

*Raportul național asupra dezvoltării umane
în Republica Moldova-1996*

CONSTITUIREA STATALITĂȚII ȘI INTEGRAREA SOCIETĂȚII

PNUD

Chișinău, Republica Moldova 1996

"CONSTITUIREA STATALITĂȚII ȘI INTEGRAREA SOCIETĂȚII"

COMITETUL ORGANIZATORIC AL RAPORTULUI NAȚIONAL ASUPRA DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA - 1996

<i>Grigore Ojog</i>	- Viceprim-ministru
<i>Winston Temple</i>	- Coordonator Rezident al ONU
<i>Andrei Andrieș</i>	- Președinte al Academiei de Științe
<i>Valeriu Bobuțac</i>	- Ministru al Economiei
<i>Ion Capățina Ion</i>	- Viceministru al Afacerilor Externe
<i>Dediu Sergiu</i>	- Director al Institutului Național de Ecologie
<i>Fandofan Petru</i>	- Director al Departamentului Protecției Mediului Înconjurător
<i>Gaugaș Eugeniu</i>	- Ministru al învățămîntului
<i>Hrișcev Timofei</i>	- Rector al Academiei de Studii Economice
<i>Moșneaga</i>	- Ministru al Sănătății
<i>Dumitru Nidelcu</i>	- Ministru al Muncii, Protecției Sociale și Familiei
<i>Ion Tobultoc</i>	- Directorat Departamentului Statisticii

ECHIPA NAȚIONALĂ

Coordonator național și editor - academician Andrei Andrieș

Consultanți și autori naționali:

<i>Andrei Andrieș</i>	<i>Arcadie Capcelea</i>	<i>Pavel Cojocaru</i>	<i>Haralambie Corbu</i>
<i>Tamara Golenco</i>	<i>Anatolie Gudîm</i>	<i>Valeriu Isaico '</i>	<i>Albina Ivanov</i>
<i>Andrei Izman</i>	<i>Ion Jarcuțchi</i>	<i>Eugenia Mihailov</i>	<i>Simion Musteață</i>
<i>Gheorghe Paladi</i>	<i>Alexandru Roșca</i>	<i>Măria Străjescu</i>	<i>Nadejda Șișcan</i>
<i>Alexandru Zavtur</i>			

CONSULTANT INTERNAȚIONAL

Profesor Jolanta Supinska

ECHIPA PNUD - MOLDOVA PENTRU RAPORTUL NAȚIONAL ASUPRA DEZVOLTĂRII UMANE- 1996

<i>Winston Temple</i>	<i>Coordonator Rezident al ONU</i>
<i>Diane Pezzini</i>	<i>Coordonator de proiect național pentru cercetări in domeniul dezvoltării umane</i>

CUVÎNT ÎNAINTE

*DE WINSTOM TEMPLE, COORDONATOR REZIDENT AL ONU ÎN
REPUBLICA MOLDOVA*

Prezenta publicație demonstrează că Guvernul Republicii Moldova și-a asumat obligația fermă de a plasa în prim plan problemele dezvoltării umane în perioada de tranziție a țării. Publicația succedează primului Raport național al Moldovei asupra dezvoltării umane, elaborat în 1995, și atrage atenția asupra costurilor sociale ale reformelor economice, ale schimbărilor în activitatea așezărilor umane și ale instituirii suveranității statale.

Pentru a profita de experiența națională și a promova dezvoltarea capacității de afirmare națională la pregătirea raportului a fost adoptată o nouă concepție. Ca și în anul 1995 pregătirea raportului în întregime a fost realizată de un grup de sociologi, economiști și statisticieni, persoane de răspundere ale Moldovei; spre deosebire de anul 1995 ei au lucrat sub îndrumarea nemijlocită a unui coordonator național. La o conferință de nivel local din decembrie 1995 proiectul raportului a fost prezentat pentru analiză critică la care au fost făcute propuneri de rigoare din partea reprezentanților opiniei publice, persoane preocupate de cele mai importante probleme ale Moldovei. Comitetul organizatoric național, din care fac parte politicieni și reprezentanți ai Guvernului de înaltă competență, precum și membri ai societății civile, a examinat avizele prezentate și a susținut aprobarea finală a raportului. La încheierea materialului a contribuit un consultant internațional din Polonia, care și-a expus punctul său de vedere obiectiv în discuțiile purtate cu autorii naționali asupra celor mai importante momente referitoare la tema "statalității și integrării societății", momente ce urmau a fi incluse în raportul pentru anul 1996.

Asistența tehnică și financiară a fost acordată de biroul PNUD din Moldova. Obiectivul nostru este de a promova dezvoltarea axată pe om cu o înaltă durabilitate. Identificarea căilor de realizare a acestui scop - prin investiții în factorul uman, susținerea participării oamenilor și asigurarea egalității posibilităților - are o importanță fundamentală pentru progres în toate societățile. În acest document experții moldoveni au scos în evidență problemele, prezentând paralele soluții de mare răspundere în formă de recomandări destinate conducerii.

Ca reprezentant și Coordonator Rezident al PNUD din sistemul ONU -Activități Operaționale pentru Dezvoltare, sînt mîndru să fiu de folos Republicii Moldova. Relațiile noastre cu conducerea sînt excelente și ne oferă posibilitatea de a ajuta această țară minunată și poporul ei, în special în această perioadă dificilă de tranziție. Doresc cu toată sinceritatea ca succesele poporului moldovenesc - succese ce se datorează foarte mult propriului lui curaj - să continue.

Winston Temple,
Coordonator Rezident al ONU
în Republica Moldova

PREFAȚA

În pragul celui de-al treilea mileniu al erei noastre comunitatea mondială își concentrează atenția tot mai mult asupra problemelor dezvoltării omului și societății umane în ansamblu. În condiții când s-a obținut o atenuare a tensiunii internaționale, se realizează importante succese în concilierea dintre popoare, în abordarea coordonată a unor probleme de ordin global cum ar fi eliminarea pericolului unui dezastru nuclear și securitatea ecologică. Problema dezvoltării umane durabile a obținut dimensiuni de proporții planetare, iar Organizația Națiunilor Unite efectuează o activitate foarte importantă și utilă în ceea ce privește analiza și căile de soluționare a acestei probleme.

În calitatea sa de membru cu drepturi depline al comunității internaționale tînărul stat independent Republica Moldova depune eforturi susținute de afirmare ca stat suveran, de construire a unei societăți prospere cu un nivel de viață adecvat posibilităților de care dispune, de încadrare cât mai rapidă în comunitatea mondială și de soluționare a celor mai stringente probleme cu care se confruntă omenirea la etapa actuală.

În perioada care a trecut de la declararea independenței sale în 1991 Republica Moldova, la fel ca și alte state din Centrul și Estul Europei, s-a pomenit în fața unei sarcini fără precedent de a-și crea simultan noi instituții politice și democratice, de a efectua profunde reforme economice, de a crea cadrul legislativ necesar pentru realizarea acestor schimbări cardinale, devenite astăzi ireversibile. Moldova și-a ales propriul ei model politic, social și economic în conformitate cu specificul ei național, cu particularitățile potențialului ei uman și economic, cu condițiile geopolitice din regiune. Acest model pune accentul pe consolidarea statalității republicii, pe dezvoltarea economică strîns legată de protecția și securitatea socială a omului în multiplele aspecte ale acestei probleme, pe dezvoltarea umană durabilă și asigurarea unui nivel de viață demn de o societate modernă și în concordanță cu tendințele mondiale globale.

Prezentul Raport Național asupra dezvoltării umane în Republica Moldova -1996 este al doilea de acest gen, primul fiind întocmit pentru anul 1995. La elaborarea lui s-a ținut cont de necesitatea unei atenții deosebite acelor probleme care actualmente au importanță prioritară pentru asigurarea politică, socială și economică a dezvoltării umane durabile în Republica Moldova. Raportul este intitulat "Constituirea statalității și integrarea societății". De fapt, în el sînt abordate aceleași aspecte tridimensionale ale dezvoltării republicii din ultimii ani ca și în raportul precedent, dar acordîndu-se o atenție preponderentă problemei constituirii republicii ca stat independent, democratic și bazat pe drept, consecințelor sociale ale reformelor economice și integrării societății în condițiile specifice sociale și de tranziție la economia de piață. La etapa actuală constituirea statalității, reformele economice, asigurarea păcii și consensului civic în societate sînt unele din principalele condiții ale dezvoltării umane durabile spre care tinde în prezent republica.

Scopul Raportului constă în elucidarea și aprecierea acțiunilor de constituire în Republica Moldova a unui stat de drept, democrat și integru, de afirmare și

consolidare a lui pe scară internă și externă, cât și a acelor probleme cu care se confruntă republica în realizarea acestui deziderat.

Un alt scop, strâns legat de primul, constă în analiza proceselor de integrare și consolidare a societății ca atare, fenomen legat de multe dificultăți de ordin politic, social și economic, divergențe interetnice, ideologice, conceptuale, spirituale, manifestări de separatism etc.

În raport se accentuează asupra eforturilor conducerii Republicii Moldova în realizarea unei statalități reale a republicii, în depășirea coliziilor și discensiunilor sociale, bazându-se în această activitate pe suportul tuturor forțelor sănătoase și progresiste din cadrul republicii, pe concursul din partea Organizației Națiunilor Unite și a multor altor organisme internaționale.

Sub conducerea unui comitet organizatoric și sub auspiciile biroului PNUD pentru Moldova al ONU raportul a fost alcătuit de o echipă de experți naționali ai Republicii Moldova - specialiști în diverse domenii ce se referă la problemă, la întocmirea lui s-a ținut cont de valoroasele observații ale consultantului internațional dna Jolanta Supinska (Polonia). Raportul a fost discutat la o Conferință la care au participat membrii Comitetului organizatoric, autorii compartimentelor și experți în problemă, fiind aprobat și recomandat pentru publicare.

CUPRINS

**CUVÎNT ÎNAINTE PREZENTAT DE WINSTON TEMPLE, COORDONATOR
REZIDENT AL ONU PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

PREFAȚĂ

CAPITOLUL 1. DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN CONTEXTUL SEPARATISMULUI POLITIC ȘI REFORMELOR

- 1.1. *APRECIEREA DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA*
- 1.2. *PARTICULARITĂȚILE PERIOADEI DE TRANZIȚIE ÎN MOLDOVA - PUNCT DE
PLECARE*
- 1.3. *SEPARATISMUL POLITIC - OBSTACOL CE ÎMPIEDICĂ DEZVOLTAREA ÎN
MOLDOVA*
- 1.4. *REALIZĂRI ȘI PROBLEME CARE NECESITĂ REZOLVARE*

CAPITOLUL 2. REFORMELE POLITICE - CONDIȚIE PENTRU CONSTITUIREA STATALITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII SOCIETĂȚII

- 2.1. *DREPTURILE OMULUI*
- 2.2. *DEMOCRATIZAREA: CĂUTAREA ECHILIBRULUI DINTRE PLURALISM ȘI
COORDONARE*
- 2.3. *ACȚIUNI JUDICIARE PRIVIND INTEGRAREA TERITORIALĂ*
- 2.4. *RELAȚIILE DE MUNCĂ ȘI PARTENERIATUL SOCIAL*

CAPITOLUL 3. AȘEZĂRILE UMANE - FACTOR FUNDAMENTAL AL STATULUI

- 3.1. *URBANIZAREA PE TERMEN LUNG ȘI POLITICA LOCATIVĂ*
- 3.2. *CALITATEA CONDIȚIILOR DE TRAI (INCLUSIV POLUAREA) ÎN AȘEZĂRILE
UMANE*
- 3.3. *SERVICIILE PUBLICE*
- 3.4. *DURABILITATEA SOCIALĂ LA NIVEL DE COMUNITĂȚI*
- 3.5. *PROBLEMELE ȘI OBIECTIVELE POLITICII PRIVIND AȘEZĂRILE UMANE*

CAPITOLUL 4. SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI CONSECINȚELE SOCIALE

- 4.1. *DEPĂȘIREA CRIZEI: REFORMELE ECONOMICE*
- 4.2. *PRIVATIZAREA*
- 4.3. *RESTRUCTURAREA ECONOMIEI*
- 4.4. *TRANSFORMĂRILE ÎN AGRICULTURĂ*
- 4.5. *CRIZA ENERGETICĂ*
- 4.6. *ECONOMIA TENEBRĂ*

- 4.7. *ȘOMAJUL ÎNREGISTRAT ȘI LATENT*
- 4.8. *VENITURILE INDIVIDUALE ȘI NIVELUL DE CONSUM AL ALIMENTELOR;
ROLUL PROTECȚIEI SOCIALE*
- 4.9. *ASPECTE NOI ÎN PROBLEMA LOCUINȚELOR*

CAPITOLUL 5. INTEGRAREA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ A SOCIETĂȚII

- 5.1. *FAMILIA - CELULĂ A SOCIETĂȚII*
- 5.2. *SERVICIILE PUBLICE DE OCROTIRE A SĂNĂTĂȚII ȘI SĂNĂTATEA
POPULAȚIEI*
- 5.3. *ÎNVĂȚĂMÎNTUL*
- 5.4. *ȘTIINȚA*
- 5.4.1 *ȘTIINȚA CA FACTOR AL DEZVOLTĂRII UMANE*
- 5.4.2 *ȘTIINȚA CA FACTOR INTEGRATOR AL SOCIETĂȚII*
- 5.5. *CULTURA CA FACTOR INTEGRATOR*

CAPITOLUL 6. INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN COMUNITATEA INTERNAȚIONALĂ CA FACTOR DE CONSOLIDARE A STATALITĂȚII

- 6.1. *POLITICA EXTERNĂ A REPUBLICII MOLDOVA CA MIJLOC DE
CONSOLIDAREA STATALITĂȚII*
- 6.2. *ACȚIUNILE DE INTEGRARE A MOLDOVEI ÎN COMUNITATEA
INTERNAȚIONALĂ*
- 6.3. *RELAȚIILE ECONOMICE EXTERNE*
- 6.4. *INTENSIFICAREA CONTINUĂ A INTEGRĂRII ÎN COMUNITATEA MONDIALĂ*

ÎNCHEIERE

ANEXĂ - INDICII DEZVOLTĂRII UMANE PENTRU MOLDOVA

BIBLIOGRAFIE

LISTA FIGURILOR

CAPITOLUL 1 DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN CONTEXTUL SEPARATISMULUI POLITIC ȘI REFORMELOR

- Figura 1.1 Patru componente ale paradigmei dezvoltării umane
Figura 1.2 Repartizarea țărilor membre ale ONU în grupe conform IDU
Figura 1.3 Nivelul sărăciei și veniturilor scăzute ale populației din Republica Moldova (procente)

CAPITOLUL 2 REFORMELE POLITICE - CONDIȚIE PENTRU CONSTITUIREA STATALITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII SOCIETĂȚII

- Figura 2.1 Structura națională a populației (conform recensământului din 1989)
Figura 2.2 Repartizarea geografică a populației

CAPITOLUL 3 AȘEZĂRILE UMANE - FACTOR FUNDAMENTAL AL STATULUI

- Figura 3.1 Spațiul locativ în Republica Moldova (m p. la o persoană); 1995
Figura 3.2 Așezările urbane
Figura 3.3 Mediul ambiant și poluarea (indicii anului 1994)
Figura 3.4 Familii care beneficiază de un sistem centralizat de colectare a deșeurilor (% față de totalul numărului de familii)

CAPITOLUL 4 SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI CONSECINȚELE SOCIALE

- Figura 4.1 Produsul intern brut în anii 1990-1995 (% față de a. 1989)
Figura 4.2 Rata medie lunară a inflației
Figura 4.3 Tendințe în dezvoltarea economiei
Figura 4.4 (a) Dinamica producției industriale pentru anii 1990-1995
Figura 4.4 (b) Dinamica producției industriale: % din 1990
Figura 4.5 Schimbările din sectorul industrial în 1990-1994 (ponderea producției în %; în prețurile a. 1994)
Figura 4.6 Populația ocupată pe ramuri (%)
Figura 4.7(a) Dinamica producției agricole în 1989-1995 (% față de anul precedent)
Figura 4.7(b) Dinamica producției agricole (în % față de a. 1989)
Figura 4.8
Figura 4.9 Activitatea de reciclare și angajare a șomerilor în câmpul muncii
Figura 4.10 Șomajul în 1994
Figura 4.11 Veniturile unui membru al familiei în salarii minime
Figura 4.12 Indicatorii consumului de produse alimentare
Figura 4.13 Consumul total de către populație
Figura 4.14 Consistența alimentației în calorii și substanțe nutritive organice
Figura 4.15 Puterea de cumpărare a salariului luna
Figura 4.16 Normativele stabilite în coșul minim de consum și consumul anual real de produse alimentare
Figura 4.17 Indicii generali ai standardului nivelului de trai al populației

CAPITOLUL 5. INTEGRAREA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ A SOCIETĂȚII

- Figura 5.1 Demografia în cifre

- Figura 5.2* *Tabloul demografic*
Figura 5.3 *Tabloul sănătății*
Figura 5.4 *Mortalitatea infantilă pînă la un an la 10000 nou-născuți cauzele principale ale decesului*
Figura 5.5 *Cauzele de deces în Republica Moldova (decedați la 100000 locuitori)*
Figura 5.6 *Nivelul de instruire în 1989*
Figura 5.7 *Numărul instituțiilor de învățămînt, al elevilor și profesorilor în Republica Moldova*
Figura 5.8 *Alocațiile bugetare pentru știință și volumul lucrărilor tehnico-științifice în Republica Moldova*
Figura 5.9 *Dinamica și structura lucrătorilor științifici în Republica Moldova în 1990-1994*

CAPITOLUL 6 INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN COMUNITATEA INTERNAȚIONALĂ CA FACTOR DE CONSOLIDAREA STATALITĂȚII

- Figura 6.1* *Comerțul exterior al Republicii Moldova în 1995 (în%)*
Figura 6.2 *Structura comerțului exterior al Republicii Moldova în 1994 (%)*

CAPITOLUL 1. DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN CONTEXTUL SEPARATISMULUI POLITIC ȘI REFORMELOR

1.1. APRECIEREA DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Concepția contemporană a dezvoltării umane reiese atât din esența omului ca ființă (ce înseamnă a fi om) cât și din procesul de dezvoltare al acestuia ca individ. Bărbații și femeile ca parte componentă a naturii, constituie totodată un produs al dezvoltării istorice, social-economice și culturale a societății. De aceea, nu întâmplător la

baza Concepției ONU priviri dezvoltarea umană durabilă stau factorii sociali, politici, economici, culturali ecologici. În această interpretare omul este considerat valoarea supremă, rezultatul și scopul dezvoltării societăți iar progresul constituie doar dezvoltarea mijloacelor pentru realizarea scopurilor. Pentru realizarea mai eficientă posibilităților sale creative în societate și în mediul înconjurător omul are nevoii de următoarele: productivitate, egalitate, stabilitate și extindere a posibilităților.

Figura 1.1. Patru componente ale paradigmei dezvoltării umane

Productivitatea. Oamenii trebuie să aibă posibilitatea de a-și spori productivitatea, de a participa plenar la procesul formării veniturilor și remunerării muncii. De aceea sporul economic este o parte componentă în ansamblul modelelor dezvoltării umane.

Egalitatea. Oamenii trebuie să dispună de posibilități egale. Toate obstacolele, care împiedică realizarea posibilităților economice și politice, trebuie să fie eliminate pentru ca oamenii să profite de aceste posibilități.

Stabilitatea. Accesul la posibilități trebuie să fie asigurat nu numai generațiilor actuale, ci și celor viitoare. Se cere restabilirea tuturor formelor de capital; material, uman și ecologic.

Extinderea posibilităților. Dezvoltarea trebuie să fie efectuată prin eforturile oamenilor, dar nu numai în interesele lor personale. Oamenii trebuie să participe la procesul decizional și la alte activități, care se referă la viața lor.

Pentru estimarea cantitativă a nivelului de dezvoltare a potențialului uman în calitate de indicator de sinteză și realizare a celor patru paradigme ale dezvoltării umane servește indicele dezvoltării umane (IDU) și componentele lui principale: durata

medie a vieții, nivelul de instruire și produsul intern brut (PIB). Acest indice, deși este discutabil, totuși reflectă nivelul general al dezvoltării sociale a țării respective în comparație cu celelalte și indică ce mai are de făcut această țară pentru a oferi

populației posibilitățile necesare de a-și realiza cele patru paradigme ale dezvoltării umane.

În conformitate cu Raportul asupra dezvoltării umane în 1995 Moldova se plasează în grupul țărilor cu nivel mediu de dezvoltare.

Figura 1.2. Repartizarea țărilor membre ale ONU în grupe conform IDU

Gruparea țărilor după IDU și numărul lor	Media IDU
Țările cu nivel înalt de dezvoltare umană (63 țări) 0.801-1.0	0,888
Țările cu nivel mediu de dezvoltare umană (63 țări) 0.501-0.8	0,632
Țările cu nivel scăzut de dezvoltare umană (47 țări) 0.0-0.5	0,403

În comparație cu țările Europene Moldova este clasată pe ultimul loc după acest indice.

În conformitate cu Raportul asupra dezvoltării umane pe anul 1995 IDU din 1994 în Moldova, în comparație cu anul precedent, a sporit de la 0,714 la 0,757. Cu toate acestea, Moldova a coborât la locul 81 printre țările membre ale ONU.

Decalajul dintre Moldova și țările dezvoltate s-a menținut la toți parametrii IDU: durata medie a vieții a fost mai mică cu 5 ani, anii de studii - cu 3,8, produsul intern brut la un locuitor a fost mai mic decât cel mediu de 4 ori. Din cauza insuficienței de informație organele statistice din Moldova nu calculează IDU.

Din incompletitudinea informației statistice și unor divergențe metodice de calcul al unor indici macroeconomici, nivelul produsului intern brut la un locuitor în 1994 (în prețuri curente) constituia 327 USD (Departamentul Statisticii al Moldovei) și 1700 USD conform Raportului asupra dezvoltării umane din 1994 al ONU.

Conform estimărilor preliminare IDU al Moldovei în anul 1995 în prețurile anului 1994 va rămâne la nivelul anului precedent (deși este posibilă o reducere neînsemnată). Aceasta înseamnă că după IDU nivelul dezvoltării umane în Moldova nu a înregistrat nici un progres în anul 1995 față de 1994. Alți indici ai calității vieții în Moldova atestă că situația este nefavorabilă pentru majoritatea populației. Acest fapt este confirmat și de rezultatele investigațiilor serviciului sociologic "Opinia".

În conformitate cu rezultatele sondajului, aproximativ 32% din respondenți consideră că trăiesc sub nivelul sărăciei (se alimentează sub nivelul minimului fiziologic), 57% au declarat că nivelul vieții este destul de scăzut și numai 10,5% consideră nivelul lor de viață satisfăcător.

În general, conform aceluiași sondaj, nivelul de viață în ultimul an a scăzut, ceea ce a afectat aproximativ 87% din populația republicii. De fapt, printre țările Europei de Est și țările C.S.I. Moldova este una din cele mai afectate

de sărăcie.

Figura 1.3. Nivelul sărăciei și veniturilor scăzute ale populației din Republica Moldova (procente)

Indicii	anii	populație	
		cu venituri scăzute	săracă
An de referință	1989	15,3	2,4
Nivelul veniturilor scăzute (=45% din salariul mediu al a. 1989)	1991	13,9	2,1
Nivelul sărăciei: (= 60% din nivelul veniturilor scăzute)	1992	56,1	25,5
	1993	70,2	40,6

Între 1991-1993 incidența veniturilor scăzute și a sărăciei a crescut respectiv de la 13,9% pînă la 70,2% și de la 2,1% la 40,6%.¹ Astfel, este evident, soluționarea multiplelor probleme și asigurarea unui nivel elementar și normal al calității vieții familiilor din Moldova impune stoparea declinului economic, consolidarea stabilității politice și integrarea societății.

1.2. PARTICULARITĂȚILE PERIOADEI DE TRANZIȚIE ÎN MOLDOVA - PUNCT DE PLECARE

Din primele zile ale independenței (august 1991) Republica Moldova, ca și

¹ Poverty, children and policy: responses for a brighter future. Economies in Transition Studies Regional Monitoring Report. No.3,1995

alte republici ale FUS, a pornit pe o cale nouă și anevoioasă a transformărilor tridimensionale ale societății: crearea statalității, democratizarea și tranziția la economia de piață. Constituirea independenței statale s-a impus odată cu dezagregarea FUS, astfel fiind necesar de a dezvolta și consolida atributele statale într-o țară care pentru prima dată în istoria sa trebuia să-și închege statalitatea - sistemul său național administrativ, politic, economic și social-cultural.

Imperativul de a constitui un stat de drept și democrat a fost dictat de faptul că societatea prezintă o masă neuniformă de indivizi și grupuri izolate de oameni cu interese și cerințe specifice. Prin urmare, satisfacerea mai adecvată a acestor necesități este posibilă numai într-un stat de drept, bazat pe drepturile omului, supremația legii, participarea sînguincioasă a cetățenilor în activitatea publică la toate nivelele și activitatea partidelor politice și mișcărilor social-politice.

Dezvoltarea liberă a democratizării în Moldova la etapa de tranziție este contradictorie din mai multe cauze, printre care sînt: lipsa întregului cadru juridic care ar permite desfășurarea proceselor democratice; pregătirea insuficientă a maselor largi ale populației pentru afirmare în condițiile democrației politice și economice; lipsa cadrului instituțional și organizatoric adecvat; nivelul scăzut de pregătire profesională a liderilor politici în sisteme pluripartide.

Tranziția de la regimul administrativ de comandă, ce se caracterizează printr-un

sistem economic falimentar și strict centralizat, bazat în exclusivitate pe proprietatea de stat, la un sistem economic bazat în primul rând pe proprietatea privată și relațiile de piață este anevoioasă din mai multe motive, printre care se înscrie și inerția comportamentală a întregii societăți.

De menționat, că necesitatea tranziției la democrație și economia de piață poate fi mai ușor conștientizată datorită unor factori externi. Exemplul țărilor Europei Centrale și de Vest, care au format societăți democratice bazate pe economia de piață (o casă europeană comună), este concludent.

După destrămarea FUS, alături de dificultățile comune pentru toate fostele republici ale Uniunii Sovietice în domeniul reformării, Moldova își are și problemele sale specifice (politice, economice, organizatorice) cu consecințe pozitive și negative, care vor fi elucidate în compartimentele ce urmează.

1.3. SEPARATISMUL POLITIC - OBSTACOL CE ÎMPIEDICĂ DEZVOLTAREA ÎN MOLDOVA

Problema fundamentală, de care depinde progresul în toate domeniile transformării societății, este constituirea nu numai "de iure", ci și "de facto", a statului independent cu toate atributele inerente, adică un teritoriu unic, administrativ indivizibil din punct de vedere politic, economic, social, instituțional. Astăzi putem constata că, deși a trecut o perioadă lungă de

evenimente tragice și nenumărate încercări de a negocia problemele integrării teritoriale, nu s-a ajuns la restabilirea administrativ-teritorială a țării și formarea unei societăți civile viabile².

Neavînd un stat contemporan unic, în stare să garanteze funcționarea normală a societății, e greu să aspiri la respectarea legilor statului, la integrarea tuturor membrilor societății și la mobilizarea diferitor instituții sociale (inclusiv, a familiei, organizațiilor nonguvernamentale și a sindicatelor) pentru soluționarea problemelor comune.

Separatismul în două regiuni ale Republicii Moldova este provocat, în fond, din afara țării. Actualmente, învingînd multe confruntări (cu regret, și destul de tragice) în baza unor principii politice, teritorial-administrative, economice și culturale acceptabile, s-a ajuns la un compromis în soluționarea problemei minorității găgăuze, constituindu-se în componența Moldovei o unitate teritorial-administrativă autonomă Gagauz-Yeri.

Funcționarea autoproclamatei Republici Moldovenești Nistrene cu toate atributele statale (președinte, parlament, armată, organe de securitate, vamă etc. și sistem administrativ de comandă în politica, economie și în sfera socială), continuă să provoace dezbinarea Republicii Moldova și a societății moldovenești.

² Despre aceste evenimente s-a scris în Raportul Național asupra dezvoltării umane în Moldova pentru anul 1995

Conducerea actuală a autoproclamatei Republici Nistrene a apelat la susținerea din partea unor deputați ai Dumei de Stat din Rusia și depune eforturi pentru separarea completă de Moldova în scopul formării unui stat independent. Conducerea Republicii Moldova este dispusă să soluționeze pașnic problema, oferind Transnistriei un statut de unitate autonomă (cu drepturile și împuternicirile corespunzătoare). Această propunere, susținută de toate organizațiile internaționale, de conducerea majorității țărilor, inclusiv și membre ale C.S.I., este, totuși, respinsă de liderii autoproclamatei republici.

În prezent pe o suprafață de 11% din teritoriul Republicii Moldova, cu o populație de 740 mii oameni, se desfășoară o viață publică în baza unor concepții, ideologii, principii politice, economice și legislative absolut diferite de cele legal stabilite în Statul Moldovei. Această situație nu poate fi calificată ca fenomen normal. Ea contribuie la dezbinarea societății, slăbirea potențialului economic și juridic al republicii, ceea ce, la rândul său, afectează substanțial dezvoltarea umană pe tot teritoriul ei.

Această stare de lucruri se răsfrânge asupra economiei Republicii Moldova în întregime. 38% din capacitățile de producție industriale (inclusiv circa 80% din electroenergetică, 90% - din producerea oțelului și laminatelor, 40% - din fabricarea conservelor) sînt amplasate în Transnistria. Existența a două sisteme financiare separate, lipsa monedei unice, diferențele substanțiale

din cadrul legislativ și lipsa coordonării în reformele economice și sociale, evident contribuie la aprofundarea crizei economice a țării. Trebuie de subliniat, I că aceste consecințe nefaste asupra stării sociale, economice și politice afectează mai puternic populația Transnistriei.

Situația politică și social-economică în Transnistria este extrem de tensionată. Reformele economice sînt stopate, pauperizarea a devenit dramatică, perspectivele de ameliorare a nivelului de trai sînt cu mult mai puțin optimiste în comparație cu restul țării. Majoritatea populației Transnistriei nu a participat la împroprietărirea contra bonuri patrimoniale, fiindcă aceasta a fost interzisă de conducerea Transnistriei; astfel, acolo privatizarea nu a avut loc.

În aceeași ordine de idei trebuie menționat și faptul, că majoritatea instituțiilor de învățămînt superior și mediu profesional, precum și a așezămintelor specializate de ocrotire a sănătății și știință, se află în partea dreaptă a Nistrului. Problema constă în faptul că atmosfera ideologică, politică și socială, creată de liderii politici din Transnistria a limitat accesul populației din autoproclamata republică de a beneficia de serviciile oferite de aceste instituții.

Prin urmare, problema restabilirii integrității teritoriale și unității politice, economice și sociale a țării, poate fi apreciată ca o sarcină actuală și prioritară. Pentru aceasta, în primul rînd, este absolut indispensabilă retragerea armatelor rusești de pe teritoriul Republicii Moldova (în

corespondere cu Acordul în vigoare), în al doilea rând, este necesar să se ajungă la soluționare pașnică a problemei Transnistriei. Aceste două obiective reciproc condiționate solicită un sprijin mai susținut al organizațiilor internaționale și comunităților europene (ONU, OSCE, Consiliul Europei etc.) și al țărilor democratice în baza normelor juridice internaționale.

1.4. REALIZĂRI ȘI PROBLEME CARE NECESITĂ REZOLVARE

Situația în Transnistria nu favorizează integrarea societății. Ea împiedică suplimentar consolidarea autorității statului în țară și peste hotare, realizarea eficientă a reformelor politice, economice și sociale, stoparea crizei economice și ameliorarea climatului social-politic în Republica Moldova.

Și totuși, anumite reforme economice și sociale au fost realizate în restul țării. Privatizarea contra bonuri patrimoniale s-a încheiat cu succes și conform datelor oficiale estimative sectorului nestatal în economia națională îi revin circa 50% din producția industrială. Se consideră că toți cetățenii Moldovei au fost împroprietăriți cu o parte din averea de stat și au posibilitatea de a obține venituri suplimentare la salariile și pensiile lor etc.

Anumite comentarii de fond sînt necesare pentru înțelegerea noțiunii de "sector nestatal", mai ales, în agricultură. O țară agrară, cum este Moldova, fără o reală privatizare în agricultură nu are sorți de izbîndă.

Colhozurile erau întotdeauna clasificate drept unități economice nestatale. Recent colhozurile au fost formal transformate în societăți pe acțiuni., membrii cărora nu-și cunosc nici cota proprietății funciare, nici cota echivalentă de avere în fondurile fixe și circulante ale societăților respective.

Pe lîngă aceasta, privatizarea fără capital crează diverse probleme administratorilor societăților privatizate, deoarece întreprinderile nu dispun de resurse bănești absolut indispensabile modernizării și buneii lor funcționări. De aceea, fără investiții viabile eficiența privatizării și producției nu poate avansa și, în consecință, nu pot avea loc performanțe reale în sfera economică a dezvoltării umane. Deși reformele economice în Moldova oferă oamenilor o speranță și posibilitatea de a-și rezolva problemele personale în alt mod, totuși, o parte din populație continuă să privească reformele cu neîncredere, deoarece ei văd doar efectele negative ale destabilizării și anarhiei care favorizează activități ilegale.

Pe parcursul anului 1995, cînd primele două etape ale procesului de reforme au fost încheiate, s-au observat unele semne de ieșire din criza economică și cea socială și, prin urmare, reformele pot constitui un punct de sprijin, pornind de la care statul poate mobiliza toate forțele societății pentru a realiza etapa multidimensională a dezvoltării umane. În acest context Moldova a obținut un progres în următoarele domenii: reformarea activității politice, democratizarea societății, elaborarea

cadrele legislative pentru realizarea reformelor economice și sociale și depășirea unor consecințe negative ale reformelor asupra calității vieții majorității populației.

Asistența financiară acordată de organizațiile financiare internaționale (în special, din partea Fondului Monetar Internațional, Banca Mondială, BERD) a contribuit la o stabilizare macrofinanciară esențială. Mai mult de doi ani moneda națională se menține la un nivel relativ stabil și inflația a fost stopată. Inflația a scăzut de la rata lunară de 100% în 1992 până la 2% în anul 1995. În a doua jumătate a anului 1995 producția industrială a crescut față de aceeași perioadă a anului precedent. Volumul producției agricole a crescut de asemenea și s-a înregistrat o sporire esențială a exportului.

Pentru prima dată de la începutul reformelor tendințele pozitive au stimulat speranța că privatizarea și reformele, inclusiv cea agrară, constituie într-adevăr premisele soluționării multor probleme sociale. De aceea o parte, nu prea numeroasă, a populației, care, totuși, este în creștere, începe să creadă că prin intermediul acestor premise și al propriului potențial intelectual poate întreprinde acțiuni creative pentru a găsi soluții independente în anumite probleme vitale.

La etapa următoare de tranziție se cere consolidarea elementelor statului de drept și asigurarea funcționării lor efective în Republica Moldova. Fără aceasta nu poate fi garantată dezvoltarea societății civile, componenta

fundamentală a dezvoltării umane durabile. Această sarcină se referă în mod specific la toate sferile de activitate a societății, de exemplu:

- În sfera politică - exercitarea competențelor statului de drept asupra unificării administrativ-teritoriale, funcționarea efectivă a celor trei puteri statale (legislativă, executivă și juridiciară), respectarea reală a drepturilor omului sub toate aspectele, participarea maximă a autorităților publice locale și din unitățile teritoriale autonome în procesul decizional, legat de democratizarea societății.

- În sfera administrativă - perfecționarea potențialului instituțional al autorităților publice centrale și locale sub aspectele excluderii activităților democratice neeficiente (suprimării dublajului) și/sau deplasării centrului de greutate a deciziilor și activităților de interes local către unitățile administrative de bază.

- În sfera economică - restabilirea relațiilor economice unice pentru toate teritoriile administrative din Republica Moldova. Aceasta include circulația liberă a monedei naționale, aplicarea unui sistem fiscal și bancar unic, dezvoltarea în continuare și adoptarea legislației economice în toate domeniile și sferele; stimularea sectorului privat, tehnologiilor moderne, a protecției mediului înconjurător; reducerea proporțiilor economiei tenebre, adoptarea și realizarea unei strategii economice coerente pe termen scurt și pe termen lung, orientată spre stabilizarea socială a dezvoltării umane.

• În sfera socială - sînt necesare reforme privind reorganizarea serviciilor sociale, în special, a celor de asigurări sociale. Aceste reforme sînt, probabil, cele mai complicate, din care cauză etapele de tranziție la mecanismele clasice caracteristice economiei de piață nu vor coincide cu periodizarea reformelor din alte sfere. Principiile de organizare a sferei sociale - cu dezvoltarea acesteia în funcție de evoluția legislației și a disponibilităților financiare - trebuie să fie aceleași pe tot teritoriul republicii, în corespundere cu legislația în vigoare. Reformele sociale trebuie să asigure tuturor cetățenilor drepturi egale și acces la bunurile și resursele destinate dezvoltării sociale: cultură, asigurări sociale, spiritualitate etc. O problemă socială prioritară este șomajul cu formele lui transparente (înregistrate oficial) și cele latente sau deghizate.

Aceste și alte probleme de interferență dintre stat și dezvoltarea umană urmează a fi prezentate mai detaliat în compartimentele ce urmează ale acestui raport cu analizele respective privind dificultățile ce reiese din dezintegrarea teritorială a Moldovei și lipsa de experiență în statornicirea unui stat tînăr într-o zonă geopolitică vulnerabilă.

CAPITOLUL 2. REFORMELE POLITICE - CONDIȚIE PENTRU CONSTITUIREA STATALITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII SOCIETĂȚII

Din punct de vedere politic, perioada sovietică s-a caracterizat prin dominația regimului totalitar, printr-un statut național aparent al republicilor, și prin limitarea drepturilor individului.

În ansamblul actualelor transformări din perioada de tranziție, reformelor politice le revine un loc prioritar. Prin esența lor aceste reforme sînt orientate spre obținerea independenței, edificarea statalității, formarea unei societăți democratice, asigurarea drepturilor omului, instaurarea ordinii de drept și promovarea unei dezvoltări umane durabile cu participarea populației.

Premisele acestui proces s-au materializat în următoarele documente: "Declarația despre suveranitatea R.S.S.Moldova" din 23 iunie 1990, "Declarația de independență a Republicii Moldova" din 27 august 1991, Decretul "Despre puterea de stat" din 27 iunie 1990, Constituția Republicii Moldova, Legea privind alegerile Parlamentului și alegerile locale, Legea privind Curtea Constituțională, Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova.

În conformitate cu aceste legi, în Republica Moldova pentru prima dată a fost consfințit principiul democratic al separării celor trei puteri de stat: legislativă, executivă și judiciară. Deosebit de important este faptul că

au fost stabilite principiile instituirii și funcționării autorităților publice centrale și locale. Însă reglementarea juridică a exercitării puterii de stat încă nu este finisată. Nu au fost încă adoptate legi privind puterea juridică, Curtea Supremă de Justiție, Curtea de Apel etc.

2.1. DREPTURILE OMULUI

Dezvoltarea Moldovei în domeniul garantării egalității etnice și regionale interne include respectarea strictă a drepturilor omului. Confirmînd aspirația spre respectarea necondiționată a drepturilor omului, Parlamentul țării în 1991 a adoptat Hotărîrea privind aderarea Republicii Moldova la actele internaționale ce se referă la drepturile omului. Pînă în prezent Moldova a ratificat 70 de convenții internaționale cu privire la diferite forme ale activității umane, inclusiv: Actul final de la Helsinki, Carta de la Paris pentru o nouă Europă, Pactul de stabilitate în Europa, Parteneriatul pentru Pace, Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei, Pactul internațional cu privire la

drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

Figura 2.1. Structura națională a populației (conform recensământului din 1989)

Grupuri de populație	Numărul total	% din numărul total al populației
Numărul total al populației	4,335,400	100
Moldoveni	2,794,700	64,5
Ucraineni	600,400	13,8
Ruși	562,100	13,0
Găgăuzi	153,500	3,5
Bulgari	88,400	2,0
Evrei	65,800	1,5
Alte naționalități	70,500	1,7

Integritatea teritorială a statului și integrarea societății sînt direct condiționate de drepturile acordate diferitor naționalități pentru dezvoltarea lor liberă. În Moldova activează peste 35 de societăți etno-culturale, sprijinindu-se pe legislația în vigoare. Nu este suficient a proclama diverse drepturi și libertăți ale omului. Sînt necesare acțiuni și condiții care să asigure protecția vieții indivizilor, demnității și a bunurilor lor. Aceste mecanisme sînt deocamdată ineficiente în Moldova. De exemplu, statul încă nu asigură securitatea necesară cetățenilor săi, nici compensarea daunelor pricinuite victimei, prin tradiție aceasta trebuie s-o facă infractorul. Însă circa 40% din infracțiuni rămîn nedescoperite și, prin

urmare, victimele nu primesc nici o compensație.

Figura 2.2. Repartizarea geografică a populației¹

Grupuri de populație	Arii cu cel mai înalt grad de repartizare geografică
Moldoveni	Pe întreaga țară, în special, la Nord, Centru și Vest
Ruși	Chișinău, și Estul Moldovei
Ucraineni	Nordul și Estul Moldovei
Găgăuzi	Sudul Moldovei
Bulgari	Sudul Moldovei
Bieloruși	Orașele de la Nord
Polonezi	Orașele de la Nord
Evrei	Orașele principale
Țigani	Nordul Moldovei

în locul asigurării securității personale, a protecției omului contra ilegalităților (declarată prin lege) Moldova este afectată actualmente de o criminalitate fără precedent.

În primele 9 luni din 1995 criminalitatea a sporit în Moldova cu 3,3 la sută față de perioada corespunzătoare a anului precedent. Din numărul total al infracțiunilor 28,3 la sută sînt crime grave. În unele din ele s-au folosit arme de foc, inclusiv mitraliere și grenade, substanțe explozibile. Aproximativ o treime din infracțiuni sînt comise de adolescenți. Actualmente în Moldova acționează peste o sută de grupuri criminale.

¹ PNUD Moldova. Cercetări efectuate de consultanții din Moldova, septembrie, 1993, p.34

Creșterea criminalității a îndemnat Parlamentul în octombrie 1995 la discuții serioase vizînd combaterea criminalității, inclusiv a infracțiunilor legate de corupția în organele de stat. S-a decis că vor fi examinate peste 10 acte juridice, inclusiv "Codul penal", "Legea privind Departamentul de Anchetă Penală", "Codul Civil", "Codul de Procedură Civilă". Urmează să fie adoptate legile privind corupția, raketul, abuzurile comise de persoanele oficiale.

Eficacitatea garanțiilor în problema drepturilor omului este și ea afectată de dificultățile social-economice inerente perioadei de tranziție. De aceea progresul economic pentru Moldova este condiția fără care nu poate avea loc democratizarea și asigurarea protecției sociale și juridice a individului.

2.2. DEMOCRATIZAREA: CĂUTAREA ECHILIBRULUI DINTRE PLURALISM ȘI COORDONARE

În trecut viața socială ca și aproape toate domeniile de activitate umană erau supuse administrării centralizate excesive. Aceasta limita participarea liberă a cetățenilor la adoptarea deciziilor și soluționarea problemelor chiar și la nivel local. Centralismul hipertrofiat practic elimina relațiile orizontale, genera orientări unidirecționale pe verticală și în consecință deforma raporturile dintre cei din vârful scării ierarhice (așa-numitul centru) și cei de la temelie

(periferie). În condițiile cînd conducătorii permanent luau decizii pentru indivizi, cărora le revinea numai obligația de a se supune indicațiilor de sus, aceștea din urmă pierdeau în fond capacitatea de a funcționa ca entitate independentă și, prin urmare, pierdeau capacitatea de a fi subiecți activi ai dezvoltării sociale. Mase mari de oameni erau excluși din activitatea competitivă (economică, politică, culturală), iar particularitățile specifice regionale, istorice și etnice se ignorau. Era imposibil de valorificat potențialul local.

În Republica Moldova, ca și în toate fostele țări socialiste, progresul în democratizare și tranziție la societatea civilă se realizează nu numai prin separarea puterilor, schimbarea radicală a principiilor de creare și funcționare a organelor de stat, dar și prin descentralizarea conducerii statale, promovarea pluralismului politic. Baza juridică a desfășurării acestor procese este garantată de Constituția Republicii, precum și de un șir de legi, printre care: "Privind administrația publică locală", "Privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova", "Privind partidele și alte organizații social-politice", "Regulamentul cu privire la asociațiile obștești". Abolirea sistemului supercentralizat de guvernare și renunțarea la practica reglementării riguroase de sus a tuturor relațiilor sociale au creat condiții pentru optimizarea și democratizarea raporturilor dintre diferite autorități centrale și locale. Aceasta, la rîndul

său, a condus la o redistribuire mai judicioasă a obligațiilor și responsabilităților la diverse niveluri de administrare. Pe această bază sistemul de guvernare va tinde spre o îmbinare mai rezonabilă a intereselor autorităților locale și unităților economice cu necesitățile dezvoltării umane durabile a societății.

Un indice notoriu al democratizării societății în Moldova, alături de descentralizarea administrației de stat, este constituirea sistemului politic pluripartid, precum și apariția numeroaselor organizații social-politice și obștești (neguvernamentale). De la o societate unidimensională s-a trecut la o societate polidimensională cu diverse orientări, adesea diametral opuse.

La 1 ianuarie 1996 în Moldova erau înregistrate 25 partide și alte organizații social-politice și 622 organizații neguvernamentale. În februarie 1994 la primele alegeri democratice ale Parlamentului pe baza pluripartidă au participat 13 blocuri electorale, partide și formațiuni social-politice. La scrutin au luat parte 79% din numărul total al alegătorilor. În aprilie 1995 la alegerile locale a participat 64% din electorat.

Totuși, spre deosebire de alte state independente din aria fostei U.R.S.S., Moldova are un specific pronunțat în sensul că aici disensiunile dintre forțele politice au loc nu numai în problemele social-economice, dar și în cele național-statale. Divergențele în problema reformelor și păstrării

integrității teritoriale și independenței țării cauzează prejudicii dezvoltării umane durabile și reduce eficiența puterii de stat, astfel făcând ca perioada de tranziție să fie mai dureroasă și de durată mai lungă.

Luând în considerație faptul că pluralismul politic este un fenomen inerent al democrației, ar fi logic să fie urmată și ideea consolidării forțelor politice în vederea înlăturării reformelor și asigurării independenței și integrității teritoriale a țării. Nivelul înalt al culturii politice, comportamentul civic onest, disponibilitatea spre conciliere și capacitatea de a îmbina eforturile pentru a atinge principalele scopuri comune prezintă o condiție primordială a integrării societății și a dezvoltării ei umane durabile. Acestea sînt deosebit de necesare și importante în perioada de tranziție spre un model nou de organizare politică, economică și socială.

Cetățenii Moldovei astăzi au posibilități de participare la soluționarea multor probleme.' Este important de a îmbina armonios democrația reprezentativă și cea nemijlocit participativă. Cînd se insistă mai mult asupra democrației reprezentative și mai puțin asupra celei participative, deciziile rămîn prerogativa unui grup de oameni selecți. Într-o societate democratică și bine integrată administrarea, chiar și la nivel național, nu poate fi privilegiul doar al unui cerc îngust de profesioniști. Democratizarea largă, care cere includerea activă a diferitor grupuri și pături sociale în viața publică

prezintă modelul societății civile spre care tinde societatea în Moldova.

În condițiile actuale când autentică democratizare abia începe, în mentalitatea cetățenilor deformată de cele 5 decenii de centralizare excesivă, statul este și acum așteptat să intervină în soluționarea tuturor problemelor naționale și locale. Gradul de manifestare a inițiativei civice este încă destul de anemic. Această lipsă de inițiativă contravine modelului de societate civilă, care este menită să descătușeze energia creatoare a individului și să-l mobilizeze pe acesta la acțiuni spre a obține o mai bună orînduire a vieții.

Statul, totuși, trebuie să creeze mecanisme pentru a permite democrației și a asigura individului posibilitatea de a participa la adoptarea deciziilor. Aceasta poate fi realizat prin intermediul administrației publice locale.

În Republica Moldova reorganizarea administrației publice la nivel macro- și microsocioal este o parte componentă a reformei politice. La fiecare etapă trebuie să fie vizate scopuri specifice, cea mai mare parte din ele însă n-au fost atinse pînă în prezent. Descentralizarea administrației publice, adică transferul optimal de putere nu s-a încheiat. Acest proces necesită un sistem legislativ, organizațional și instituțional bine întemeiat, care ar asigura raporturi judicioase între nivelul național și cel local al administrației publice.

Noile programe de reforme în acest domeniu ar trebui să fie orientate spre promovarea și consolidarea autonomiei locale, crearea unui sistem ramificat al administrației publice pe întreaga țară, extinderea funcțiilor și competenței organelor menționate în corelația lor cu scopurile principale ale reorganizării politice și socio-economice. Obligațiile organelor administrației publice locale trebuie să fie orientate spre soluționarea problemelor sociale, ecologice, privind învățămîntul, organizarea serviciilor publice și edilitar-gospodărești etc.

2.3. ACȚIUNI JUDICIARE PRIVIND INTEGRAREA TERITORIALĂ

În structura proceselor integrative din Republica Moldova un loc aparte îl ocupă problemele integrării teritoriale. Integrarea intereselor comunităților etnice în baza credibilității reciproce, indentității scopurilor și valorilor, precum și a respectării drepturilor omului, păstrării individualității și originalității fiecărei etnii este un imperativ al consolidării statului. Problema principală se referă la aplanarea litigiilor cauzate de mișcările separatiste, expuse în Capitolul 1, care prin susținerea anumitor forțe din afara republicii, au dus la dezintegrarea ei teritorială și la autoproclamarea independenței Găgăuziei și Transnistriei.

Conform Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), doțată de Parlamentul Republicii

Moldova (23 decembrie 1994), regiunea a devenit o unitate teritorială autonomă, în calitate de parte componentă a Republicii Moldova. Teritoriul Găgăuz soluționează

autonom în limitele competenței sale și în interesul întregii populații toate problemele dezvoltării politice, economice și culturale.

Pe teritoriul Găgăuziei sînt garantate toate drepturile și libertățile prevăzute de Constituția și legislația Moldovei. În cazul schimbării statutului Republicii Moldova de stat independent poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare. Găgăuzia este administrată în temeiul Constituției Republicii Moldova, Legii cu privire la statutul special al Găgăuziei, altor legi ale republicii, Regulamentului Găgăuziei și actelor normative ale Adunării Populare a Găgăuziei, care nu vin în contradicție cu Constituția și legislația Republicii Moldova. Limbile oficiale ale Găgăuziei sînt limbile moldovenească, găgăuză și rusă. Corespondența cu autoritățile administrației publice ale Republicii Moldova, cu întreprinderile, organizațiile și instituțiile situate în afara Găgăuziei se face în limbile moldovenească și rusă. Găgăuzia își are simbolică sa, care se folosește deopotrivă cu simbolică de stat a Moldovei. Unul din vicepreședinții Adunării Populare a Găgăuziei este ales din rîndurile deputaților de altă origine etnică decît cea găgăuză. Activitatea financiară și fiscală locală ține de competența Adunării Populare a Găgăuziei și este reglementată de Comitetul executiv al Găgăuziei. Teritoriul *Găgăuziei* apele, regnul vegetal și animal și alte resurse naturale, bunurile mobile și imobile sînt proprietatea poporului Republicii Moldova, și de asemenea constituie baza economică a Găgăuziei.

În baza acestei legi Găgăuzia a fost reintegrată în teritoriul Moldovei, iar unele prevederi concrete au servit de asemenea ca model pentru proiectul Legii "Cu privire la statutul special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria)" elaborat de Parlamentul Republicii Moldova în decembrie 1995 și propus cetățenilor din ambele părți ale Nistrului pentru discutare.

Proiectul legii în cauză, pregătit de grupul de experți format prin Dispoziția Președintelui Republicii Moldova din 21 aprilie 1994, proclamă scopurile principale ale eventualului statut

special al Transnistriei, precum și mecanismele de realizare ale acestora.

Conform Proiectului Legii privind Transnistria această regiune urmează să devină o structură teritorială sub formă de republică. Printre altele proiectul preconizează: forme și condiții de autonomie, de limitarea garantată a împuternicirilor autorităților publice ale Republicii Moldova și ale Transnistriei; condiții pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a populației.

Limbi oficiale în această parte a Moldovei vor fi limbile moldovenească, ucraineana și rusă, iar corespondența cu autoritățile publice ale Republicii Moldova, cu întreprinderile, organizațiile și instituțiile, situate în afara Transnistriei, se va purta în limbile moldovenească și rusă. Transnistria va avea propriile sale simboluri, care se vor aplica deopotrivă cu simbolurile de stat ale întregii republici. Transnistria va soluționa de sine stătător problemele dezvoltării politice, economice și social-culturale în interesele populației ce locuiește pe teritoriul ei. În cazul modificării statutului Moldovei de stat independent, populația din aceste raioane va avea dreptul la autodeterminare teritorială. Cu unele excepții, prevăzute de proiect, autoritățile publice ale localităților din stînga Nistrului își vor desfășura activitatea în baza Constituției și a altor legi ale Republicii Moldova.

O mare importanță în contextul integrării teritoriale o au acele prevederi care vizează rolul persoanelor de conducere în această regiune. Președintele Guvernului Transnistriei va fi din oficiu viceprim-ministru al Republicii Moldova. Conducătorul serviciului de securitate al Transnistriei va fi din oficiu membru al colegiului Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova. Conducătorul serviciului vamal al Transnistriei va fi din oficiu membru al colegiului Departamentului Controlului Vamal al Republicii Moldova. Președintele tribunalului din Tiraspol va fi din oficiu membru al Curții Supreme de Justiție al Republicii Moldova. Aceleași soluții se prevăd pentru conducătorul Direcției de justiție a Transnistriei, șeful Direcției afacerilor interne etc. Activitatea financiar-bugetară și fiscală locală va fi efectuată de autoritățile corespunzătoare din Transnistria.

Elaborînd și propunînd spre discuție acest proiect de document, conducerea Moldovei speră, că documentul va

constitui o bază pentru negocieri și va deschide noi căi pentru soluționarea diferendului transnistrean. Aceste așteptări sînt cu atît mai îndreptățite și înțelese cu cît este mai evident interesul public în cauza integrării teritoriale a Moldovei și în aplanarea conflictului din regiune.

Însă evenimentele, ce sau produs în ultimele luni, denotă nedorința liderilor I transnistreni de a parcurge partea lor de drum spre eliminarea disensiunilor. Prin așa-zisele alegeri și referendumuri începute din decembrie 1995 organizatorii lor și-au demonstrat persistența în promovarea tendințelor separatiste, precum și duritatea în subminarea perspectivelor ieșirii din impas.

Cele spuse nu înseamnă, că reintegrarea Moldovei ține de categoria problemelor irezolvabile și că orice speranțe de succes sînt zădarnice.

2.4. RELAȚIILE DE MUNCĂ ȘI PARTENERIATUL SOCIAL²

Parteneriatul social în Republica Moldova se constituie pe aceleași principii ca în majoritatea țărilor cu o economie de piață dezvoltată.

În acest context parteneriatul social este definit ca un sistem de relații între patroni, salariați și organele de stat. El se stabilește pe baza intereselor părților implicate și ajută la realizarea deciziilor reciproc avantajoase în reglementarea raporturilor sociale-economice și de muncă prin negocieri și consultări. Astfel, parteneriatul social exprimă relațiile publice între parteneri, asigurând echilibrul și realizarea principalelor relații sociale și de muncă în societate, în condiții de armonie socială.

Principiile activității parteneriatului social stabilite în Moldova se bazează pe principiile organizației internaționale a muncii, primul dintre care este că o pace comună și trainică poate fi instaurată numai în baza echității sociale.

Guvernul Moldovei pe drept consideră că parteneriatul social este o modalitate decisivă pentru atingerea satisfacției civile în societate. Acest mecanism triplu de cooperare între Guvern, patroni și sindicate este folosit cu succes în reglementarea diverselor aspecte în politica socială și

economică, în menținerea stabilității sociale în această perioadă de reforme economice.

Reglementarea raporturilor sociale și de muncă pe baza principiilor de parteneriat s-a început în Moldova în 1991 cu semnarea primului Acord general de cooperare între Guvernul Republicii Moldova și Federația Sindicatelor Independente din Moldova, cu scopul de a garanta stabilitatea în sfera economică, socială și juridică pentru populația aptă de muncă.

Asemenea acorduri de parteneriat social sînt încheiate în fiecare an și, începînd cu 1993, aceste acorduri au fost acceptate pe bază de tripartitism social, la care participă cu drepturi egale Asociația întreprinzătorilor.

Legea Moldovei "Cu privire la contractul colectiv", pusă în vigoare la 25 februarie 1993, joacă un rol important în dezvoltarea sistemului de parteneriat social. Legea a fost elaborată, ținîndu-se cont de experiența mondială, standardele internaționale și de recomandările Organizației internaționale a muncii. Ea determină din punct de vedere juridic sfera contractelor colective, a negocierilor și procedurilor de reglementare, precum și de semnare a contractelor colective cu responsabilitățile părților ș.a.

Un pas practic important în realizarea mecanismului parteneriatului social a fost instituirea unui comitet tripartit la nivel de stat format dintr-un număr egal de reprezentanți ai Guvernului,

²Raportul Național al Moldovei la Conferința Mondială asupra dezvoltării sociale (11-12 martie 1995, Copenhaga, Danemarca)

sindicatelor și Asociației antreprenorilor din Moldova.

Președintele Comitetului este unul dintre viceprim-miniștrii republicii. Comitetul se conduce de Constituția republicii, Legea "Cu privire la contractul colectiv", convențiile și recomandările Organizației internaționale a muncii și de alte documente în vigoare pe teritoriul republicii. Comitetul este convocat după necesitate, soluționează probleme de reglementare, care se referă la procesele sociale și economice și contribuie la îmbunătățirea situației în întreprinderi, privind protecția socială a salariaților, salariile, șomajul, acordarea asistenței sociale etc.

Participarea Guvernului în acest Comitet se bazează pe principiile legislației internaționale și pe Legea Moldovei "Cu privire la conflictele de muncă". Guvernul primește și studiază proiectele actelor normative, prezentate de către partenerii sociali, ce vizează reformele economice și menținerea satisfacției civile, ținând cont de interesele economice și sociale ale salariaților și patronilor. Experiența inițială de lucru în acest domeniu arată că în condițiile tranziției la economia de piață și a crizei socio-economice inerente, partenerii sociali au viziuni diferite asupra reformării relațiilor sociale și de muncă. De aceea mecanismul de parteneriat social, realizat prin intermediul Comitetului triplu, a permis obținerea unor compromisuri constructive în perfecționarea legislației.

Și totuși realizarea mecanismului de parteneriat social în Moldova este încă departe de forma clasică de tripartism și se complică prin faptul că diferite organizații obștești și politice încă nu se bucură de autoritatea necesară. În plus funcțiile statului, ca proprietar al mijloacelor de producție și garant al reglementării relațiilor sociale și de muncă, nu sînt încă separate. Încă nu au fost exact determinate subiectele parteneriatului social la diferite niveluri. I

În prezent Guvernul ia măsuri pentru prevenirea conflictelor sociale și economice și pentru obținerea stabilității civile în societate. Pe cît e posibil el contribuie la crearea locurilor noi de muncă și la organizarea instruirii și reciclării șomerilor. El de asemenea a luat măsuri suplimentare pentru angajarea în cîmpul muncii a grupurilor social-vulnerabile ale populației.

* * * *

Continuarea și amplificarea inițiativelor în acest domeniu vor necesita următoarele acțiuni suplimentare, dintre care am putea menționa doar cîteva:

- sporirea eficienței autorităților publice centrale și locale prin perfecționarea cadrului juridic, completarea instituțiilor statale cu cadre de o înaltă cultură profesională, politică și etică și prin obținerea sprijinului cetățenilor implicați în activitatea social-politică;

- orientarea reformelor economice preponderent în direcția formării păturii de mijloc ca suport al democrației, forță decisivă în menținerea stabilității și echilibrului în societate, a integrării societății și dezvoltării umane;
- îmbinarea rațională a administrației de stat cu autoadministrarea obștească prin protejarea asocierii benevole a cetățenilor întru realizarea intereselor locale ale comunității respective;
- promovarea parteneriatului social pe bază tripartită pentru a preveni conflictele în relațiile de muncă și, astfel, a edifica democrația în activitatea antreprenorială.

Procesul de lichidare a diferendului cu Transnistria ar putea fi accelerat dacă, în tratativele politice dintre Chișinău și Tiraspol, ar fi încadrați nu doar reprezentanții executivului și legislativului republican și din autoproclamata Republică Nistreană, ci și cercurile largi ale populației - așa-numita "diplomație populară".

CAPITOLUL 3. AȘEZĂRILE UMANE - FACTOR FUNDAMENTAL AL STATULUI

3.1. URBANIZAREA PE TERMEN LUNG ȘI POLITICA LOCATIVĂ

În Republica Moldova nu există zone nelocuite. Rețeaua de localități este densă și relativ uniform distribuită, fiind influențată în trecut de următorii doi factori: 1) condițiile naturale favorabile au încurajat valorificarea teritoriului și dezvoltarea agriculturii; 2) poziția geopolitică vulnerabilă a acestei regiuni a descurajat investițiile de lungă durată și a frânat procesele de urbanizare.

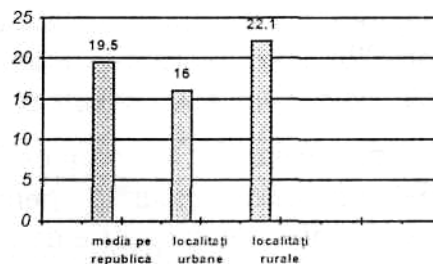
Astfel, sistemul de locuire a căpătat trăsături specifice: o mare densitate medie a populației (129 oameni/km p.) și un înalt grad de valorificare economică a teritoriului (76% din teritoriu sînt ocupate de terenuri agricole și 13% - de localități). Majoritatea populației rurale locuiește în sate mari (unele din ele au populația de peste 10000 locuitori), iar localitățile urbane mici au păstrat în mare măsură trăsături de așezări rurale.

Teritoriul Moldovei este împărțit în următoarele unități administrativ-teritoriale: raioane, municipii, orașe și sate (comune). În republică sînt 40 de raioane cu o suprafață medie de circa 840 km p. și cu o populație ce variază de la 45000 pînă la 130000 locuitori.

În partea de sud a republicii localitățile a trei raioane cu o populație preponderent găgăuză constituie o

unitate administrativ-teritorială autonomă "Gagauz -Yeri".

Figura 3.1. Spațiul locativ în Republica Moldova (m p. la o persoană); 1995

în mediul rural locuiesc circa 2315 mii persoane sau 54% din totalul populației republicii. Densitatea populației rurale este, în general, mare, atingînd în unele raioane 120 de locuitori la 1 km p. Numărul total de localități rurale este de 1612. Mai mult de jumătate din populația rurală locuiește în sate mijlocii și mari, ultimele cu o populație de peste 2000 locuitori fiecare. Mărimea medie a unui sat este de circa 1430 locuitori. Rețeaua de sate densă (5 sate/100 km p.) formează adesea aglomerații rurale, avînd ca axe rîuri sau artere de transport.

Statutul de localitate urbană (oraș) este atribuit prin lege și bazat pe caracterul social-economic al localității

respective, rolul său în sistemul administrativ-teritorial și nivelul de dotări sociale și tehnico-edilitare. În prezent sînt 64 de orașe, inclusiv patru municipii.

Localitățile urbane sînt repartizate relativ uniform pe teritoriul țării. Cea mai numeroasă este categoria orașelor mici, cu o populație ce variază între 2000 și 20000 locuitori (49 orașe din totalul 64). Majoritatea acestor urbe au funcții de centre administrative și industriale, de prelucrare a producției agricole. Funcții mai diversificate au orașele Rîbnița, Soroca, Orhei, Ungheni și Cahul, cu o populație de circa 40000-50000 de locuitori fiecare. Municipiile Tiraspol, Bălți și Bender cu populație între 130000 și 180000 locuitori au un caracter de centre industriale. Capitala țării - municipiul Chișinău, are o populație de 660000 locuitori.

Procesele de urbanizare s-au manifestat cel mai dinamic în ultimii 30-35 de ani și poartă amprenta politicii urbanistice și locative a fostei U.R.S.S. Pe parcursul acestei perioade ponderea populației urbane a crescut de la 23% la 46%.

Fondul de locuințe al Republicii Moldova constituie 79,1 mln. m p. de suprafață utilă, inclusiv 30,1 mln m p. în localități urbane și 49,0 mln. m p. în localități rurale. La 1 ianuarie 1992 în proprietatea statului se aflau 71% din fondul locativ urban și 5% din cel rural.

Privatizarea locuințelor a modificat esențial această proporție. Conform datelor preliminare, la 1 octombrie

1995 erau privatizate peste 70% din locuințele ce au aparținut statului.

Figura 3.2. Așezările urbane

Populația urbană (% din total)	1970 1994	32 46
Sporul anual al populației urbane (%)	1970- 1994	2,4
Populația celor mai mari orașe (% din populația urbană)	1994	56
Populația supusă la 60 decibeli ai zgomotului de stradă (% din populația orașelor Chișinău, Bender, Tiraspol. Bălți. Rîbnița)	1994	60

Pe parcursul ultimelor patru decenii problema locativă s-a soluționat în mod diferit la sat și oraș. Populația urbană în marea majoritate putea să-și asigure locuința din contul statului, iar cea de la sate - numai construindu-și o casă cu forțele proprii. Pentru ambele categorii posibilitățile erau, totuși, limitate. Deosebit de grea era situația locuitorilor de la sate care nu puteau beneficia deloc de ajutorul statului în domeniul vizat, chiar dacă făceau parte din numărul celor social vulnerabili - invalizi, bătrîni, familii cu un singur părinte ș.a. Acest vădit decalaj de echitate socială era și mai mare dacă ținem cont de nivelul scăzut de remunerare a muncii în agricultură față de cel din industrie și de componența etnică a populației rurale și celei urbane.

Consecințele sociale ale acestei politici erau de mari proporții și de lungă durată. Deși construcția individuală la sate, bazată pe vechi tradiții ale poporului, a înregistrat un spor considerabil, pentru foarte multe familii

ea a necesitat mari eforturi cu renunțarea la satisfacerea altor necesități umane, mai ales, în domeniul culturii și ocrotirii sănătății.

În condițiile monopolului de stat asupra spațiului locativ urban, (cînd locuințele erau distribuite de stat, apartamentele nu aveau cost pentru cei care le primeau), Guvernul a stabilit următorul standard mediu al locuințelor urbane: 9,0 m p. de suprafață locuibilă pentru o persoană, 2 camere pentru o familie din 3 membri, 3 camere pentru o familie din 4 membri etc. În construcția locativă la orașe au dominat blocurile din panouri prefabricate din beton, iar nivelul de dotări tehnico-edilitare era peste tot la fel: apă, canalizare, gaze, rețea centralizată de termoficare.

Calitatea fondului locativ din spațiul rural, construit din materiale locale (piatră, cărămidă) variază mult în funcție de mijloacele disponibile ale familiilor. În general, serviciile tehnico-edilitare erau limitate.

Toate orașele și majoritatea satelor dispuneau de planuri generale de dezvoltare, conform cărora se construiau instituții de menire social-culturală. Construcția locativă în masă a asigurat cu locuințe sute de mii de familii. Însă procesul de creștere conținea în sine și efecte negative.

Industrializarea forțată și creșterea populației urbane în mare măsură se baza pe afluxul forței de muncă din afara republicii. Creșterea populației era însoțită de extinderea teritoriilor urbane. Construcția industrială și locativă în zonele periferice ale orașelor a scos din circuitul agricol

mari suprafețe de soluri fertile. Numai între anii 1970-1994 întinderea orașelor s-a dublat, în timp ce spațiile urbane existente, nefiind renovate ori întreținute la nivelul convenit, s-au depreciat. Mai mult ca atât, proiectarea și construcția întreprinderilor și blocurilor locative se bazau pe tehnologii cu un mare consum și risipă de resurse, mai ales ale celor energetice, deficitare pentru condițiile Moldovei.

Tendința de a mări volumul total al construcțiilor în condițiile unor posibilități financiare limitate însemna că noile zidiri trebuiau realizate în detrimentul calității și durabilității lor funcționale. În mod deosebit aceasta a afectat rețelele edilitare și blocurile locative ale primelor serii de masă. Mai mult ca atât, monopolul de stat în domeniul construcției, distribuirii și exploatării fondului locativ urban a format în rîndurile populației un comportament pasiv în soluționarea problemelor sale locative.

O altă chestiune o constituie acțiunile de protecție a mediului înconjurător în orașe, care se soluționau nu prin modernizarea tehnologiilor, ci, în primul rînd, prin crearea zonelor sanitare. În așa fel, problemele mediului ambiant "se exportau" în suburbii și în zone rurale.

Problemele locative, de genul celor menționate mai sus, sînt numeroase, În general, pe parcursul dezvoltării așezărilor umane, cu puține excepții, statul nu prevedea necesitatea dezvoltării sociale și prea puțin lua în

considerație eficacitatea economică și principiile dezvoltării durabile.

Actualul declin economic a provocat o criză și în dezvoltarea așezărilor umane. Cea mai dură manifestare a acestei crize este destrămarea tuturor mecanismelor de organizare și finanțare a construcției locuințelor de tip urban. Consecințele sociale recente ale acestei crize vor fi prezentate în Capitolul 4 împreună cu alte aspecte sociale legate de situația economică a anilor 90.

3.2. CALITATEA CONDIȚIILOR DE TRAI (INCLUSIV POLUAREA) ÎN AȘEZĂRILE UMANE

Vorbind de așezările umane din Moldova trebuie să subliniem problema principală - decalajul calității condițiilor de trai în diferite categorii de localități. Diferența dintre localitățile rurale și urbane, dintre orașele mici și capitala țării continuă să determine preferințele majore ale oamenilor și direcțiile migrației

În cadrul orașelor, mai ales în municipiul Chișinău, există o problemă serioasă a transportului urban. Conform datelor anilor 80, în Chișinău 58% din deplasările populației se efectuau cu ajutorul transportului public și acest indicator avea tendință de creștere. Peste 20% din deplasările cu transportul public durau mai mult de 40 minute. Actualmente situația s-a agravat.

O altă problemă se referă la posibilitatea de comunicare socială între locuitorii care trăiesc la orașe. Aspectul arhitectonic monoton al zonelor locative, lipsa de spațiu, în care oamenii ar putea discuta diverse probleme locale au încurajat indiferența și lipsa manifestărilor de acțiuni publice comune.

Fenomenul are mai multe cauze, dar cea mai importantă constă în faptul că cetățenii nu-și puteau alege liber cartierul, zona, cu atât mai mult, vecinii, cu care și-ar fi putut crea o comunitate umană de interese publice.

Datorită privatizării din sfera comerțului și a unor schimbări structurale în economie, a căpătat amploare "construcția la parter". Aceasta a contribuit într-o anumită măsură la revitalizarea complexelor istorice din zonele centrale ale orașelor și la apariția elementelor noi în cartierele cu blocuri locative. A lărgit întrucâtva posibilitățile populației de a se angaja în activități în apoierea locuinței. Totuși, 'dacă acest proces nu va fi direcționat corespunzător, el poate avea consecințe nedorite, cum ar fi poluarea mediului ambiant și înrăutățirea condițiilor de trai.

Mediul ambiant are un impact direct asupra condițiilor de viață și stării sănătății populației. La sfârșitul anilor 80 Republica Moldova era calificată drept una din cele mai poluate zone ale fostei U.R.S.S.

Figura 3.3. Mediul ambiant și poluarea (indicii anului 1994)

Emanajii de sulf și azot (kg bioxid de sulf și de azot la un locuitor)	6,5/1,2
Consumul de pesticide (tone metrice la 1000 de persoane)	1,8
Deșeuri toxice industriale (tone metrice la un km.p.)	0,1
Deșeuri urbanistice (m ³ la un locuitor)	0,6
Reciclarea deșeurilor (% față de consum)	
hârtie	65,7
sticlă	34,3

În prezent situația se ameliorează datorită reducerii producției industriale, deficitului de chimicale și carburanți, însă poluarea apelor freactice cu nitrați și bacterii este foarte înaltă. În circa 60% din numărul fântânilor de pe teritoriul Moldovei concentrația acestor elemente depășește limitele maxim admisibile, fapt ce crează probleme serioase privind alimentarea populației cu apă potabilă.

În orașe continuă să rămână nesatisfăcătoare calitatea bazinului aerian. Pe parcursul anului 1995 s-au înregistrat numeroase cazuri de depășire a concentrațiilor maxim admisibile (CMA) pentru diferiți ingrediente - pulberi, oxizi de azot, sulf, formaldehide ș.a.

Sursele principale de poluare cu nitrați le constituie scurgerile de pe teritoriile localităților și ale complexelor zootehnice. În republică au fost construite peste 610 sisteme și instalații de epurare a apelor uzate, inclusiv 35 în complexele urbane. Din acestea în prezent funcționează doar 40%. În 1994 în rețeaua hidrografică au fost deversate circa 1810 mln m³ de ape menajere și uzate în industrie, inclusiv 16 mln m³ de ape reziduale neepurate și aproximativ 15 mln m³ de ape insuficient tratate. La ora actuală 120 sisteme de epurare sînt deteriorate, dintre care doar 46 pot fi reparate.

În Republica Moldova se acumulează anual aproximativ 3 mln tone de diverse deșeuri solide. Colectarea centralizată și sistematizată a

deșeurilor menajere se efectuează numai în orașe.

Figura 3.4. Familii care beneficiază de un sistem centralizat de colectare a deșeurilor (% față de totalul numărului de familii)

Anul	1985	1989	1991	1993	1994
Indicele	44%	47%	47%	46%	46%

În Moldova nu există întreprinderi specializate de prelucrare a deșeurilor, În 1987 s-au propus proiecte de construcție a uzinei de ardere a deșeurilor în Chișinău. Dar din lipsa de mijloace financiare construcția a fost amînată (costul acestui proiect a fost evaluat în acel timp la circa 20 mln. dolari americani). Deci, problema arderii deșeurilor rămîne nerezolvată.

3.3. SERVICIILE PUBLICE

Paralel cu dezvoltarea așezărilor umane ale Moldovei a fost creat sistemul serviciilor publice. Între anii 1970-1990 capacitatea arterelor principale de ape ducte a crescut de 2-3 ori, cea a rețelelor centralizate de canalizare - de 10 ori, iar consumul anual de energie termică - de 4 ori. Însă starea tehnică a acestor sisteme și instalații este critică. La Chișinău, de exemplu, 17% din ape ducte necesită reparații urgente, iar 40% din rețelele termice au depășit termenul de exploatare. Gradul de uzură al

instalațiilor de termoficare din orașe constituie în medie 50%. În ansamblu, consumul mediu de apă pe cap de locuitor în Moldova nu depășește 180 litri pe zi. În localitățile rurale numai 17% din populație este asigurată cu apă din sisteme centralizate.

Populația Moldovei este foarte puțin asigurată cu încălzire termică pe parcursul lunilor reci. Oamenii sînt nevoiți să lucreze și să se întrunească îmbrăcați în paltoane, inclusiv vînzătorii în magazine, jurnaliștii la conferințele de presă, copiii la școală și orfelinate.

3.4. DURABILITATEA SOCIALĂ LA NIVEL DE COMUNITĂȚI

În pofida dezvoltării impresionante a sferei prestărilor de servicii sociale între anii 1970-1990, gradul de asigurare a populației și calitatea prestării acestor servicii în localități rămîn nesatisfăcătoare. Această situație este deosebit de grea în localitățile rurale: în 270 de sate nu există nici o instituție medicală, 254 de sate sînt lipsite de instituții preșcolare, 352 sate n-au sedii de cultură și 31% din localitățile rurale n-au oficii poștale, În condițiile declinului economic sistemul serviciilor publice al Moldovei, în special ocrotirea sănătății și educația preșcolară, se află într-o stare gravă. În consecință, cazurile de îmbolnăvire a copiilor au crescut în 1994 cu 20% față de 1992. Problema este prezentată detaliat în Capitolul 5.

Pe lângă deficiențele notate mai sus, în așezările umane au fost scoase la iveală și alte probleme ce țin de problema dezvoltării umane. Fără inițiativa individuală și dorința comună a oamenilor de a contribui la gestiunea chestiunilor de interes local dezvoltarea umană durabilă este imposibilă. Manifestările social-umane la nivel de localități totdeauna au fost mai conservative la sat decât la oraș. În anii regimului comunist tradițiile și regulile de comportament civic, păstrate pe parcursul multor veacuri ori chiar milenii, au fost schimbate și adaptate la regimul dictatorial, care îl scuteau pe individ de toată responsabilitatea materială și morală, făcându-l indiferent și social apatic.

În prezent democratizarea și transparența procesului decizional cu participarea activă a populației la nivel local întârzie față de declanșarea acestor manifestări la nivel național. Încă nu există mecanisme sociale prin care s-ar asigura informarea sau dreptului cetățenilor la informație și care ar trezi interesul civic, când este vorba de problemele și deciziile locale. Posibilitățile grupurilor civice de acțiune în interesele generale la îmbunătățirea condițiilor de trai prin mecanisme locale economice, sociale sau politice sînt foarte limitate. În această situație, agravată de șomaj, sărăcie și crime pasivitatea oamenilor față de manifestările publice are o influență negativă asupra dezvoltării umane durabile locale.

3.5. PROBLEMELE ȘI OBIECTIVELE POLITICII PRIVIND AȘEZĂRILE UMANE

Problemele cu care se confruntă așezările umane din Republica Moldova sînt următoarele:

- probleme de ordin general, comune pentru toate sistemele de localități în plan mondial: relațiile spațiale și sociale dintre sat și oraș, devitalizarea spațiului rural, protecția mediului ambiant, insuficiența resurselor naturale (în special, celor energetice) și deficiențele comunicării sociale (de exemplu, telecomunicațiile);
- probleme regionale ce rezultă din condițiile politice și social-economice în care s-au dezvoltat localitățile Moldovei în cadrul fostei U.R.S.S. - tehnologii depășite în construcția locuințelor și infrastructurilor, risipa de energie și resurse în sectorul locativ și cel de servicii comunale, lipsa mecanismelor și echipamentelor pentru evidența și păstrarea resurselor;
- probleme tradiționale caracteristice pentru Moldova, astfel ca decalajul dintre potențialul economic al complexului agroindustrial și gradul de implicare al acestui potențial în dezvoltarea localităților rurale, discordanța dintre densitatea populației, dimensiunile satelor, nivelul lor de urbanizare și gradul de dotare tehnico-edilitară;
- probleme specifice, apărute în perioada de tranziție de la structurile

social-economice centralizate la cele inerente relațiilor de piață: lipsa posibilităților de autoorganizare a populației pentru o implicare mai activă în soluționarea problemelor locative și dezvoltarea localităților.

Concepția dezvoltării durabile a așezărilor umane în Republica Moldova trebuie perfecționată în continuare. Această concepție va fundamenta și sprijini politica Guvernului, ministerelor și departamentelor în gestionarea activităților umane. Concepția dezvoltării durabile umane va servi ca bază pentru modificarea proiectării urbanistice.

Actualele condiții politice și social-economice solicită proiecte noi în domeniul utilizării terenurilor, cât și reforma împărțirii teritorial-administrative a republicii. E necesară o nouă politică funciară, care ar permite administrației publice locale să beneficieze de proprietatea municipală asupra pământului, acumulând venituri din impozite și taxe. Un prim pas în această direcție este reforma sistemului de înregistrare a terenurilor, care a și început prin asistența Băncii Mondiale.

Schimbările structurale în economie și la piața muncii, cât și modificarea viziunii asupra problemelor așezărilor umane impun o analiză a evoluției populației, condițiilor de trai și a potențialului economic în fiecare localitate urbană și rurală. Aceste studii sînt importante pentru elaborarea unei politici corespunzătoare.

Suplimentar, crearea unui sistem informațional urbanistic constituie o prioritate tehnică și organizatorică. Datele furnizate de monitoringul hidrometeorologic, cel sanitar, geologic și altele trebuie analizate în același context cu cele ce privesc serviciile edilitare, starea tehnică a construcțiilor, procesele tehnologice, dinamica economică și socială.

Realizarea obiectivelor menționate mai sus va cere mari eforturi financiare, precum și conștientizarea de către factorii de decizie și masele largi ale populației a importanței deosebite a așezărilor umane pentru dezvoltarea durabilă umană a societății în ansamblu și pentru asigurarea condițiilor normale de viață pentru fiecare cetățean.

CAPITOLUL 4. SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI CONSECINȚELE SOCIALE

4.1. DEPĂȘIREA CRIZEI: REFORMELE ECONOMICE

Republica Moldova este în procesul modificării regimului său politic și a sistemului socio-economic, edificării statului de drept, democratizării și promovării dezvoltării libere a cetățenilor.

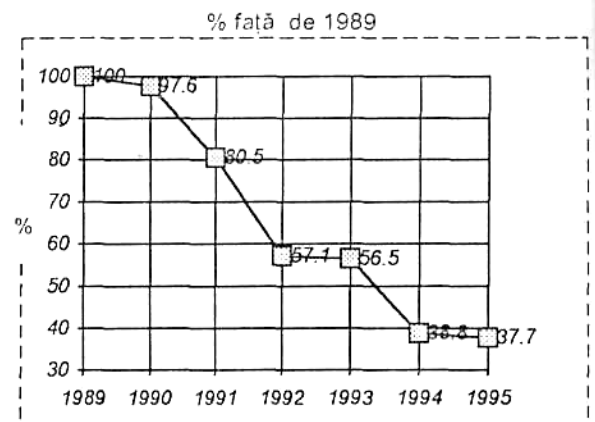
Consolidarea statalității și suveranității sale i-a permis Moldovei să înregistreze anumite realizări importante în reforma economică: stabilizarea financiară la nivel macro-economic .

Performanțele macro-economice din perioada 1993-1995 s-au caracterizat printr-o diminuare substanțială a nivelului inflației lunare (Figura 4.1) și o scădere a deficitului bugetar de la 6,2% la 3,5% din P.I.B. Relativ stabil se menține cursul valutei naționale, iar rata dobânzii la creditele bancare a scăzut.

La finele etapei de privatizare a proprietății de stat contra bonuri patrimoniale s-a constituit sectorul privat, căruia îi revine circa 30-35% din P.I.B. A fost stabilit, de asemenea, cadrul legislativ necesar pentru asigurarea condițiilor de funcționare a formelor de proprietate privată. Începînd cu 1991 pînă în prezent au fost adoptate 500 acte legislative privind reformarea și funcționarea economiei în perioada de tranziție. Succesele în domeniul stabilizării macro-economice au favorizat, de asemenea, sporirea încrederii comunității internaționale față

de Moldova. Reformele sînt susținute de creditorii externi (aproximativ 600' mln. dolari SUA au fost dați cu împrumut) și de ajutorul tehnic din partea țărilor-donatoare, inclusiv Națiunile Unite, Comunitatea Europeană, SUA, Germania și Olanda. Pentru dezvoltarea sectorului privat se impune continuarea reformelor economice și perfecționarea mecanismelor de susținere și stimulare ale acestuia. Mai mult decît atît, stabilizarea macro-economică nu va putea fi menținută dacă reformele nu vor penetra toate mecanismele economiei naționale.

Figura 4.1. Produsul intern brut în anii 1990-1995 (% față de a.1989)

Efectele reformelor economice pot fi caracterizate prin:

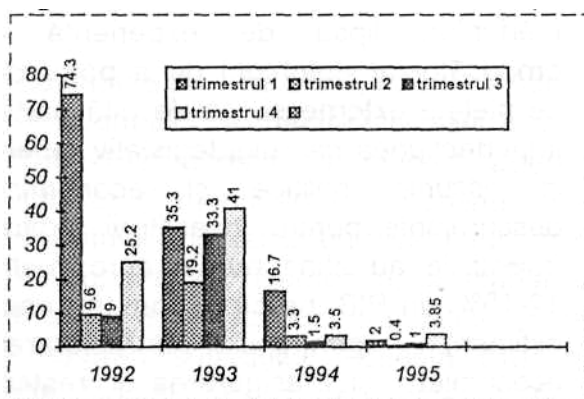
- demararea procesului de sporire a producției la unele întreprinderi industriale (în urma lichidării parțiale a întreprinderilor insolabile), mărirea investițiilor la care a contribuit politica

fiscală flexibilă), precum și scăderea ratei dobânzii la creditele bancare;

- deși Codul Funciar conține poziții contradictorii, în agricultură au fost luate noi măsuri importante, așa ca liberalizarea activității economice și privatizarea sectorului industrial al complexului agroindustrial (C.A.I.), o relativă stabilizare a pieței alimentare și o sporire a potențialului de export;

- în 1995, pentru prima dată de la începutul reformelor, ritmul de creștere a veniturilor bănești nominale ale populației a depășit ritmul de creștere a prețurilor de desfacere a mărfurilor de larg consum.

Figura 4.2. Rata medie lunară a inflației
Succesele promovării reformelor

economice în Moldova - privatizarea proprietății de stat, liberalizarea prețurilor pe piața internă, liberalizarea comerțului exterior, constituirea și dezvoltarea sistemului bancar și al pieței financiare - au permis Băncii Europene de Reconstrucție și Dezvolatre să plaseze Republica Moldova pe locul 11 în lista celor 25 țări ale Europei Centrale și de Est, țările Baltice și Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.) într-o clasificare

făcută de Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare.

Figura 4.3. Tendințe în dezvoltarea economiei

Produsul intern brut (mii. dolari SUA)	1993	1,524
	1994	1,424
Produsul intern brut (în %) pe locuitor față de anul precedent	1991	82,5
	1992	71,1
	1993	98,9
	1994	68,8
Nivelul mediu anual al inflației (%)	1993	1,284
	1994	537
Venituri de la impozite (% din PIB)	1992	20,1
	1993	13,9
	1994	22,6
Impozite directe % din suma totală de impozite	1992	36,7
	1993	49,4
	1994	43,1
Depășirea veniturilor asupra cheltuielilor, deficit (-) % din PIB	1992	-4,7
	1993	-6,2
	1994	-4,8

Din cele expuse putem concluziona, că anul 1995 a fost primul an de trecere de la prima etapă destructivă a reformelor la etapa următoare, calitativ nouă.

În același timp deși stabilizarea macro-economică favorizează evoluția continuă spre economia de piață, ea încă nu garantează o sporire a nivelului de dezvoltare, restructurare, precum și a eficienței economiei naționale. Aceste probleme vor solicita o perioadă de timp mai lungă decât intervalul necesar pentru atingerea stabilizării macro-economice. Cu atât mai mult că republica are de a face cu o scădere dezastruoasă a producției, cu insolvabilitatea întreprinderilor și a țării în întregime, cu necesitatea implacabilă de reorganizare și reprofilare a întreprinderilor, de reorientare a comerțului exterior.

După unele estimări numai pentru a reveni la volumul de producție, la suma veniturilor și nivelul de viață al populației precedente perioadei reformelor, va fi nevoie de cel puțin 10 ani.

Figura 4.4 (a) Dinamica producției industriale pentru anii 1990-1995

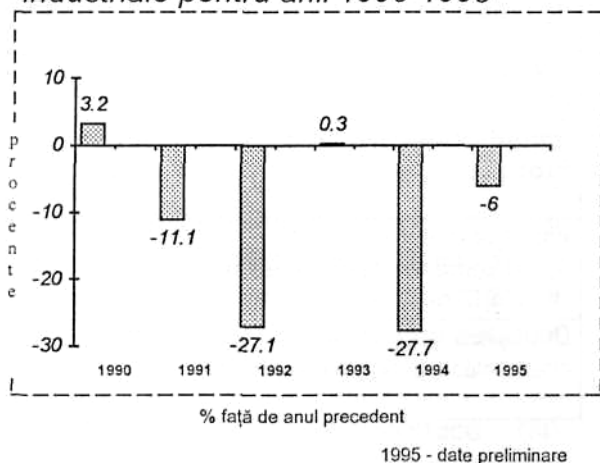
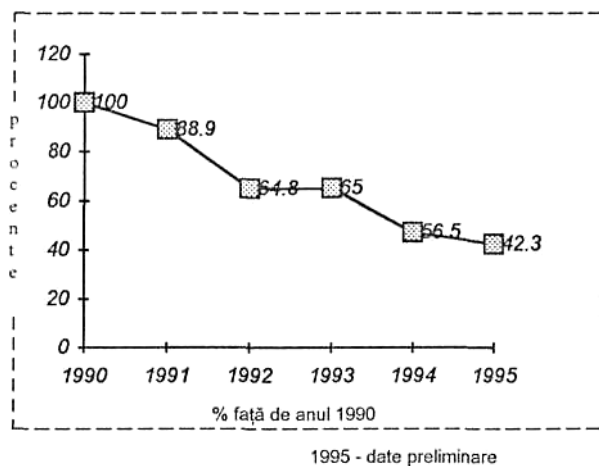

Figura 4.4 (b) Dinamica producției industriale: % din 1990

Trebuie accentuat faptul, că prognozele unor surse financiare pentru înviorarea activității multor întreprinderi industriale nu sînt întemeiate, deoarece aceste întreprinderi n-au reușit nici să se

reorganizeze și să se restructureze, nici să cucerească piețe noi de desfacere.

Stabilizarea macro-economică, asigurată în cea mai mare parte prin metode monetariste și necorelate cu alte măsuri de prevenire a declinului de mai departe a producției, n-a încurajat, după cum se aștepta, investițiile. Orientarea politicii fiscale spre menținerea unui deficit mic (circa 3,5% din PIB) și satisfacerea necesităților sociale (circa 50% din cheltuieli), de asemenea, n-a contribuit la sporirea investițiilor.

Politica fiscală și creditară n-a reușit să stimuleze investițiile din mai multe motive: pe de o parte, cererea limitată a pieței interne, calitatea incochetivă a mărfurilor, lipsa de experiență a producătorilor autohtoni de a pătrunde pe piețele externe și, pe de altă parte, imperfecțiunea cadrului legislativ curent și riscurile politice și economice descurajante pentru investitorii străini. Investițiile au atins numai aproximativ 12-15% din PIB, pe cînd, conform unor estimări, pentru restructurarea economiei și asigurarea creșterii producției cu un ritm anual de 5-7% este necesar ca această cotă să atingă un nivel de 25-30%.

O altă dificultate în demararea procesului investițional este faptul că Republica Moldova nu și-a determinat strategia de restructurare și dezvoltare social-economică. Nici n-a stabilit o perioadă medie în care ar fi trasate prioritățile și politicile statului referitor la sprijinul anumitor sectoare economice, încă nu este definitivat cadrul legislativ și cel organizatoric al pieței capitalului, în special, a hîrtilor de valoare.

Discrepanțele dintre interesele sistemului bancar (unde este păstrată majoritatea acumulărilor populației și a multor agenți economici) și interesele economiei reale constituie un obstacol în soluționarea problemei investițiilor. Accesul la credite a micului business este foarte limitat, iar a antreprenorilor individuali (în majoritate țărani) realmente nul datorită ratei înalte, a dobânzii și lipsei gajului. Posibilitățile statului pentru susținerea antreprenorilor individuali și a micului business sînt și ele mărginite.

Ca rezultat al lipsei accesului la credite, participarea maselor largi ale populației la revitalizarea și dezvoltarea economiei naționale este infimă.

Estimările curente arată, că prețul social al reformelor și macrostabilizării în anii 1994-1995 a fost foarte mare. Scăderea, inflației și menținerea în continuare a deficitului bugetar la un nivel relativ mic au condus, de asemenea, la scăderea bruscă a veniturilor populației și la creșterea șomajului. Această situație, fără îndoială, a dus, de asemenea, la o tensionare în formarea resurselor bugetare pentru soluționarea problemelor social-umane.

Anul 1996 urmează să fie un an decisiv. Cu toate acestea, reformele economice și sociale trebuie accelerate, iar cadrul legislativ - perfecționat. Sînt necesare o serie de acțiuni economic, organizatorice și juridice, care ar contribui la:

- reorientarea sistemului bancar-creditar spre stimularea activității investiționale de lungă durată,

micșorarea costurilor de producere și desfacere, sporirea producției competitive și a exportului, crearea locurilor noi de muncă;

- orientarea sistemului bancar spre depășirea crizei neplăților și stimularea acumulărilor la nivel micro- , inclusiv și a persoanelor fizice, și macroeconomic și canalizarea lor spre investiții în ramurile și proiectele prioritare;

- constituirea pieței hîrtilor de valoare în scopul repartizării și concentrării resurselor în ramurile și proiectele prioritare ale industriei și sferei sociale;

o mărirea investițiilor, în special, pentru businessul mic, prin intermediul fondării în cadrul sistemului bancar al Republicii a băncilor specializate.

4.2. PRIVATIZAREA

În baza Legii cu privire la privatizare s-a elaborat- și se aplică modelul moldovenesc de privatizare contra bonuri patrimoniale, repartizate tuturor cetățenilor, care direct sau prin intermediul campaniilor de trast au participat la obținerea acțiunilor de privatizare a întreprinderilor.

În rezultatul acestui proces au fost privatizate 1979 întreprinderi mari, mijlocii și mici, precum și 77% din fondul locativ de stat, propus pentru privatizare în noiembrie 1995. A doua etapă de privatizare (1995-1996) presupune lărgirea cotei sectorului privat pînă la 2/3 din averea inițială de stat.

Principiile sociale echitabile de împărțire a patrimoniului au urmărit ca fiecare

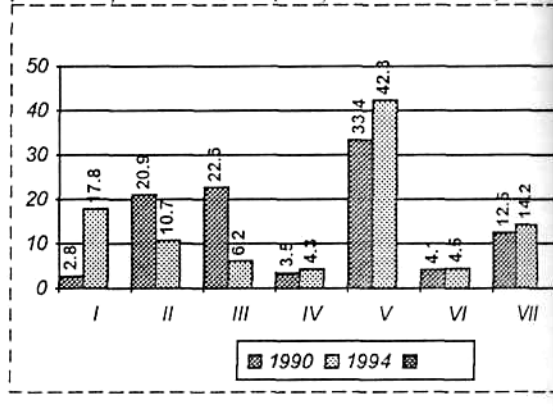
cetățean să primească o cotă din patrimoniu în formă de acțiuni a întreprinderilor privatizate sau cote de pământ, care îi vor permite, dacă nu în prezent, cel puțin, în viitor, să-și soluționeze problemele vitale. Apreciind rezultatele primelor etape ale privatizării proprietății de stat ca pozitive, putem considera această împărțire ca o acțiune social-politică de bună intenție.

Trebuie să menționăm, însă că nu toate speranțele privind privatizarea s-au îndreptățit. Eficiența întreprinderilor privatizate n-a sporit, deoarece acestea fuseseră financiar insolubile.

4.3. RESTRUCTURAREA ECONOMIEI

În scopul soluționării problemelor sectorului privat Guvernul întreprinde acțiuni orientate spre restructurarea economiei naționale, a unităților economice privatizate, insolubile și incapabile să producă mărfuri competitive. Toate aceste unități urmează a fi transformate în întreprinderi cu capital mixt (cu participarea capitalului privat, inclusiv cel străin), cele falimentare urmând a fi divizate sau vândute. Pentru organizarea și implementarea acestor acțiuni a fost creată Agenția de Restructurare a întreprinderilor și Consiliul de Stat al Creditorilor. Aceste acțiuni de lungă durată vor fi însoțite de perfecționarea sectorului financiar, pentru a favoriza dezvoltarea cadrului concurențial, fără care nu poate avea loc competitivitatea producției, sporirea exportului etc.

Figura 4.5. Schimbările din sectorul industrial în 1990-1994 (ponderea producției în %; în prețurile a.1994)

*Fără Transnistria și or.Bender

- I. *energetica*
- II. *industria constructoare de mașini*
- III. *industria ușoară*
- IV. *industria de prelucrare a lemnului*
- V. *industria alimentară*
- VI. *industria materialelor de construcție*
- VII. *alte ramuri*

Aceste modificări structurale se vor efectua în trei direcții principale:

- privatizarea în continuare a întreprinderilor de stat, a pământului și imobilului, formarea și consolidarea sectorului privat și a pieței capitalului;
- stimularea ramurilor industriale prioritare, ca de pildă, complexul alimentar, precum și acele sectoare, care pot înlocui producția de import sau spori potențialul de export al țării. Scopul final este sporirea cotei industriei în potențialul economic al țării (cota industriei în PIB ar trebui sporită până la 35-40%); și
- dezvoltarea de mai departe a întreprinderilor mici și mijlocii, inclusiv

prin divizarea și privatizarea întreprinderilor mari de stat.

Pe parcursul etapei următoare în procesul reformelor preferință vor avea ramurile și producțiile, care funcționează pe baza materiei prime locale și utilizează brațele de muncă autohtone, relativ ieftine. Din produsele principale fac parte: vinurile, zahărul, untdelemnul, tutunul cu articolele de tutungerie, produsele alimentare concentrate, articolele de parfumerie și cosmetică. Unele produse ale industriei ușoare ca, de exemplu, mobila ș.a. pot, de asemenea, fi tratate preferențial.

Figura 4.6. Populația ocupată pe ramuri

	1990	1994*
Industria, construcții	30,3	19,2
Agricultura și silvicultura	32,7	45,6
Transporturi și comunicații	5,4	4,3
Comerțul și alimentația publică	4,6	5,4
Ocrotirea sănătății, asistența socială și cultura	5,6	5,8
Administrația	1,5	1,8
Alte ramuri	19,9	17,7

* Fără Transnistria

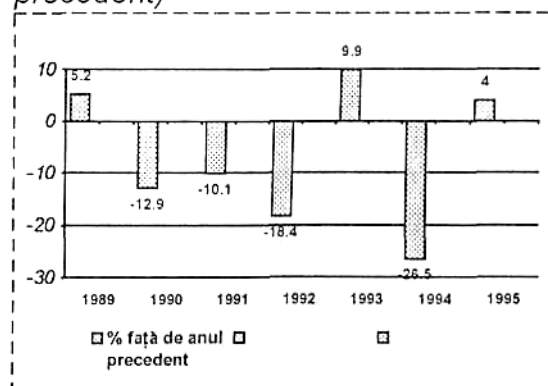
În "Concepția cu privire la bazele politicii industriale de stat", se prevăd măsuri pentru dezvoltarea producțiilor care vor antrena un număr mare de angajați în câmpul muncii. Cu atât mai mult, are rațiune de a susține proiectele de re tehnologizare a uzinelor de tehnică agricolă și de utilaj pentru industria alimentară, pentru satisfacerea cerințelor pieței interne, și celor din C.S.I., țările Baltice și Europa de Est.

4.4. TRANSFORMĂRILE ÎN AGRICULTURĂ

O prioritate majoră în formarea structurii noi a economiei naționale este reforma agrară și restructurarea raporturilor de proprietate în complexul agroindustrial, care în decurs de mulți ani a constituit nucleul economiei naționale. După datele statisticii oficiale, în urma realizării obiectivelor primei etape a reformei agrare, locuitorii rurali au primit în proprietate privată circa 10% din suprafața totală a fondului funciar (1995) (cu dreptul la comercializare). În aceste suprafețe se includ numai terenurile gospodăriilor auxiliare (pe lângă casă) și ale cooperativelor legumicole și pomicole ale orășenilor.

În prezent, din 934 mii cetățeni ai Moldovei cu dreptul la cote de pământ, 695 mii persoane au primit certificate cu drept de a fi împrumietăriți. Dintre acești 695 mii cetățeni, 48 mii au obținut titluri de proprietate privată și au format gospodării țărănești pe o suprafață de 58 mii hectare (2,4% din terenurile agricole).

Figura 4.7(a). Dinamica producției agricole în 1989-1995 (% față de anul precedent)

4.5. CRIZA ENERGETICĂ

Una din cele mai dificile probleme cu care se confruntă economia republicii și care afectează soluționarea problemelor sociale și politice, independența economică și chiar politică a statului, este energetică. Moldova importă 98% din resursele energetice necesare. O politică unilaterală a importului de combustibil pe piețele tradiționale din Răsărit garantează o energetică eficientă și stabilă. De aceea soluționarea acestei probleme cere diversificarea geografică a piețelor de import, inclusiv din țările Europei și Orientul Apropiat. Concomitent, trebuie să fie elaborată cu maximă scrupulozitate o politică internă în vederea stimulării producțiilor și tehnologiilor energoeconomice.

Consumul total de energie în economia națională a republicii la o unitate de produs intern brut (PIB) este de 3-5 ori mai mare în comparație cu țările înalt și mediu dezvoltate. Unitățile economice din toate ramurile de activitate nu pot funcționa ritmic, majoritatea populației rurale nu dispune de combustibil suficient pentru încălzirea locuințelor. Localitățile rurale sînt deconectate de la circuitul electric, școli, spitale, așezăminte culturale și alte instituții rămîn neîncălzite.

Această problemă are explicații de natură tehnică, tehnologică, organizatorică și economică. Au loc pierderi substanțiale în procesul transportării și utilizării energiei. De exemplu, la transportarea energiei electrice și celei termice se pierd circa 20% și 10% din producția respectivă.

Utilajul uzat și tehnologiile energofage din ramurile economiei naționale încă nu s-au îmbunătățit. Contorizarea și evidența diferențiată a consumului de energie (începînd cu unitățile economice mari și terminînd cu serviciile comunale prestate cetățenilor) rămîne un obiectiv economic dificil pentru viitor.

Se prevede elaborarea urgentă și adoptarea unui program complex de conservare a energiei. Implementarea lui va solicita mijloace de stat, credite străine, investițiile agenților particulari locali și străini, a consumatorilor interesați să găsească soluții optime în economisirea energiei.

În plan strategic problemele energetice se vor soluționa numai în limitele programului complex pe termen lung. Acest program trebuie să cuprindă aprovizionarea mai rațională cu resurse energetice și utilizarea economicoasă a energiei. Programul va mai include acțiuni privind folosirea eficientă a resurselor energetice netradiționale și explorarea zăcămintelor locale de țiței și gaze.

4.6: ECONOMIA TENEBRA

Conform unor investigații de experți din Moldova și din alte foste republici ale U.R.S.S. economia tenebră constituie 10-20% din economia legală a țărilor din fosta Uniune Sovietică. Apariția acestui segment economic, cu preponderență în comerț și prestări servicii în agricultură are diverse origini în fiecare din aceste țări. În Moldova el se datorează dezorganizării sistemului

economic, lipsei și imperfecțiunii cadrului legislativ, cunoașterii absolut nesatisfăcătoare a legislației economice, controlului insuficient din partea organelor de stat și intereselor personale ale unora din funcționarii acestora.

Economia tenebră a devenit un element important în destabilizarea republicii din cauza impactului ei economic și social. Manifestările acestei economii sînt diverse: evaziunile fiscale, comerțul neorganizat de stradă și "bișnița", tranzacțiile ilicite în comerțul exterior, producția nedeclarată, fabricarea și comercializarea mărfurilor falsificate, privatizarea ilicită a averii de stat, desfacerea producției întreprinderilor de stat prin canale neoficiale, abuz de putere în relațiile neformale, economia criminală ș.a. Din punct de vedere economic, toate acestea aduc prejudicii veniturilor bugetare și indirect dezvoltării sferei; sociale. Socialmente, scăderea calității producției afectează sănătatea consumatorilor, iar preponderența căilor tenebre de afirmare în business crează o psihologie socială de neîncredere în posibilitățile formelor legale de antreprenariat.

Existența economiei tenebre are și avantaje: ea contribuie la balansarea pieței interne și sporirea exportului, la crearea unor piețe noi de desfacere a producției autohtone, la participarea agenților economici în economia formală, la dezvoltarea populației (în special, femeii și tineret, mai des afectați de fenomenul șomajului) și la antrenarea ei mai activă în economia formală. În același timp economia tenebră fiind nereglementată și

necontrolată duce la extinderea infracțiunilor și violurilor, cade sub influența structurilor criminale. Nefăcînd parte din structurile legale, economia tenebră în ultima instanță afectează purtătorii activităților ilegale (neformale), lipsindu-i de dreptul la asigurări sociale și la pensii. Ca cetățeni ei rămîn în zona neprotejată de lege.

În actualele condiții rolul statului constă nu atît în lichidarea acestui sector, cît (cu excepția celui criminal), în analiza activității acestuia, pentru a-l antrena în sistemul economiei formale. În caz contrar consecințele economice, sociale și chiar politice sînt imprevizibile.

4.7. ȘOMAJUL ÎNREGISTRAT ȘI LATENT

Declinul economic și transformările structurale au afectat în mod considerabil piața muncii.

Disponibilizarea masivă a salariaților și dezechilibrul enorm între cerere și ofertă la forța de muncă duce la creșterea continuă a numărului șomerilor. Majoritatea lor sînt persoane disponibilizate în urma reducerii din funcție sau închiderii întreprinderii.

Figura 4.8

Numărul șomerilor înregistrați în Republica Moldova la 1 ianuarie				
1992	1993	1994	1995	1996
100	15,000	14,000	20,600	24,500

*Fără raioanele din stînga Nistrului

Din numărul total al șomerilor, circa 65% îl constituie femeile și aproape jumătate din ei au vârste de pînă la 30 ani. Rata oficială a șomajului înregistrat

în 1995 a constituit 1,4% față de 1,1% în 1994. Semnificativă este tendința creșterii duratei șomajului: în 1994 ea era în medie de 5 luni, în 1995-6,5

luni. Pe parcursul anului cererea forței de muncă a fost de circa 1100 lucrători. La un loc vacant la 1.01.1996 au pretins 24 șomeri (în 1995 - 29 șomeri).

Problema șomajului se reglementează prin "Legea privind utilizarea forței de muncă", ce se aplică în baza acordului comun dintre reprezentanții organelor de guvernământ, ai organizațiilor sindicale și patronatului (tripartitism social). Cetățenii înregistrați ca șomeri, au dreptul la: instruire (reciclare) profesională, plătită din contul statului, (ajutoare) pe un termen de 9 luni calendaristice. Pentru realizarea programului respectiv din Fondul de Șomaj s-au alocat 6405 mii lei, din care 1481 s-au cheltuit pentru instruirea profesională, 4922 mii lei - pentru indemnizații - ajutoare de șomaj și 1,7 mii lei - pentru organizarea lucrărilor publice remunerate. În decembrie 1995 au beneficiat de indemnizații de șomaj 32% din numărul șomerilor înregistrați.

Rata șomajului înregistrat de 1,4% este comparabilă cu a altor țări din C.S.I., aflate în tranziție spre relațiile de piață. De exemplu, în Ucraina acest indice a fost 0,3% în decembrie 1994 și 0,4% în septembrie 1995, în Rusia - respectiv - 1,1% și 3,0%.

Dacă luăm în considerație șomajul latent, situația este și mai dificilă. În șomaj latent se află salariații trimiși în "concedii forțate" (neremunerate) ori trecuți la un program redus de muncă pe parcursul săptămânii sau zilelor de

încadrare la lucrări publice remunerate și indemnizații sociale de șomaj

Figura 4.9. Activitatea de reciclare și angajare a șomerilor în câmpul muncii

	Anul	
	1994	1995
Numărul de persoane înmatriculați la cursuri	5170	7511
Angajați pe parcursul a 2 ani, inclusiv: la lucrări publice la noi locuri de muncă	11020 505 9584	16480 595 20936
Au beneficiat de ajutor de șomaj (mii persoane)	14,9	19,7
Suma afacerilor (mii lei) lunar (lei)	16,92,9 28,7*	4921, 1 54.3*

*Bugetul minim de consum, calculat în 1994, a fost de 271 lei pe lună.

muncă cu reducerea corespunzătoare a remunerării. Șomajul latent a fost estimat pentru anul 1995 la un număr de 224 mii persoane, ceea ce ridică rata șomajului de circa 10-15 ori. Durata medie a concediilor forțate în ultimii 3 ani a constituit circa 64 zile lucrătoare pe an. În regim cu program redus de muncă în 1995 au activat circa 36 mii salariați. De menționat, că în aceste estimări nu intră șomajul sezonier din agricultură.

Figura 4.10. Șomajul în 1994

Numărul șomerilor înregistrați (media pe an)	18,000
Rata șomajului (%)	1.4
Cheltuielile suportate pentru ajutorul de șomaj (% față de toate cheltuielile de stat)	0,1
Durata șomajului (% față de total) mai mult de 6 luni mai mult de 12 luni	28 19
Au solicitat loc de muncă pe parcursul anului	38,700*
Șomerii înregistrați oficial pe	38,700*

parcursul anului	
În concedii forțate cu program zilnic sau săptămînal redus	220,300*

*Fără Transnistria

Conform prognozei, în 1996 pe piața muncii se așteaptă o creștere a șomajului.

Soluționarea eficientă a problemei șomajului în Republica Moldova va solicita alt mediu macroeconomic, care poate fi format prin următoarele acțiuni:

- promovarea energică a dezvoltării antreprenoriatului mic și mijlociu. Trebuie de menționat, că Guvernul Moldovei a început privatizarea urgentă a întreprinderilor mici și mijlocii, care este o soluție bună, deoarece experiența altor țări din Europa Centrală și de Est arată că acest tip de privatizare se efectuează mai ușor, formînd o temelie bună în dezvoltarea sectorului privat;
- susținerea prin instrumente fiscale și creditare preferențiale a întreprinderilor mixte, precum și a businessului care crează locuri noi de muncă;
- susținerea întreprinderilor de stat, care-și propun angajarea mamelor cu copii mici, pensionarilor, unor categorii de invalizi și altor pături de populație socialmente vulnerabile;
- crearea unei rețele naționale de informatizare privind antrenarea în cîmpul muncii în teritoriu.

4.8. VENITURILE INDIVIDUALE ȘI NIVELUL DE CONSUM AL ALIMENTELOR; ROLUL PROTECȚIEI SOCIALE

Veniturile unui individ, raportate la bugetul de consum socialmente necesar este principalul indicator al nivelului de trai al familiei și fiecărei persoane în parte.

În ultimii patru ani venitul mediu a crescut de 82 ori, salariul mediu - de 543 ori, iar pensia medie - de 582 ori. Dar prețurile de consum au crescut de 1606 ori. Odată cu declinul economic s-au redus veniturile statului, fondul social și alte fonduri.

Statul rar este în stare să achite regulat și la termen salariile din sfera bugetară, pensiile din fondul social. Datoriile salariale și de pensii ale statului la 1 ianuarie 1996 constituiau aproape 400 mln. lei, iar pensiile și salariile se achită cu întârziere de 2-6 luni. La 1 ianuarie 1996 restanțele la capitolul "retribuirea muncii" se estimau la 227,1 mln. lei, din care 64% în agricultură. Majoritatea populației aptă de muncă este nevoită să caute diverse alternative de venituri suplimentare. În mod obișnuit, acestea sînt neregulate și nu pot fi luate la evidența statistică, dar ele sînt o sursă importantă de venituri personale. Pentru 90% din pensionari unicul venit este pensia garantată de stat din fondul social. Dar suma acestor fonduri a scăzut în urma reducerii numărului angajaților din sfera legală, afectînd în acest fel standardul de viață al pensionarilor. Situația se tensionează și datorită creșterii anuale a numărului de

pensionari. Republica Moldova este o țară cu pondere mare a pensionarilor. (La fiecare 1000 locuitori revin 207 pensionari, 1994).

O sursă neînsemnată de venituri sînt diversele indemnizații și subsidii de stat, acordate conform programului de asistență socială cu preponderență grupurilor socialmente vulnerabile și defavorizate (invalizi, familii cu mulți copii și incomplete, copii orfani, bătrîni solitari etc.) De asemenea venituri beneficiază 600 mii cetățeni (14% din populație), dintre care 450 mii (13%) cu stare materială extrem de dificilă. Aceștia din urmă primesc ajutoare ocazionale și nu mai mult de 1-2 ori pe an.

O sursă regulată de venituri sînt bursele celor 50 mii studenți. Dat fiind faptul, că fondul bursei este limitat, pondere mai mare în întreținerea studenților o are asistența materială acordată de părinți.

Reducerea surselor de formare a mijloacelor bugetare de stat afectează indirect de asemenea, domenii vitale pentru dezvoltarea umană, în special în vîrstă și ocrotirea sănătății. Rămînînd cu preponderență gratuite (deci clasate ca venituri indirecte ale populației) aceste domenii se află într-o stare deplorabilă, devalorizîndu-se ca bunuri sociale. Trecerea unor activități din ocrotirea sănătății la categoria serviciilor cu plată, fără a racorda prețurile la veniturile populației, face tratamentul unor maladii absolut inaccesibil pentru majoritatea populației, în special pentru copii, pensionari, handicapați și invalizi. Prețurile

medicamentelor au devenit fabuloase în ultimii ani. Pe parcursul anului 1995 nivelul de viață al populației a conținut să scadă: în comparație cu 1994, creșterea veniturilor bănești ale populației se estimează nominal cu 16%, realmente, dacă ținem cont de dinamica prețurilor, venitul real a scăzut cu 11%. Din investigațiile bugetelor gospodăriilor casnice (familiale) rezultă că veniturile bănești per capita au crescut în 1995, față de 1994, nominal cu 8% (realmente acestea au scăzut cu 17%). În circa 3% din aceste gospodării (familii) veniturile per capita au fost sub 18 lei (salariul minim), fiind în ușoară creștere în comparație cu 1994 (0,3%).

Veniturile salariale mici din sfera economică și socială afectează motivația salariaților la disciplină, inițiativă, muncă eficientă. Pentru a contracara aceste tendințe, în limita mijloacelor disponibile, Guvernul a întreprins în 1995 o serie de acțiuni, îndreptate spre perfecționarea sistemului de retribuire a muncii. Au fost anulate restricțiile la salarizare pentru unitățile economice. Tendințele de ușoară creștere a indicilor medii, după care s-ar estima o respectivă îmbunătățire a situației materiale a populației sînt îndoielnice.

În primul rînd, proporțiile sînt la limita eventualelor erori de calcul și în al doilea rînd, ele pot fi în rezultatul creșterii veniturilor grupurilor sociale cu cîștiguri mari. Cei care erau bogați devin și mai bogați, iar cei care erau săraci au și mai puțin. Diferența dintre veniturile unei persoane din cele 10% din populația cu cîștiguri maxime

depășește venitul unei persoane din cele 10% cu câștiguri minime de 11 ori. Salariile lucrătorilor din sfera bancară, credit, asigurări sînt de 3,5 ori mai mari decît cele medii. Salariile medii din agricultură, învățămînt, cultură și artă sînt mai mici decît salariul mediu în economia națională respectiv cu 28, 22 și 25%.

În ultimii trei ani s-a modificat dinamica și structura surselor de venituri ale populației. Astfel, din 1993 pînă în 1995 cota salariului a scăzut de la 71% la 50%, în timp ce cota altor categorii de venituri, cum ar fi dividendele etc, s-au majorat de la 6% la 30%. Această situație caracterizează schimbările ce au survenit în structura veniturilor familiei, în media salariilor, pensiilor, burselor și altele.

Și totuși, după cum arată investigațiile statistice, o mare parte din familii dispune de venituri foarte scăzute, după cum se vede din următoarele date:

Figura 4.11. Veniturile unui membru al familiei în salarii minime

Familia compusă din:	Ponderea familiilor în grupul respectiv, %	Venitul per capita membru în salarii minime
3 membri	29	2-3
4 membri	64	1-5
5 membri	84	1-4

În structura cheltuielilor bănești ale populației a continuat să crească ponderea consumului obiectelor necesare zilnic, pentru mărfurile de consum și servicii se cheltuiesc 70% din venituri.

În ultimii 15 ani a crescut substanțial cota cheltuielilor pentru alimentație în timp ce cota mărfurilor nealimentare a scăzut.

Figura 4.12. Indicatorii consumului de produse alimentare

Produse alimentare	în medie lunar pe cap de locuitor (kg)						
	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1994 în % față de 1980
Carne și produse din carne	4,1	4,8	4,7	3,8	2,9	2,6	63,4
Lapte și produse lactate	22,1	25,3	21,6	16,5	14,5	13,4	60,6
Ouă (unit.)	15,4	16,9	16,3	13,8	10,8	8,3	53,9
Pește și produse din pește	1,2	1,0	0,6	0,2	0,1	0,1	8,3
Zahăr	3,9	4,1	3,4	2,5	2,5	2,3	59,0
Ulei vegetal	0,8	1,2	0,9	0,7	0,7	0,6	75,0
Legume	9,6	9,3	9,4	7,9	7,8	6,0	62,5
Fructe	3,7	6,6	6,6	5,3	6,7	4,4	118,9

Cartofi	6,3	5,8	5,8	5,6	7,9	6,7	106,3
Produse cerealiere	14,8	; 14,3	14,6	14,2	14,2	11,3	76,4

Figura 4.13. Consumul total de către populație

Categoria de consum	procente				
	1990	1991	1992	1993	1994
Cheltuielile de consum, total	100	100	100	100	100
Inclusiv: Produse alimentare	34,5	36,7	43,5	46,2	45,5
• legume și fructe	6,1	6,3	5,8	5,5	7,7
• carne și pește	7,9	9,3	11,3	13,2	11,7
• lapte; produse lactate	3,9	3,7	5,4	5,5	6,2
• zahăr	3,6	3,3	5,6	5,2	4,7
Băuturi alcoolice	2,6	2,5	2,2	2,2	2,0
Mărfuri nealimentare	50,1	51,1	45,8	41,1	37,1
Servicii personale	12,8	9,7	8,5	10,5	15,4

Figura 4.14. Consistența alimentației în calorii și substanțe nutritive organice

Indicii		Per capita locuitor în medie						
		1980	1990	1991	1992	1993	1994	1994 în % față de 1980
Calorii,	unități	3281	2969	2842	2577	2566	2353	71,7
inclusiv de origine animală	unități	743	806	763	658	599	528	71,1
Proteine,	grame	87,7	80,8	77,4	69,5	64,4	61,3	69,9
inclusiv de origine animală	grame;	36,8	40,0	37,4	31,6	24,7	23,2	63,0
Grăsimi,	grame	95,7	106,5	101,6	87,7	85,9	73,7	77,0
inclusiv de origine animală	grame	57,7	: 65,0	61,6	53,1	49,7	43,8	75,9
Glucide	grame	462,6	417,5	400,2	373,5	383,9	351,9	76,1

Calculul exact privind veniturile reale ale populației și puterea de cumpărare

lipsesc. De aceea, pentru a ilustra tendințele, vom utiliza unele comparații

fragmentare. De exemplu, cu salariul mediu de 232 ruble, în 1990 se putea

cumpăra 66 kg unt; în 1995 - cu 142 lei, doar 10-11 kg, adică de 6 ori mai puțin.

Figura 4.15. Puterea de cumpărare a salariului lunar

Produse	1993		1994		1995
	salariul		salariul		salariul
	mediu	minim	mediu	minim	mediu minimum
Carne de vită, kg	19,2	3,3	20,4	3,0	20,9 2,6
Pâine, făină, grâu, kg	347,8	60,5	123,4	18,3	118,3 15,0
Lapte, l	1043,0	182,0	160,0	24,0	120,3 15,5
Zahăr, kg	120,0	21,0	70,0	10,5	56,0 7,1
Ouă, 1 unit.	423,0	74,0	362,0	54,0	426,0 54,0
Cartofi, kg	224,0	39,0	110,0	16,0	108,4 13,7

O comparație similară la categoria mărfurilor nealimentare de consum zilnic (săpun, detergenți, - etc), mărfuri cu întrebuințare de durată medie (îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie și de durată lungă (televizoare, mașini de spălat etc.) ar arăta o scădere drastică a puterii de cumpărare a salariului. Cu un salariu minim nu se poate cumpăra nici cea mai ieftină pereche de încălțăminte pentru un copil de 10 ani.

Nivelul oficial al salariului minim este lipsit de orice rațiune: în coșul minim de consum "încap" 16 salarii minime (1994).

Structura și componența bugetului (coșului) minim de consum au fost aprobate de Guvern în 1992. Acest buget conține trei coșuri care includ 320 tipuri de mărfuri.

Figura 4.16. Normativele stabilite în coșul produse alimentare minim de consum și consumul anual real de produse alimentare

Produse alimentare	Normativele stabilite în bugetul minim de consum (în kg)	Media consumului			
		1992	1993	1994	1994 în % față de 1992
Carne, produse din carne	78,0	46	35	31	67,4
Lapte, produse lactate	128,8	198	174	161	81,3
Ouă (unit.)	290,0	166	130	100	60,2
Pește, produse din pește	13,2	2,3	1,3	1,3	56,5
Zahăr	18,2	30	30	27	88,5
Ulei vegetal	14,6	85	7,8	7,2	84,7
Produse cerealiere	133,6	170	170	136	80,0
Cartofi	93,4	67	95	80	119,4
Legume, pepeni	171,5	95	94	72	75,8
Fructe	63,8	63	80	53	84,1

De fapt, tabloul real al sărăciei nu este estimat. În orice țară sărăcia este considerată starea în care persoana (familia) respectivă nu poate suporta un anumit minimum de cheltuieli. A determina acest minimum în Moldova este dificil, deoarece veniturile și cheltuielile bănești ale populației nu reflectă parametri reali ai consumului, fiindcă mai există diverse venituri în natură (produse agricole) sau nedeclarate. Determinarea pragului sărăciei presupune compararea costului coșului de consum cu veniturile reale ale unui locuitor.

Bugetul minim de consum în 1994 s-a estimat la 271 lei, din care bugetul minim fiziologic este de 177 lei (65%). Dacă necesitățile de asistență socială s-ar calcula după aceste criterii, ar trebui ca 90% din populație să fie clasată la categoria celor cu venituri mici și insuficiente. Bugetul de stat ar intra într-un dezechilibru haotic, iar sistemul oficial de securitate socială ar antrena țara într-o hiperinflație de lungă durată. Ori în țară este o sărăcie crasă, ori se solicită o definiție mai precisă cu demarcarea pragului sărăciei și a grupelor cu "venituri mici". Numai în acest caz se pot efectua calcule mai exacte și se poate proiecta un sistem mai fundamentat de asigurări sociale.

Figura 4.17, Indicii generali ai standardului nivelului de trai al populației

Indicii	lei			% față de bugetul minim de consum		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Salariul mediu lunar	30,0	108,6	143,2	60,9	40,0	45,7
Salariul minim lunar	5,5	16,1	18,0	11,2	5,9	5,8
Pensia lunară medie	19,9	57,9	66,9	40,4	21,3	21,5
Bugetul minim de consum, inclusiv	49,3	271,4	310,6	100	100	100
Produse alimentare	25,4	122,6	150,4	51,5	45,2	48,4
Mărfuri nealimentare	16,2	93,1	84,8	32,9	34,3	27,3
Servicii	7,7	55,7	75,4	15,6	20,5	24,3
Rata medie lunară a inflației procente	32,0	6,2	1,8			

Pentru ameliorarea situației dificile din domeniul asigurărilor sociale și pensiilor de stat, pe parcursul ultimilor ani (1994-

1995) s-au întreprins un șir de acțiuni privind perfecționarea sistemului de protecție socială și majorarea pensiilor și înlesnirilor sociale. Începând cu 1.04.1995 au fost majorate pensiile și indemnizațiile unor categorii de pensionari-participanți la cel de-al doilea război mondial. Pensiile invalizilor de război de gradele I, II și III s-au majorat respectiv cu 200%, 175% și 150%. În februarie 1996 toate tipurile de pensii au fost majorate. S-a elaborat proiectul legii "Cu privire la fondul nestatal de pensii".

În scopul susținerii materiale a familiilor tinere și a celor cu copii mici, pentru fiecare copil nou-născut se acordă o indemnizație în mărime de patru salarii minime. Pentru susținerea părinților la întreținerea copiilor pînă la 1,5 ani se oferă o indemnizație lunară de 1,3 salarii minime (24 lei, adică 0,5 l. lapte pe zi).

Pentru circa 162 mii de copii între 1,5 și 16 ani (elevi - pînă la absolvirea instituției respective) se achită indemnizații lunare în mărime de 45% din salariul minim (8 lei sau 5 litri de lapte).

Concomitent cu suspendarea subvenționării de către stat a unor produse alimentare, s-au stabilit compensații lunare a cîte 10 lei pentru fiecare copil (1,5 kg carne de vită) pentru următoarele grupe: familii cu trei și mai mulți copii, familii cu un singur părinte, precum și cei ce se află sub tutelă și nu au atins vîrsta de 16 ani.

Din 1995 în republică funcționează o rețea teritorială de instituții pe problemele protecției familiei, subordonate Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei. În comun cu autoritățile administrației publice locale, ele promovează o politică unică a statului în domeniul protecției sociale. De regulă, aceste subdiviziuni realizează acțiunile indicate de Minister, duc evidența și gestiunea alocațiilor financiare din bugetele locale și cel republican. Prin această rețea se repartizează de asemenea și ajutoarele umanitare parvenite din alte țări. Există de asemenea și alte organizații nonguvernamentale, care primesc și repartizează ajutoare sociale. În republică activează cîteva organizații nonguvernamentale de caritate, care acumulează mijloace de la diferiți sponsori în scopuri de binefacere. Dar în condițiile cînd cei afectați de sărăcie formează majoritatea populației, acumularea unor asemenea mijloace devine din ce în ce mai dificilă. Inițiative civice - locale de ajutorare a celor nevoiași sînt încă puține.

Problema îmbunătățirii sistemului de remunerare a muncii și asistenței sociale este mereu la ordinea zilei legislativului și executivului. Se adoptă diverse legi privind: remunerarea muncii, sistemul de pensionare, indexarea veniturilor bănești ale populației, angajarea în cîmpul muncii și altele. Dar legile se aplică parțial fiind inoperante din motive economice. Sînt pregătite o serie de proiecte de legi, printre care și legea privind formarea și repartizarea fondului social.

În prezent statul acționează după principiul "salvării urgente" a situațiilor

critice, deși există un program, coordonat cu programele și strategia de dezvoltare economică, dar care, spre regret, nu se realizează în întregime.

4.9. ASPECTE NOI ÎN PROBLEMA LOCUINTELOR

Scăderea dramatică a veniturilor familiale a afectat nu numai capacitatea satisfacerii cerințelor zilnice în alimentație normală, dar și în consumul mărfurilor de uz curent și folosință de lungă durată, servicii, accesul la recreație, la valorile culturii și civilizației moderne. Printre acestea prioritară rămîne problema locuințelor. Mai mult decît atît, devin evidente premisele înrăutățirii situației.

În pofida construcției masive a locuințelor în Moldova (expuse în cap.3) în decursul mai multor ani, problema locativă persistă. În prezent, conform criteriilor stabilite prin lege, circa 113 mii de familii se află la evidență cu dreptul de a-și îmbunătăți condițiile de locuire. Din aceste familii, 18% se află la evidență mai mult de 10 ani. În cămine (fără cele studențești) locuiesc 22% din numărul total de familii ce stau la evidență. Toate acestea arată cît de acută este problema locuinței în Moldova. Totodată, în ultimii ani ritmurile de construcție a locuințelor au scăzut dramatic. În anul 1994 investițiile de stat în construcția locativă au constituit doar 21% față de anul 1990.

Odată cu transformările politice din ultimii ani, noile acte legislative permit construcția caselor individuale și nu mai limitează parametrii tehnici ai apartamentelor. Casele și apartamentele pot fi acum vîndute, însă

posibilitățile cetățenilor de a-și satisface necesitățile locative sînt foarte reduse de factorii economici. Costul mediu al construcției unui apartament cu 2 camere (52,0 m.p. suprafață utilă) la prețul comercial din 1994 constituie 72 mii lei (16 mii \$). Față de nivelul salariului mediu (circa 32 \$) acesta e un cost enorm, accesibil unui număr foarte limitat de familii. Posibilitatea de a închiria o locuință de asemenea este foarte redusă din cauza lipsei surplusului de spațiu locativ. În orice caz, închirierea unui apartament de 1-2 camere în capitală variază între 60-80 \$ lunar.

O problemă *aparte* este scumpirea chiriei și serviciilor comunale (energia termică și electrică, apă ș.a.). Pentru familiile cu salarii mici și pensionari aceste plăți sînt împovărătoare, costurile estimîndu-se la 40-60% din venitul salarial sau pensii (în unele cazuri mult mai mult). Un număr însemnat de chiriași (în apartamentele rămase în proprietatea statului) și proprietari nu-și pot achita plățile la termen. La Chișinău ponderea acestora este aproximativ de circa 20%. În același timp, costurile serviciilor comunale, în special electricitatea, încălzirea au crescut de cînd statul nu mai poate subvenționa aceste domenii. Anularea treptată a subvențiilor este și un imperativ major legat de conservarea energiei. O bună parte din apartamente solicită reparații capitale pentru care populația nu dispune de mijloace. Se pare că întreținerea adecvată a locuințelor (chiar și private) și a rețelelor comunale va deveni într-un apropiat viitor o problemă socială de proporții.

Absența mecanismelor de creditare a construcției locative face ca majoritatea familiilor tinere în prezent să nu aibă acces la o locuință potrivită. Concentrarea mijloacelor financiare pentru construcția de tip urban a devenit imposibilă. Cu mijloacele și forțele proprii ale cetățenilor (în cazul cînd ei dispun de așa mijloace) și realizează doar construcția caselor familiale de tip rural. Apariția cartierelor de case de tip rural în oraș cauzează grave probleme legate de lipsa rezervelor de terenuri și lipsa infrastructurilor tehnice și sociale în asemenea cartiere.

Criza locativă este o componentă a crizei economice generale, dar este cauzată și de alte elemente. De exemplu, eliminarea monopolului statului asupra locuințelor nu înseamnă ignorarea unei anumite politici, care ține de mecanismele de gestionare judicioasă a problemelor legate de organizarea resurselor, amenajarea teritoriilor, amplasarea edificiilor, infrastructura comunală și socială. Deocamdată această politică lipsește.

Noua politică locativă, aprobată de Guvern prevede o strategie stimulatorie în domeniul locuinței cu asigurarea dreptului fiecărui cetățean de a-și alege modul cel mai convenabil de soluționare a problemelor sale locative. Baza acestei politici o constituie separarea distinctă a funcțiilor ce revin statului și persoanelor juridice și fizice în gestiunea fondului locativ și finanțarea construcției, reconstrucției și exploatării locuințelor. Totodată statul va continua construcția locuințelor sociale pentru categoriile respective ale populației.

Realizarea noii politici locative impune elaborarea și adoptarea cadrului legislativ respectiv și acțiuni energice organizatorice, pentru o coordonare mai eficientă a acțiunilor diferitor ministere și departamente. Guvernul Republicii Moldova a instituit un Consiliul interdepartamental pentru problemele coordonării și realizării Concepției locative naționale.

Pentru a stabili condițiile necesare pentru formarea pieței de locuințe printre măsurile primordiale se numără:

- privatizarea locuințelor (fapt care s-a realizat în mare parte);
- crearea premiselor obiective pentru construcția blocurilor locative în scopul comercializării apartamentelor;
- instituirea unor noi sisteme financiar-creditare și fiscale în sfera construcției locative (acordarea creditelor ipotecare, crearea unei rețele de bănci investiționale); și
- aplicarea unor noi criterii în reglementarea evidenței și repartizării locuințelor pentru cetățenii ce se bucură de protecție socială.

Factorii cei mai importanți care împiedică desfășurarea construcției locative este penuria de mijloace financiare și neîncrederea populației în posibilitatea de a-și rezolva problema locativă cu propriile mijloace. Această neîncredere este generată de faptul că în perioada hiperinflației din anii 1990-1992 foarte multe familii și-au pierdut banii depuși la băncile de economii ori la cooperativele de construcție locativă. Realizarea cu succes a unor proiecte demonstrative de acumulare a mijloacelor pentru construcția locativă ar

putea contribui la o acumulare mai activă a populației la finanțarea sferei locative.

CAPITOLUL 5. INTEGRAREA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ SOCIETĂȚII

5.1. FAMILIA - CELULĂ A SOCIETĂȚII

Familia este nucleul și factorul integrant al societății. Ea joacă un rol principal în educația și transmiterea experienței acumulate de premergători generațiilor tinere. Actualmente familiile moldovenești sînt afectate de greutăți serioase de ordin material, moral și comportamental din cauza dificultăților economice (expuse în Capitolul IV). Familia, ca instituție socială, este în criză¹

Figura 5.1. Demografia în cifre

Populația (în milioane)	1970 1994	3,6 4,3
Creșterea anuală a populației (%)	1970- 1994	0,8
Rata fertilității	1993	2,1
Utilizarea contraceptivelor (femei sub supravegherea instituțiilor medicale la sfîrșitul anului 1994; % față de numărul femeilor în vîrstă de 15-49 ani)	1994	22
Indicele sarcinii demografice i (%)	1994	56
Populația peste 60 de ani (%)	1994	13
Durata medie a vieții peste 60 de ani (numărul anilor)		
femei	1993	17,3
bărbați	1993	14,5

Criza rezidă în faptul că familia își realizează tot mai nesatisfăcător

¹ Situația femeilor în familiile moldovenești este expusă detaliat în Raportul Național al Moldovei asupra Dezvoltării Umane pentru anul 1995.

funcțiile principale de organizare a vieții conjugale, nașterii și educației copiilor. Una din problemele acute ale familiei este micșorarea numărului de căsătorii și creșterea numărului de divorțuri, în special, în ultimii ani. Dacă în 1990 se înregistrau 3,0 divorțuri la fiecare 9,4 căsătorii, în 1994 se atestau 3,2 divorțuri la fiecare 7,8 căsătorii. Numărul membrilor de familie cu buget separat, precum și numărul persoanelor solitare a crescut. Categoria solitarilor alcătuiă 98,500 persoane în 1959, 227,600 în 1979 și 271,600 în 1989.

În prezent în republică predomină familiile nucleare (fără copii sau cu un singur copil). În 1989 numărul familiilor cu copii sub 18 ani constituia 739,300. În mediu unei familii îi revin numai 1,2 copii, fapt insuficient pentru reproducția simplă a populației. Situația complicată devine mai clară dacă urmărim tendința indicilor cuplurilor familiale fără copii: 23,2% în 1970; 34,7% - 1979 și 35,4% - 1989. În descreștere sînt și familiile cu 3 și mai mulți copii. O excepție sînt familiile cu 2 copii: 23,2% în 1970 și 26,0% în 1989.

Deși se atestă o scădere absolută a natalității, numărul copiilor născuți de femei necăsătorite crește. În 1980 ponderea copiilor născuți de mame necăsătorite era de 7,4% (total - 5,919 copii); în 1994 acest indice atingea 12,3% (7,634 copii) din numărul total al nou-născuților. Avortul rămîne mecanismul principal de planificare a familiei și numărul avorturilor crește din

an în an. În 1980 se efectuau 24 de avorturi la 1000 de femei în vîrstă de 15-49 de ani; către anul 1994 acest indice s-a ridicat la 53. În 1994 raportul avorturilor la nașteri constituia 95:100.

Se înregistrează de asemenea o creștere a numărului cuplurilor sterile. Conform datelor statistice numărul familiilor, care nu au copii din cauza infertilității atinge 15%.

Figura 5.2. Tabloul demografic

	1990	1995
Numărul populației (mii)	4359,4	4345,7
Femei (% din total)	52,4	52,2
Crupuri de vîrstă (% din total):		
0-5 ani	12,0	9,6
6-17 ani	21,1	22,4
18-30 ani	19,2	18,3
31-59 ani	35,0	36,7
peste 60	12,7	13,0
Populația rurală	52,9	53,6

În scopul protejării sănătății viitoarelor generații un rol deosebit îi revine sistemului de planificare a familiei. În Moldova a fost creat un Centru republican și cabinete de planificare a familiei în fiecare raion al republicii.

5.2. SERVICIILE PUBLICE DE OCROTIRE A SĂNĂȚĂȚII ȘI SĂNĂTATEA POPULAȚIEI

Pînă la obținerea independenței, fosta Republică Sovietică Socialistă

Moldovenească dispunea de un sistem statal de ocrotire a sănătății centralizat și gratuit. Realizările acestuia din ultimii 50 de ani erau preponderent de ordin cantitativ, ținînd anume de instituirea infrastructurii și pregătirea cadrelor medicale (în 1995 la 10,000 locuitori reveneau 122,2 paturi de asistență medicală și 39,6 medici).

Dar odată cu profundele transformări social-economice din ultimii ani finanțarea sectoarelor sociale, inclusiv și al celui de ocrotire a sănătății, s-a redus, a devenit insuficientă. În 1994 alocațiile bugetare pentru sistemul de ocrotire a sănătății au constituit doar 286,0 mln. lei, ceea ce a acoperit aproximativ 50% din cheltuielile minim necesare, reprezentînd per capita locuitor realmente o sumă de 7 ori mai mică decît în 1990.

Ținînd cont de deficitul bugetar și de veniturile foarte mici ale categoriilor de populație, care necesită asistență medicală, este absolut necesar să fie găsite fonduri suplimentare. Trebuie introdusă prestarea serviciilor medicale contra plată, inclusiv practica medicală particulară, care, bineînțeles, necesită controlul respectiv din partea statului. În unele raioane se întreprind experimente privind formarea fondurilor de asigurare a serviciilor medicale, o încercare de a introduce un program optim de asigurare a sănătății. Statistica medicală înregistrează creșterea indicilor de morbiditate și scăderea considerabilă a indicilor demografici.

Figura 5.3. Tabloul sănătății

Durata medie a vieții (ani)	1994	66,1
Mortalitatea generală (la o mie de persoane)	1995	12,2
Ani pierduți în rezultatul decesului prematur (la 100 persoane)	1990	19
Mortalitatea din cauza bolilor larg răspândite (% din numărul total)	1994	42
Mortalitatea cauzată de tumori (% din numărul total)	1994	11
Mortalitatea infantilă: decedați sub un an (la 1000 de născuți vii)	1995	21,5
decadați în vîrstă de 1-4 ani (la 1000 de născuți vii)	1994	5,9
SIDA	1994	—
Consumul de alcool (litri la un adult)	1993	11
Consumul de tutun (kg la un adult)	1993	1,1
Locuitori la un medic	1994	249
Cheltuieli suportate de stat pentru sănătate (% din total cheltuieli suportate de stat)	1994	16,7
Total cheltuieli pentru sănătate și asistență socială (% din PIB)	1993	5,1

Între 1990-1994 natalitatea a scăzut de la 17,7 la 14,3 la 1000 locuitori, sporul natural - de la 8,0 la 2,5 la 1000 locuitori, iar mortalitatea copiilor (de pînă la un an) a crescut de la 19,0 la 22,6 la 1000 copii născuți vii. Coeficientul mortalității copiilor pînă la un an este diferit în raioanele republicii: de exemplu, mortalitatea la 1000 de copii născuți vii constituie în raionul Camenca 11,4, în Edineț 12,7, în Cahul 39,7, iar în Taraclia 35,0. Mortalitatea

copiilor de 1-4 ani între 1990-1994 practic s-a menținut la același nivel (5,9 la 1000 nou-născuți).

Unul din principalii indici ai eficacității ocrotirii sănătății și calității vieții este durata medie a vieții. În 1990 coeficientul mortalității generale era 9,7 la 1000 de locuitori, iar în 1995 el a crescut la 12,2. Aceeași tendință are indicele privind durata medie a vieții care în 1994 era de 66,1 ani.

Cele mai vulnerabile categorii sociale sînt copiii și femeile gravide (chiar dacă statisticile arată o scădere a mortalității mamelor de la 50,6 în 1990 la 25,8 în 1994 la 100,000 nou-născuți). În prezent, conform legii, asistența medicală a mamei și copilului trebuie să fie asigurată de stat. Realmente spitalele și secțiile de copii nu sînt asigurate nici măcar cu medicamentele și utilajul medical de bază.

Una din problemele principale în menținerea sănătății este alimentarea copiilor. Pînă acum alimentația naturală rămîne unica sursă de nutriție a nou-născuților. Copiii primului an de viață mai au nevoie și de sublimat nutritive adaptate, care nu se produc în republică, iar importul lor este foarte costisitor. Alimentația copiilor la instituțiile preșcolare și școlare este de asemenea insuficientă. Numărul copiilor cu dezvoltarea fizică întîrziată este în continuă creștere.

Una din cele mai stringente probleme este tuberculoza. În ultimul an mortalitatea de tuberculoză a crescut considerabil. Numărul bolnavilor de tuberculoză la 100,000 de locuitori, între anii 1990-1994 a crescut de la 178,1 la 187,8. Numărul bolnavilor cu patologii cronice

ale ficatului ca hepatita virotică și ciroza de asemenea a crescut. Între 1990-1994, de exemplu, cazurile înregistrate de hepatită au sporit de la 39.500 la 52.800.

În ultimul timp s-a agravat problema bolilor sexual transmisibile. În 1994 s-au înregistrat peste 5135 bolnavi de sifilis, reprezentând o creștere de aproximativ 8 ori față de 1990.

Figura 5.4. Mortalitatea infantilă pînă la un an la 10000 nou-născuți, cauzele principale ale decesului

	1990	1994
Total din diferite cauze	189,92	225,71
Boli infecțioase și parazitare	17,81	24,13
Boli ale sistemului nervos și organelor sensoriale	4,23	5,24
Boli ale aparatului respirator	49,47	72,07
Boli ale aparatului digestiv	1,41	1,27
Anomalii congenitale	45,24	40,64
Stări care apar în perioada prenatală	56,39	62,06
Accidente, intoxicații, traumatisme	11,02	17,78

În 1994 incidența cancerului a constituit 176 cazuri la 100.000 locuitori. Pe parcursul ultimilor decenii afecțiunile cardiovasculare au devenit, totuși, cauza principală a decesului. Mortalitatea din cauza afecțiunilor cardiovasculare în 1994 a atins cifra de 500,7 cazuri la 100.000 locuitori. Totodată numărul persoanelor tratate și al celor ce se odihnesc în instituțiile sanatoriale, unitățile de odihnă scade: În 1989 s-au tratat 69.500 de persoane,

În 1994 doar 26.300. Finanțarea insuficientă a limitat de asemenea tratamentul complicațiilor acute și cronice, provocate de ulcerul gastroduodenal, colecistita acută și herniile strangulate.

Figura 5.5. Cauzele de deces în Republica Moldova (decedați la 100000 locuitori)

	1990	1994
Bolile aparatului circulator	419,27	500,70
Bolile aparatului respirator	64,55	75,08
Bolile infecțioase și parazitare	10,77	16,34
Accidentele, intoxicațiile și traumatismele	102,25	113,26
Tumorile	133,02	136,06

O altă problemă serioasă pentru sănătatea publică o constituie abuzul consumului unor substanțe (alcool, droguri) și consecințele respective.

Alcoolismul se menține constant la scară înaltă. În anul 1994 au fost puși la evidență 6352 bolnavi de alcoolism, 19% din pacienți fiind femei. E deosebit de îngrijorătoare răspîndirea alcoolismului printre tineri și populația rurală. Din an în an crește numărul psihozelor alcoolice.

Deoarece Moldova este situată geografic la intersecția importantelor căi de comunicație în traficul ilicit de stupifiante spre Europa, un număr mare de tineri au fost antrenați în narcomanie. Situația este atât de alarmantă, încît întîrzierea măsurilor de control poate amenința societatea. 1409 persoane au fost depistate și supuse

tratamentului medical pentru abuzul de stupefiante, 60000 de persoane folosesc droguri ocazional.

Situația ecologică a republicii de asemenea afectează sănătatea oamenilor. Poluanții chimici care mulți ani au influențat și continuă să acționeze asupra populației din Moldova includ substanțe potențial mutagene și cancerogene. Ca urmare, s-a dereglat funcția de reproducere umană și a crescut morbiditatea la copii. Starea sănătății populației se agravează mai cu seamă datorită folosirii apei potabile necalitative. Actualmente peste 60% din apele fântânilor și izvoarelor (sursele principale de apă potabilă ale populației rurale) nu corespund cerințelor sanitaro-higienice, fiind poluate cu nitrați.

Situația în Republica Moldova cere ca statul să ia măsuri necesare pentru a se

acorda mai multă atenție asistenței medicale. Accentul trebuie pus pe serviciile legate de acțiunile preventive.

5.3. ÎNVĂȚĂMÎNTUL

Transformările social-economice în Moldova impun o politică nouă a dezvoltării resurselor umane, învățămîntul, axat pe principiile umanismului, precum și pe democrație și dezvoltare multilaterală, are menirea de a pregăti viitoarele generații, a forma resurse umane capabile să asigure integrarea socială, precum și durabilitatea economică, politică și socială.

Concepția și Legea învățămîntului, aprobate de Parlamentul Republicii

Figura 5.6. Nivelul de instruire în 1989

	Fără	Cu studii					
		primare	secundare incomplete	secundare generale	secundare profesionale	superioare incomplete	superioare
Populația aptă de muncă (%)	2,2	8,8	21,3	37,9	18,2	1,5	10,1
Populația în vîrstă de pensie	40,3	33,9	10,3	4,6	6,1	0,5	4,3

Moldova în anul 1995 determină cadrul conceptual și juridic al sistemului educațional. Aceste acte sînt racordate la Constituția Republicii Moldova, la documentele internaționale cu privire la drepturile omului, drepturile copilului și libertatea educației și la teoriile educaționale moderne.

Structura învățămîntului din Moldova se prezintă în felul următor:

- I. Învățămîntul preșcolar (copii pînă la vîrsta de 7 ani)
- II. Învățămîntul primar (clasele I-IV)
- III. Învățămîntul secundar
 1. Învățămîntul secundar general (clasele V-IX)
 - a) învățămîntul gimnazial (clasele V-IX)

b) învățămîntul liceal, învățămîntul mediu de cultură generală

2. Învățămîntul secundar profesional (licee profesionale)

IV. Învățămîntul superior

1. De scurtă durată (colegii create în locul școlilor secundare speciale)

2. Universitar

V. Învățămîntul postuniversitar

Paralel cu structura indicată sistemul de învățămînt include și alte forme: învățămîntul special, învățămîntul complementar și învățămîntul pentru adulți.

În vederea îmbunătățirii calității învățămîntului primar se preconizează: pregătirea obligatorie a preșcolarilor de la vîrsta de 5 ani către școală; stabilirea învățămîntului obligatoriu cu durata de 9 ani, asigurîndu-se astfel școlarizarea pînă la vîrsta de 16 ani; instituirea învățămîntului liceal; schimbări esențiale în programele analitice în conformitate cu standardele educaționale de stat; selectarea programelor analitice în vederea asigurării progresului socio-uman la toate etapele astfel ca fiecare elev/elevă să-și poată realiza propriul său potențial.

Au loc schimbări și în pregătirea profesională a elevilor. Aceasta se referă la crearea premiselor pentru instituirea unui sistem de învățămînt, care îmbină pregătirea profesională cu învățămîntul liceal.

Figura 5.7. Numărul instituțiilor de învățămînt, al elevilor și profesorilor în Republica Moldova

	1990	1994
Instituții preșcolare	2322	2062
Copii în instituții preșcolare	336500	223300
Pedagogi în instituții preșcolare	26700	20100
Școli	1635	1692
Elevi în școli	732400	731000
Profesori în școli	53900	50300
Colegii	50	62
Elevi în colegii	50100	43800
Instituții profesionale	114	87
Elevi în instituții profesionale	59400	39800
Instituții de învățămînt superior	9	18
Studenti în instituții de învățămînt superior	54700	55200

Învățămîntul superior constă din 2 trepte: de scurtă durată (colegii) și universitar. În scopul racordării învățămîntului superior și al celui postuniversitar la standardele mondiale se preconizează conferirea titlurilor de licențiat și magistru, stabilirea autonomiei universitare.

În republică a demarat procesul de atestare a cadrelor didactice și de conferire a gradelor didactice, care va contribui la sporirea salariului cu 30%-50% față de salariul de funcție actual. Noul sistem de învățământ democratic va juca un rol important în asigurarea drepturilor omului și a libertății în educație. Aceste obiective se vor realiza prin dreptul părinților de a-și alege instituția de învățământ și limba de instruire pentru copilul lor. Instituției de învățământ i se acordă dreptul de a-și stabili strategia de dezvoltare, sistemul de instruire și sistemul de atestare a cadrelor didactice.

În perioada sovietică a avut loc o descreștere considerabilă a numărului școlilor și grădinițelor moldovenești. În anul 1989 limba moldovenească a fost proclamată drept limbă de stat și s-a reintrodus alfabetul latin. Din 1993 în școlile moldovenești învață 63,5% din toți elevii republicii.

Pe de altă parte, actualmente se pune temelia trecerii la instruirea și educația copiilor în limba maternă în localitățile cu populație preponderentă (găgăuză, bulgară, ucraineană). Limba găgăuză se studiază în 37 de școli de cultură generală și în 3 licee. Este adoptat alfabetul și ortografia limbii găgăuze în baza grafiei latine. Deja funcționează 22 clase în 10 școli cu instruire în limba ucraineană, în 71 școli (322 clase) limba ucraineană se studiază ca obiect aparte, în 37 școli (144 grupe) limba ucraineană se studiază facultativ. În republică funcționează 275 școli ruse cu 130572 elevi și 112 școli mixte cu 20490 elevi.

Elevii din familiile de alte naționalități (evrei, polonezi, germani), care nu locuiesc compact pe teritoriul republicii, au posibilitatea de a studia limba maternă ca obiect de studiu.

O atenție sporită se acordă studierii limbii de stat de către alolingvi.

Pentru a realiza prevederile Legii învățământului, Ministerul învățământului elaborează Programul Național de dezvoltare a învățământului Republicii Moldova (1995-2005), care va fi propus Guvernului Republicii Moldova spre aprobare. Programul include analiza stării actuale a învățământului din Moldova, precum și a acțiunilor de dezvoltare a lui ulterioară pe etape.

Deficiențele cronice de ordin economic și financiar generează un șir de blocaje în calea reformării sistemului educațional. Finanțarea insuficientă a blocat aproape total construcția edificiilor de învățământ. În 1994 au fost date în exploatare doar 2 școli de cultură generală și 2 anexe cu o capacitate totală de 2168 locuri și 3 grădinițe de copii pentru 480 locuri, în timp ce în 1995 - doar 2 școli și o anexă cu capacitatea totală de 866 locuri. În același timp, în republică mai sînt 60 de sate fără școli. Copiii din aceste sate sînt nevoiți să frecventeze școlile din satele vecine și să parcurgă distanțe mai mari de 3 km pentru a ajunge la școală.

Realmente, prevederile bugetare asigură doar o funcționare elementară a instituțiilor de învățământ. Practic nu sînt alocate mijloace din buget pentru construcții și echipamente didactice. Protecția socială a studenților și

profesorilor este în continuă scădere. Cheltuielile prevăzute pentru întreținerea unui student la instituția de învățământ sînt în descreștere. În 1994 pentru întreținerea unui elev în școala tehnico-profesională se prevedeau cheltuieli în sumă de 1713 lei; în 1995 cheltuielile au scăzut pînă la 921 lei, în colegii au scăzut respectiv de la 1108 la 992 lei. Cheltuielile anuale pentru instruirea unui student în școala superioară nu întrec suma de 1440 lei. Profesorii din școli și universități sînt lipsiți de orice înlesniri, primesc salariile cu întârziere de 2-3 luni. În instituțiile de învățământ se înregistrează o lipsă acută de materiale didactice. Școala, elevul și profesorul duc lipsă de manuale și cărți.

În 1995 din 93 titluri de manuale planificate pentru editare, au văzut lumina tiparului doar 14. Nu s-a editat nimic pentru învățământul tehnico-profesional și cel superior. Situația financiară precară duce la scăderea numărului copiilor care freventează școala (pînă la abandonarea definitivă a școlii). În 1995 fiecare a treia grădiniță de copii din republică a activat numai în program sezonier. Și mai stringentă e problema reorganizării și lichidării instituțiilor preșcolare (în ultimii 2 ani au fost reorganizate 122 de instituții de acest fel). Frecventarea grădinițelor este deosebit de importantă pentru familiile cu mulți copii și cele sărace (se atestă subnutriție și nerespectarea normelor sanitaro-igienice, scade numărul copiilor care primesc hrană caldă la școală). Doar 57% din numărul copiilor de 5-7 ani au frecventat instituțiile de pregătire preșcolară. La 1

septembrie 1995 14872 din 33249 elevi de clasa I nu erau pregătiți pentru școală.

Blocajele de ordin economic și financiar de asemenea influențează instruirea copiilor de vîrsta respectivă. Către data de 15 octombrie 1995 nu au fost școlarizați în clasele primare 3989 copii de vîrstă școlară (0,7% din numărul total de copii de vîrstă școlară). Acest fenomen este cauzat de înrăutățirea situației economice și financiare a familiei. Impactul politicii economice se răsfrînge și asupra situației absolvenților claselor a IX-a. În afara învățământului mediu au rămas circa 15% din absolvenții claselor a IX-a din promoția 1995, 13% - nu continuă învățătura și nici nu sînt angajați în cîmpul muncii.

O altă problemă ține de asigurarea unităților de învățământ cu specialiști. Persoanele cu stagiu pedagogic pînă la 10 ani constituie doar o pătrime din numărul total al pedagogilor (în anul 1978 ele constituiau mai mult de o treime). Numărul persoanelor cu stagiu pedagogic mai mare de 18 ani s-a majorat față de anul 1980 cu 23,4%. Fiecare al zecelea pedagog e de vîrstă pensionară sau aproape de această vîrstă.

În ultimii ani s-a redus considerabil numărul tinerilor specialiști - absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior, care au completat rîndurile corpului didactic al republicii. Se atestă și o degradare a cadrelor didactice, provocată de lipsa sistemului de perfecționare și reciclare a acestora (cursurile de reciclare au fost practic stopate din cauza lipsei de finanțe).

Impactul politicii economice este resimțit și în sistemul învățământului tehnico-profesional. Coordonarea între cerere și ofertă privind pregătirea muncitorilor la școlile tehnico-profesionale lipsește. Toate cheltuielile sînt acoperite de către stat, în timp ce agenții economici sînt indiferenți față de acest gen de activitate.

Instituțiile de învățămînt din raioanele din stînga Nistrului și or. Bender se confruntă și cu alte probleme, unele se referă la încălcarea drepturilor și libertăților elementare ale omului. Aducem doar un exemplu - elevilor din școlile moldovenești li se interzice în mod flagrant instruirea în limba maternă, folosirea grafiei latine.

5.4. ȘTIINȚA

5.4.1. ȘTIINȚA CA FACTOR AL DEZVOLTĂRII UMANE

Prima condiție a dezvoltării umane durabile este dezvoltarea economică care trebuie să fie competitivă, bazată pe tehnologii avansate, cu un înalt randament de folosire a materiei prime și a forței de muncă, să fie inofensivă din punct de vedere ecologic, să funcționeze într-un stat de drept, democratic și în condiții politice și sociale stabile. Realizarea unei astfel de dezvoltări economice generează o multitudine de probleme care pot fi prevăzute, evitate sau soluționate numai prin analize și prognoze științific argumentate.

Cele spuse constituie încă un evident argument în favoarea păstrării și dezvoltării potențialului științific din țară, cu atît mai mult că republica nu dispune de zăcăminte minerale, petrol și gaze în cantități suficiente pentru o dezvoltare de lungă durată. Situată în zona de interferență dintre cultura latină și cea slavonă, Moldova are și particularități de ordin social, care pot fi luate în considerație numai studiind profund cultura și condițiile de viață, găsind variantele optime de conviețuire în societate. Totodată trebuie de menționat că însuși știința se confruntă cu foarte multe probleme, condiționate de specificul perioadei istorice prin care trece astăzi majoritatea țărilor din Centrul și Estul Europei, inclusiv Republica Moldova.

Pentru știința republicii cea mai gravă din aceste probleme continuă să rămînă asigurarea insuficientă cu mijloace financiare, problemă ce se agravează din an în an, afectează cercetările tehnico-științifice, amenință știința cu o reală degradare. De exemplu, între 1990-1994 ponderea lucrărilor tehnico-științifice în produsul intern brut s-a redus de la 1,57% la 0,81%. În țările dezvoltate acest indicator se menține stabil la nivel de 2,0-2,9%. Ținînd cont de inflație, volumul real de alocații bugetare pentru știință, după unele estimări s-a redus în 1995 de 6-7 ori în comparație cu 1990.

Figura 5.8. Alocațiile bugetare pentru știință și volumul lucrărilor tehnico-științifice în Republica Moldova

Anii	Pondere a alocațiilor pentru știință în Produsul Intern Brut	Volumul lucrărilor tehnico-științifice față de Produsul Intern Brut, %
1990	0,30	1,57
1991	0,23	0,91
1992	0,44	0,62
1993	0,28	0,57
1994	0,25	0,81

În pofida acestor dificultăți astăzi Moldova continuă să dispună de un competent potențial științific. Cercetările științifice se efectuează actualmente în 9 universități, 25 instituții academice, 55 instituții ramurale. Deși în ultimii 5 ani numărul specialiștilor din sfera științei s-a micșorat de circa 2 ori și constituie aproximativ 10 mii cercetători științifici, 443 doctori habilitați și 2560 doctori în științe, el rămâne încă un factor important pentru asigurarea dezvoltării umane.

Figura 5.9. Dinamica și structura lucrătorilor științifici în Republica Moldova în 1990-1994

	Anii	In ansamblu pe republică		Inclusivi					
				Academia de Științe		Universități		Alte instituții	
		persoane	%	persoane	%	persoane	%	persoane	%
Total specialiști care efectuau cercetări științifice, de proiectare și tehnologie	1990	17205	100	1312	7,6	2795	16,2	13098	76,2
	1994	9619	100	1162	12,1	2263	23,5	6194	64,4
inclusiv:									
doctori în științe	1990	3581	100	824	22,9	1820	50,7	949	26,4
	1994	2560	100	748	29,2	1188	46,4	624	24,4
doctori habilitați	1990	375	100	125	33,3	198	52,8	52	13,9
	1994	443	100	148	33,4	222	50,1	73	16,5

Odată cu proclamarea independenței Republicii Moldova, în anii imediat următori, în știință au intervenit schimbări în scopul depășirii unor deformări, caracteristice pentru perioada precedentă; ele au fost îndreptate, în primul rând, spre perfecționarea organizatorică a științei, spre actualizarea tematicii de cercetări

și orientarea ei spre necesitățile republicii, spre perfecționarea modului de finanțare a științei, spre extinderea relațiilor științifice internaționale, inclusiv cu centrele științifice din Vest.

În structura tematică de investigații a avut loc o substanțială modificare în favoarea cercetărilor aplicative. Acestea le revin actualmente 55% din

cheltuieli (1990 -26%), celor fundamentale - 10%, iar categoriei elaborări și prestări servicii tehnico-științifice -35%.

Actualmente Republica Moldova are 1148 doctoranzi de diverse specialități, deși necesarul țării ar fi cel puțin de 1,5-2 ori mai mare.

În cadrul acțiunilor de reformare a fost instituită Comisia Superioară de Atestare a Republicii Moldova, au fost emise mai multe Decrete prezidențiale privind reorganizarea științei și protecția a potențialului științific.

Prin urmare, anii ce s-au scurs de la declararea independenței republicii au fost pentru știință ani de intense căutări pentru a face față noilor condiții de activitate și noilor cerințe, căutări care s-au soldat în fond cu importante realizări, cu încadrarea rapidă a oamenilor de știință din republică în structurile științifice internaționale, cu creșterea autorității științei republicii pe arena mondială. Este suficient să menționăm că mulți oameni de știință din Moldova au devenit membri de onoare ai altor Academii, doctori honoris causa ai multor universități de peste hotare, au obținut granturi de la unele fundații internaționale, premii, medalii și titluri științifice prestigioase din alte țări.

Procesul de transformări în știința republicii poate fi ilustrat prin exemplul Academiei de Științe a Moldovei - cel mai important centru, în care pe parcursul ultimilor ani a fost inițiată și continuă o amplă activitate de reformare, reorientare și adaptare a investigațiilor la condițiile noi,

descentralizare și democratizare a cercetărilor. Reieșind dintr-o Concepție nouă de dezvoltare a Academiei, a fost revăzută și actualizată tematica de cercetări, au fost create trei secții noi de științe, reatestate toate cadrele de cercetători, aleși membri noi ai Academiei, lărgită componența membrilor adunărilor generale ale Academiei și ale secțiilor de științe, au fost încheiate înțelegeri sau convenții de colaborare cu secțiile științifice din peste 15 țări, inclusiv România, Ucraina, Bielarusi, Polonia, Ungaria, Italia, Franța, Grecia, Israel, Turcia. Academia de Științe a Moldovei s-a afiliat la Consiliul Internațional al Uniunilor Științifice (I.C.S.U.). La inițiativa Academiei de Științe a Moldovei a fost constituită o Asociație Internațională a Academiiilor, chemată să aprofundeze colaborarea științifică dintre semnatarii acestei convenții etc. Astăzi obiectivele principale ale politicii în domeniul științei și tehnologiilor trebuie să urmărească atingerea unui înalt grad de dezvoltare intelectuală a societății, îmbunătățirea condițiilor și a nivelului de trai al populației. În centrul atenției trebuie să rămână soluționarea socialmente flexibilă a celor mai stringente probleme cu care se confruntă țara. Este vorba de privatizare și trecerea la economia de piață: restructurarea și modernizarea tehnologică a industriei; ameliorarea situației ecologice; elaborarea strategiei gestionării resurselor naturale; dezvoltarea energiei; elaborarea și implementarea materialelor noi și tehnologiilor de vîrf energo-economicoase și ecologic inofensive; informatica, telecomunicațiile

și controlul; sporirea potențialului de export.

O deosebită atenție trebuie să se acorde cercetărilor fundamentale în domeniul matematicii, fizicii, chimiei, biologiei. Se cer intensificate și cercetările în științele umanistice: relațiile social-politice, dreptul, sociologia, literatura, filologia, cultura, dezvoltarea umană sub toate aspectele ei.

Pentru soluționarea acestor probleme Prezidiul Academiei de Științe a determinat direcțiile științifice prioritare, unele dintre care au fost incluse în programul de activitate al Guvernului pentru anii 1994-1997.

5.4.2. ȘTIINȚA CA FACTOR INTEGRATOR AL SOCIETĂȚII

Este un lucru bine știut că în societatea modernă, pe lângă rolul său de promotor al progresului, știința poate juca un rol-cheie și în evoluția fenomenelor sociale. Fiind mai bine pregătiți pentru analize critice și având o cunoaștere mai profundă a adevărului istoric, oamenii de știință posedă o viziune asociativă de perspectivă prin care pot contribui esențial la consolidarea societății. Folosind cunoștințele generațiilor precedente și acumulând cunoștințe noi, știința poate asigura dezvoltarea ascendentă a societății, poate contribui la cimentarea raportului dintre generații și diferite raporturi sociale, poate consolida relațiile în plan internațional. Rolul oamenilor de știință este deosebit de important în condițiile specifice de

tarnziție când disensiunile dintre diferite grupuri sociale ating proporții îngrijorătoare. Prin investigațiile și recomandările oferite factorilor de decizie oamenii de știință din republica noastră contribuie la consolidarea statutului, în primul rând, la soluționarea celor mai stringente probleme care periclitează integritatea societății.

Efectuând investigații și analize profunde a tuturor acestor probleme, ei tot mai frecvent iau atitudine cetățenească deschisă în multe probleme social-politice care frământă astăzi republica, pledează pentru concordie și toleranță socială, inclusiv interetnică, pentru integritatea statală a Moldovei, pentru pace. Numai în ultimii ani oamenii de știință din republică au intervenit cu diferite adresări, apeluri, declarații, proteste privind lovitură pucistă din 1991, conflictul armat din raioanele din stînga Nistrului (1992), acțiunile de discriminare față de școlile moldovenești din Transnistria (1992), denumirea corectă a limbii de stat (1995) și multe altele.

În ultimul timp se observă o ameliorare a climatului global în care funcționează Academia și în atașamentul față de această instituție a tuturor oamenilor de știință din republică. Aceasta s-a reușit prin crearea unor noi secții de științe în cadrul Academiei, fapt care a condus la o colaborare integrată a savanților din universități, institute academice și ramurale, în interesele publice ale țării.

În Academia de Științe se acordă o atenție mare satisfacerii opțiunilor culturale ale etniilor conlocuitoare din Moldova. În cadrul Academiei a fost

creat Institutul de Cercetări a Minorităților Naționale care studiază cultura, limba și istoria minorităților ruse ucrainene, găgăuze, bulgare, evreiești. Potențialul științific al Moldovei încadrează oameni de știință de diferite naționalități. De exemplu, în cadrul Academiei de Științe din 1162 cercetători științifici 658 sînt moldoveni, 138 - ucraineni, 288 - ruși, 17 - găgăuzi, 21 - bulgari, 23 - evrei.

Spre regret, ca și în alte domenii, și în știință se resimte o ruptură dintre centrele științifice din stînga și dreapta Nistrului (unde sînt amplasate cu mici excepții majoritatea instituțiilor științifice), fapt care afectează substanțial cooperarea între știință și industrie, între instituțiile de învățămînt, medicale și alte ramuri cu specialiștii respectivi, fapt ce agravează și mai mult starea de criză în economia națională, influențează asupra nivelului de viață al populației și, desigur asupra condițiilor de activitate aloamenilor de știință.

În încheiere s-ar putea formula următoarele propuneri:

1. Pentru integrarea țării este de dorit să se creeze filiale ale instituțiilor științifice în diferite zone ale republicii unde acestea lipsesc, inclusiv în regiunea de sud și cea de est a republicii.

2. Pentru a contribui la integrarea societății, a elabora și realiza programe de dezvoltare umană durabilă pe termen lung cu eșalonarea priorităților pe termeni imediați cu participarea diferitor instituții științifice, medicale, de învățămînt, cultură, întreprinderi, firme, autorități publice ș.a. Aceste programe ar putea fi coordonate de Consiliul

Consultativ pentru problemele Științei și Dezvoltării Umane Durabile, creat în februarie 1996.

3. Pentru salvarea și ridicarea eficienței potențialului științific din țară, a elabora un program special, care să prevadă îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă a oamenilor de știință, crearea unor condiții favorabile pentru încadrarea științei din republică în știința universală.

5.5. CULTURA CA FACTOR INTEGRATOR

Cultura în genere, arta și spiritualitatea, în particular, au fost și rămîn un factor integratoriu al societății, deoarece temelile lor le constituie valorile naționale și general umane stabile. În acest sens cultura artistică nu și-a schimbat chemarea nici în condițiile actuale, cînd atmosfera social-politică din multe zone ale globului pămîntesc, inclusiv și cea din spațiul postsovietic, stă sub semnul unor instabilități și tulburări.

Politologul și culturologul american Alvin Toffler în articolul "Sfaturi pentru secolul XXI" (retipărit recent în paginile revistei chișinăuiene "Săptămîna")^{2*} a apreciat transformările economice prin așa-zisa "terapie de șoc". Autorul consideră punctul de vedere al acelor ce promovează terapia de șoc ca unul "mecanic și limitat". De ce? Fiindcă "ei se gîndesc că schimbările economice sînt simple schimbări tehnice,

* Alvin Toffler. Sfaturi pentru secolul XXI (I), rev. "Săptămîna", nr.2 (163), 12 ianuarie 1996, p.3.

neînțelegînd că ele sînt corelate cu schimbările sociale și politice". Interdependența dintre economie, politică și cultură trebuie conștientizată clar, deoarece subestimarea sau ignorarea acestei relații ar putea aduce grave prejudicii progresului economic și social. "Slăbiciunea economiei, subliniază autorul, - este că ea ignoră cultura specifică a fiecărei țări, regulile și structurile sociale diferite - precondiții pentru a putea face trecerea o economie de piață". Rolul stabilizator și integrator al culturii în aceste împrejurări crește nespuse de mult.

Vorbind despre locul factorului *cultură* în viața societății contemporane trebuie să distingem cîteva aspecte definitorii ale problemei discutate. Mai întîi, este nevoie să conștientizăm faptul, că există problema *creatorului* de valori spiritual-artistice și problema consumatorului (receptorului) acestor valori, iar între aceste două verigi se extinde cea de a treia, cu funcție de transmisie, de legătură dintre primele două. Desigur că nu e vorba de servicii pur tehnice și tehnologice, ci de crearea și prezentarea unor condiții fizice și morale optime - la nivel tehnic și profesional - de emisie și recepționare a valorilor cultural-artistice, naționale și universale. Apoi, în al doilea rînd, trebuie să se țină cont de factorul social-economic, care poate stimula - în sensuri opuse - atît dezvoltarea, cît și implementarea culturii. Într-o societate falimentară din punct de vedere social-economic și financiar nu poate fi vorba de o prosperare, cu atît mai mult, de o înflorire a culturii.

În acest compartiment ne vom referi doar la următoarele aspecte ale culturii: a) sistemul bibliotecar, b) sistemul editorial, c) sistemul muzeistic, d) cinematograful, e) teatrul, f) radioul și televiziunea, g) organele mass-media. Aceste elemente sînt verigi importante ce contribuie la răspîndirea și transmiterea valorilor morale și spirituale, capabile să consolideze și să analizeze conștiința și psihologia individului și a societății. Cuvîntul scris și rostit de la catedră sau de pe scena teatrului, de la micul sau marele ecran, tipul de comportament social sau estetic-etico-moral modelat de cele mai diverse genuri și domenii ale culturii artistice, literaturii și artei - toate acestea reprezintă forme active și eficiente în ce privește recrearea și reconfirmarea valorilor spirituale, naționale și general-umane. Participarea nemijlocită a forțelor creatoare (scriitori, compozitori etc.) la acest proces este importantă.

În condițiile de tranziție la economia de piață sfera social-culturală are de suferit. Asigurate mai mult sau mai puțin suficient din punct de vedere material și financiar de către stat în perioada totalitarismului, instituțiile de cultură intră, de la 1990 încoace, într-o fază de criză. Statul nu poate finanța în măsura necesară sfera social-culturală, iar sectorul privat și eventualii mecenați deocamdată nu și-au adus contribuția. Cultura e nevoită, în aceste condiții, să-și restrîngă simțitor, în detrimentul dezvoltării generale, aria de acțiune și influență.

Unele statistici din ultimii 5 ani.

- În 1990 funcționau 2,079 biblioteci publice cu un număr total de 1757000 de cititori și un fond de 30224 mii exemplare de cărți și de reviste. În 1994 situația s-a schimbat, reprezentând (fără Transnistria), respectiv, 1,594 biblioteci și 22029 mii cărți și reviste.

- Cărți editate: în 1985 au fost editate 1523 unități de tipar, în 1990 - 1,277, iar în 1994 - 806 titluri (fără Transnistria) Tirajul total al lucrărilor publicate constituia în 1990 16,5 mln., iar în 1994 - doar 8,4 mln. exemplare (circa 50%). Dintre acestea, în limba română au fost publicate 514 unități de tipar în 1985, 477 - în 1990 și 452 - în 1994, ceea ce înseamnă că numărul cărților publicate a scăzut și mai mult.

Prețurile la cărți au crescut de 5 ori. Desigur, cu mărirea tirajelor prețul cărților scade. Însă dat fiind un număr limitat de cumpărători și capacitatea scăzută de cumpărare a populației, realizarea unor tiraje mari este de cele mai multe ori imposibilă.

- Numărul de reviste prezintă o ușoară majorare: de la 68 în 1990 - la 76 în 1994 (numărul revistelor în limba română a crescut de la 35 în 1990 la 43 în 1994). În schimb scade catastrofal tirajul total: de la 38,4 mln. în 1990 - la 1,1 mln. în 1993. Pe de o parte, creșterea numărului revistelor vorbește despre întronarea modului democratic de a gândi și a exprima diversitatea de opinii pe calea înființării în chip nestingherit a unor noi publicații; iar pe de altă parte, creșterea greutăților economice și financiare limitează cantitatea și zona de răspândire a publicațiilor existente. Aceași situație

se observă și la capitolul ziare. În 1990 în Moldova apăreau 240 ziare cu un tiraj total de 2,4 mln. de exemplare, iar în 1994 - doar 161 ziare, cu un tiraj de 1,2 mln. (fără Transnistria).

- În ceea ce privește muzeele numărul lor cunoaște o descreștere nu prea mare: de la 79 în 1990, la 66 în 1994 (fără Transnistria); în schimb scade considerabil numărul vizitelor de la 1,7 mln. în 1990 la 0,8 mln. în 1994 (fără Transnistria), adică cu peste 50% mai puțin.

- În domeniul cinematografiei în 1990 în Moldova funcționau 1,791 instalații cinematografice, în 1994 numărul lor a scăzut pînă la 784 (fără Transnistria). Numărul total de vizite a scăzut de la 43 mln. în 1990 la 4 mln. în 1994 (adică mai mult de 10 ori). Această scădere, totuși poate fi explicată prin concurența din partea televiziunii.

- Numărul teatrelor cunoaște o ușoară sporire - de la 10 în 1990 - la 13 în 1994, însă numărul spectatorilor s-a micșorat cu mai mult de 37%, adică de la 863, 900 în 1990 la 540, 600 în 1994 (fără Transnistria). Numărul de vizite la filarmonică în 1990 a fost 734,900, micșorîndu-se în 1994 pînă la 63,100. Aceste descreșteri au loc în pofida faptului că statul menține costul билетelor

la un nivel scăzut prin subvenții: în 1995 prețul mediu al unui bilet era la teatru - 1,54 lei, la teatrul de păpuși - 0,55, la filarmonică - 0,90, la operă - 3,20 lei.

S-a redus simțitor numărul total de cămine culturale: de la 1790 în 1990 la 1335 în 1994 (fără Transnistria).

Aparte se cuvine remarcat rolul radioului și televiziunii în propagarea și implementarea culturii artistice în masele largi de spectatori. Dacă celelalte domenii ale culturii și artei presupun, pînă la urmă, un cititor sau spectator mai mult sau mai puțin elevat, radioul și TV se adresează tuturor categoriilor de cetățeni, indiferent de vîrstă și stare socială. Individul, familia și colectivele de orice sorginte de astă dată sînt acei care alcătuiesc esența și structura tele- sau radio-spectatorului de astăzi. Revoluția electronică din ultimele decenii și implementarea pe scară largă a tehnologiilor moderne au avut, susține cercetătorul american James N. Rosenau, un efect profund - chiar dacă nu întotdeauna de dorit - asupra modului în care indivizii receptează, înțeleg și judecă lumea de dincolo de locul lor de muncă și de casa lor, sau modul în care ei stabilesc relații cu această lume. El continuă cu afirmația, că spre deosebire de alte epoci, în prezent cetățenii pot să-și formeze propriile lor opinii asupra oricărei situații, indiferent de faptul în care parte a lumii are loc această situație, întrucît ei au acces imediat la informația despre cele mai recente evoluții².

Observația se referă în egală măsură și la informația ce ține de domeniul culturii și artei. Vorba nu e numai despre promptitudine și calitatea informației transmise - fie prin intermediul cuvîntului, fie prin mijlocirea imaginii și

² Rosenau, J. Turbulență în politica mondială. O teorie a schimbării și continuității. Traducere din limba engleză. 1994

acțiunii - dar și despre plinătatea, diversitatea și consistența informației - imaginii transmise.

Telespectatorul din Republica Moldova are posibilitate să asculte și să vizioneze 5-6 programe naționale și transnaționale. Vorba e de 2 canale ale TV moldovenești, 2 canale ale TV ruse, un canal al TV romane, 1 canal al TV ucrainene; în momentul de față are loc conectarea la rețeaua europeană TV prin cablu, care este pe larg solicitată. În structura tuturor emisiunilor TV programele cultural-artistice ocupă un loc deosebit de important. Între 15-20% din programele cultural-artisticeale TV moldovenești propagă valori ale culturii universale, 40-45% - valori ale culturii artistice naționale profesioniste, 33-40% - valori ale culturii naționale populare. Ultimul indice demonstrează importanța tradițiilor folclorice în ce privește identitatea noului stat - Republica Moldova.

O chestiune aparte e aceea a conținutului și calității programelor respective. Alături de materiale de înaltă ținută educativă și cultural-informativă în emisiunile radiofonice și electronice de multe ori domină și mediocritatea sau subcultura cu repercusiunile sale negative asupra stării de spirit a spectatorului larg. James N. Rosenau susține că tehnologia a dezvoltat capacitatea de producere și manipulare a informațiilor și a cunoștințelor chiar într-o măsură mai mare decît producerea bunurilor materiale, creînd o situație în care industria serviciilor a ajuns să înlocuiască industriile producătoare de bunuri ca industrii de bază în societate. Linia de creștere a

serviciilor și de scădere a producerii de bunuri - de data aceasta spirituale - o demonstrează, în parte, analiza situației din domeniul culturii în Moldova, analiză, întreprinsă sumar mai sus.

În aceste noi împrejurări își schimbă esența chiar și unele noțiuni sau imagini tradiționale, care pînă nu demult țineau de domeniul sacralului și mitului. Perspectiva unui eventual război nuclear sau al unor cataclisme ecologice și naturale globale au eliminat, practic, - după spusele aceluiași autor american, - sentimentul gloriei ce era legat odinioară de ideea de luptă pentru onoarea țării în felul acesta tăind posibilitatea exprimării celei mai vehemente forme de patriotism celor pentru care mîndria națională este un sentiment major. Eroul militar, bătăliile istorice și dorința de răzbunare pe dușmanii țării sînt valori culturale pe cale de dispariție în majoritatea țărilor.

Ideile naționale și patriotice, cît și concepția statalității, capătă în spațiul postsovietic noi dimensiuni și valențe, uneori extrem de exagerate și bolnăvicioase. Cultura artistică care are ieșiri directe la aceste noțiuni fundamentale ce se referă la spiritualitatea neamului, e chemată să cultive în conștiința și sufletul cititorului cele mai frumoase și nobile sentimente, eliminînd elementele de ură oarbă între popoare.

Schimbarea radicală a opticii generale asupra valorilor etico-morale, estetice naționale și general-umane, prezente în spațiul postsovietic și postsocialist, a pus pe agenda zilei revizuirea totală - la nivel teoretic și conceptual, dar și la

nivel practic - a valorilor create în trecut și a fundamentului, pe care pot fi clădite noile edificii culturale și spirituale.

Integrarea sau, mai bine zis, reintegrarea culturii naționale a Moldovei în circuitul valorilor mondiale presupune o reevaluare competentă și obiectivă a istoriei culturii și a fenomenelor culturale ce se produc în momentul de față sub ochii noștri. Analiza concretă a situației culturale din Moldova demonstrează că: 1) procesele de reevaluare au început și se desfășoară ireversibil; 2) aceste procese au loc de multe ori în chip haotic și cu urmări negative asupra tendințelor înnoitoare și progresiste din cauza lipsei unui plan strategic coerent. Aceasta de asemenea se referă la ideile culturale și creative privind dezvoltarea culturii naționale, în special, în condițiile tranziției la economia de piață.

Intensificarea relațiilor și a schimbului de valori a Moldovei cu alte țări cu asistența și participarea organismelor științifice și culturale internaționale (în primul rînd, UNESCO), care încurajază și facilitează aceste contacte și schimburi, contribuie în chip fundamental la schimbarea și redresarea situației în cultura națională. Un loc aparte în acest proces de integrare îl ocupă relațiile culturii moldovenești cu cultura romană, dat fiind comunitatea de limbă și cea spirituală a popoarelor din aceste țări.

În concluzie se cere subliniat, că eforturile societății trebuie să fie orientate în continuare în direcția îmbunătățirii bazei materiale și financiare a culturii, coordonării și

distribuirii mai eficiente a resurselor disponibile, provenite din fonduri ale structurilor administrative locale, organismelor de ajutorare internaționale, fundațiilor culturale și fondurilor particulare. Bugetul Republicii Moldova ar trebui să majoreze finanțarea întru susținerea culturii naționale, inclusiv și a celei artistice, deoarece după cum s-a mai subliniat, fondurile actuale sînt insuficiente pentru asigurarea continuității culturii naționale, în ultimii ani la capitolul cultură și artă s-

a observat o anumită creștere a cheltuielilor: 17,5 mln. lei în 1994, 20 mln. lei în 1995 și 27,9 mln. lei în 1996. De asemenea se cere menționat, că în anul 1996 pentru Compania de Stat "Teleradio Moldova" au fost alocate 18 mln. lei, ceea ce echivalează cu aproape întreaga sumă prevăzută pentru cultură și artă în genere. Faptul vorbește de la sine despre locul preponderent pe care îl ocupă această instituție în viața societății noastre.

CAPITOLUL 6. INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN COMUNITATEA INTERNAȚIONALĂ CA FACTOR DE CONSOLIDARE A STATALITĂȚII

În urma prăbușirii și destrămării U.R.S.S. Republica Moldova este statul succesor al R.S.S.Moldovenești (una din cele 15 republici sovietice socialiste din fosta U.R.S.S.) Statutul Republicii Moldova ca stat suveran a devenit o realitate legalizată odată cu adoptarea Declarației de independență la 27 august 1991. Prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova a fost România. Actualmente Republica Moldova este recunoscută de majoritatea statelor lumii și de organisme internaționale. Din 1992 Moldova este membru al ONU.

6.1. POLITICA EXTERNĂ A REPUBLICII MOLDOVA CA MIJLOC DE CONSOLIDARE A STATALITĂȚII

Politica externă a Moldovei a fost condiționată de mai mulți factori:

- necesitatea recunoașterii de către comunitatea internațională a Republicii Moldova în granițele fostei R.S.S.Moldovenești, ce a existat în componența fostei U.R.S.S;
- stabilirea statutului juridic al Moldovei ca stat independent cu toate caracteristicile și responsabilitățile ce rezultă din acest statut;

- dezvoltarea Republicii Moldova ca stat independent, democratic, cu o economie de piață;
- soluționarea problemei instruirii cadrelor diplomatice profesionale și acumularea experienței pe plan internațional.

Odată cu obținerea independenței diferite forțe politice au promovat opinii diferite și contradictorii privind viitorul noului stat. Aceste opinii s-au reflectat în acțiunile Republicii Moldova referitor la stabilirea priorităților politicii sale externe.

Ideile și acțiunile îndreptate împotriva independenței Moldovei inițial manifestate deschis, iar în prezent - într-un mod mai deghizat sînt respinse de majoritatea absolută a populației țării. În prezent, atît în activitatea organelor de stat, cît și în mentalitatea majorității absolute a cetățenilor, ideea independenței statale a Republicii Moldova este conștientizată ca o realitate istorică. La alegerile din februarie 1994 electoratul s-a pronunțat masiv pentru consolidarea independenței și a statalității Republicii Moldova atît în plan intern, cît și în cel extern. În concordanță cu această viziune s-a cristalizat și conceptul politicii externe a Moldovei.

Forma actuală a statalității este legiferată în Constituția Republicii

Moldova, care a fost adoptată de Parlament la 29 iulie 1994. Constituția stabilește competența diferitor organe de conducere în domeniul promovării politicii externe.

Sprijinul populației, precum și experiența internațională acumulată au permis elaborarea și adoptarea la 8 februarie 1995 a Concepției politicii externe a Republicii Moldova, care în linii mari întrunește un consens al tuturor forțelor politice din țară. Acest document stabilește următoarele priorități în politica externă:

- consolidarea suveranității și independenței țării;
- asigurarea integrității teritoriale;
- afirmarea Moldovei în calitate de factor de stabilitate pe plan regional;
- promovarea reformelor democratice pentru trecerea la economia de piață și prosperarea populației;
- edificarea statutului de drept, în care libertățile, drepturile și obligațiile fundamentale ale omului vor fi garantate în corespundere cu standardele internaționale.

Traducerea în viață a priorităților menționate va fi în strictă concordanță cu principiile drepturilor omului, unanim recunoscute de comunitatea internațională și consfințite în "Declarația privind relațiile prietenești și cooperarea între state", adoptată de Adunarea generală a ONU la 24 octombrie 1970, și în "Declarația asupra principiilor care guvernează relațiile dintre statele

participante la CSCE" din Actul final de la Helsinki din 1975. În conformitate cu obligațiunile asumate, Republica Moldova va promova politica neutralității permanente, neproliferării armelor nucleare și va susține toate eforturile îndreptate spre dezarmare.

Prioritățile în activitatea Moldovei pe plan internațional sînt stabilite în funcție de preponderența intereselor politice, economice și sociale. Astfel, Concepția politicii externe a Republicii Moldova prevede:

- colaborarea cu noile state independente, în primul rînd, cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Bielarusi, pentru a beneficia de relațiile economice reciproc avantajoase, ținînd cont de esența mentalității publice comune și de caracterul istoric al raporturilor dintre aceste popoare. Această colaborare, prioritar economică, nicidecum nu poate fi obstacol în integrarea treptată a Moldovei în structurile europene, cît și în stabilirea și consolidarea relațiilor de bună colaborare cu alte state;
- un loc aparte în relațiile de colaborare bilaterală îi aparține României;
- colaborarea cu statele din zona intereselor geopolitice ale Republicii Moldova, statele riverane Mării Negre și ale bazinului Dunării în scopul asigurării stabilității și echilibrului de interese în zona apropiată de Moldova;
- colaborarea cu statele occidentale dezvoltate, în primul rînd, cu grupul celor șapte state puternic dezvoltate, care au

pondere determinantă în economia mondială, cât și cu celelalte state ale Uniunii Europene;

- colaborarea cu statele, cu care Moldova (inclusiv, minoritățile naționale au legături istorice, de rudenie, limbă, cultură, sau cu cele unde diaspora originarilor din țara noastră este numeroasă, cât și cu cele în care limba are aceeași proveniență (țările "lumii latine", țările francofone).

Așadar, Concepția politicii externe a Republicii Moldova se bazează pe principiile raporturilor deschise cu toate țările lumii, pe neamestecul în afacerile interne ale altor state, pe neutralitatea statală și supremația intereselor general-umane asupra celor ideologice.

6.2. ACȚIUNILE DE INTEGRARE A MOLDOVEI ÎN COMUNITATEA INTERNAȚIONALĂ

În conformitate cu principiile conceptuale menționate, activitatea externă a contribuit esențial la consolidarea statalității Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea europeană și cea mondială, mai ales în ultimii 2 ani.

La 2 martie 1992, la jumătate de an după declararea independenței sale, cererea Moldovei de a fi primită în ONU a fost satisfăcută. Republica și-a asumat obligațiunile, care, împreună cu celelalte state membre, vor contribui la realizarea scopurilor ONU.

Deși Moldova a devenit membru al ONU, intrarea ei în comunitatea mondială n-a

fost deloc ușoară. Acest proces pentru Moldova, ca și pentru celelalte state postsocialiste, a fost și în mare măsură mai rămîne foarte complicat. Iluziile privind intrarea în Europa imediat după debarasarea de totalitarismul comunist repede s-au spulberat. Tendința radicală a statelor postsocialiste în perioada inițială de tranziție de a obține schimbări imediate în statu-quo din Europa postbelică, a generat diverse conflicte locale, provocînd tensiuni în situația internațională. Structura internă a acestor state postsocialiste încă n-a devenit pe deplin democratică. Eforturile conducerii supreme a Republicii Moldova s-au soldat cu succese evidente în vederea aderării Moldovei la mai multe organisme internaționale. Moldova menține relații diplomatice cu aproape 100 de state și are ambasade în 13 țări. La Chișinău funcționează 11 ambasade străine și sînt acreditați ambasadori din 59 de țări ale lumii. În cadrul organismelor internaționale activitatea țării noastre este susținută și prin intermediul reprezentanților în Republica Moldova ai ONU (inclusiv UNICEF, UNFPA, WHO), Fondului Monetar Internațional, Băncii Mondiale, precum și a Misiunii permanente a OSCE, Biroului Programului TACIS al Comunității Europene.

Un însemnat rol integrativ în comunitatea internațională o au raporturile regionale și bilaterale cu alte state în domeniul politic, social, economic, comercial, tehnic și cultural. Pînă în prezent Moldova a semnat 385 de acorduri în diferite domenii cu alte țări ale lumii.

Consolidarea statalității este indisolubil legată de alinierea la legislația privind drepturile și libertățile omului la nivelul standardelor internaționale. Constituția Moldovei, reformele legislative și judiciare, care țin cont de aceste standarde, a făcut posibilă admiterea Moldovei - prima dintre țările C.S.I. - în calitate de membru cu drepturi depline în Consiliul Europei.

Calitatea de membru a Moldovei în aceste organizații internaționale are efecte benefice asupra consolidării statalității și integrării ei în comunitatea internațională democratică. Calitatea statutului de membru în aceste organizații a făcut posibilă menținerea în centrul atenției a conflictului din Transnistria și a procesului de retragere a forțelor militare ruse amplasate pe teritoriul Republicii Moldova. Participarea reprezentanților OSCE a contribuit la atingerea unor rezultate pozitive în tratativele dintre părțile aflate în conflict.

Moldova profită de asemenea de asistența unor prestigioase și respectate organizații în proiectarea legilor noi. Astfel au fost supuse expertizei Constituția Moldovei, precum și Statutul juridic al Găgăuziei și o serie de legi ce țin de edificarea statului de drept în Republica Moldova.

O contribuție importantă are și încadrarea țării noastre în viața spirituală a comunității internaționale, precum și colaborarea în domeniile științei și culturii. Contribuțiile culturale se manifestă prin cooperarea Moldovei cu UNESCO, Uniunea Latină, Mișcarea francofoniei și de asemenea prin legăturile culturale libere cu România și cu unele state din C.S.I. Un rol deosebit la

integrarea Moldovei în comunitatea mondială îl au organizațiile nonguvernamentale, precum și acțiunile individuale externe ale cetățenilor. Până în prezent în Moldova au fost înregistrate de Ministerul Justiției peste 250 organizații nonguvernamentale. Un număr mare din aceste organizații au legături strânse cu organizațiile similare din alte țări. Ele organizează seminare, conferințe, fac schimb de delegații și acționează în comun întru rezolvarea problemelor.

Se evidențiază în acest sens mai ales asociațiile de legături culturale cu alte state (sportive, de caritate, științifice), cât și societățile și centrele culturale ale minorităților naționale din Moldova. Democratizarea orânduirii social-politice și a vieții publice din Moldova a lărgit considerabil posibilitățile cetățenilor ei de a călători în străinătate în diverse scopuri: culturale, științifice, sportive, de business, turistice ș.a. Aceste călătorii constituie o modalitate de a cunoaște viața altor popoare și de a stabili la nivel individual și de familie relații cu locuitorii din alte state. Aceste relații contribuie la schimbul de valori, la cunoașterea și înțelegerea reciprocă, la desfășurarea "diplomației populare" și în ansamblu - la integrarea treptată a poporului Moldovei în comunitatea mondială. Astfel, statul nostru independent devine mai cunoscut, ceea ce contribuie la formarea cadrului extern favorabil promovării reformelor politice și social-economice întru consolidarea în continuare a statalității, democratizarea orânduirii sociale, trecerea la economia de piață,

precum și integrarea Moldovei în comunitatea mondială.

6.3. *RELAȚIILE ECONOMICE EXTERNE*

Integrarea Republicii Moldova în comunitatea mondială se manifestă sub diferite aspecte. Odată cu integrarea politică și diplomatică are loc de asemenea și integrarea economică (în primul rând, comercială).

Pentru a asigura cadrul extern favorabil tranziției la economia de piață Moldova a aderat la mai multe organizații internaționale economico-financiare atât la nivel mondial, cât și la nivel regional. Printre ele sînt:

a) organismele specializate ale ONU, așa ca Fondul Monetar Internațional (F.M.I.), Banca Mondială, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Comisia ONU pentru Europa (CEE-ONU), Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea Industrială (ONUDI), Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație, Uniunea Poștală ș.a. Cu ajutorul acestor organizații (în primul rând, PNUD și CEE-ONU) au fost inițiate o serie de proiecte regionale în domeniul transporturilor, politicii industriale, energeticii, protecției mediului înconjurător, statisticii, informaticii, investițiilor străine, pregătirii cadrelor în domeniul managementului industrial și în alte domenii ale asistenței tehnice;

b) organismele regionale și subregionale - Moldova a aderat la Comunitatea

Statelor Independente și Cooperarea Economică a Mării Negre (CEMN), care prevede instituirea Băncii Mării Negre pentru comerț și dezvoltare. Se amplifică procesele de integrare economică internațională în cadrul C.S.I. Înainte de a deveni independente statele - membre ale acestui organism erau încadrate în complexul economic unic al U.R.S.S. Conducerea acestor state tot mai mult conștientizează că raporturile dintre ele, în special importul resurselor energetice, a materiei prime și utilajelor din Rusia și din alte state - membre ale C.S.I. au o însemnătate vitală în prezent și în viitorul previzibil.

Din cele 385 de acorduri (economice, comerciale, tehnice, culturale etc), care au fost închiate de Republica Moldova, o mare parte au fost semnate cu țările C.S.I. Conform datelor Ministerului Economiei al Republicii Moldova, cota-parte a comerțului extern al Moldovei cu țările C.S.I. constituia în 1994 67% din volumul total al comerțului extern, iar în 1995-circa 65%.

Figura 6.1. Comerțul exterior Republicii Moldova în 1995 (în%)

<i>Cu țările C.S.I.</i>		<i>Cu alte țări</i>	
Total:	65,20	Total:	34,80
inclusiv:		inclusiv:	
Rusia	40,13	România	10,09
Ucraina	18,14	Germania	5,74
Bielarusi	4,87	Bulgaria	3,37

Kazahstan	0,69	Italia	2,20
Azerbaidjan	0,68	S.U.A.	1,18
Uzbekistan	0,31	Turcia	1.16
Armenia	0,17	Austria,	1,12
Turkmenistan	0,13	Lituania	1,08
Kîrgîzstan	0,06	Ungaria	0,90
Georgia	0,01	Marea Britanie	0,73
Tadjikistan	0,01	Alte țări (69)	7,23

O deosebită importanță o au relațiile economice ale Moldovei cu țările din Uniunea Europeană. Deosebit de dinamice au devenit aceste relații odată cu semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare cu Comunitățile Europene, a Acordului interimar privind comerțul ș.a. În anii 1994-1995 exportul din Moldova în străinătate (cu excepția țărilor C.S.I.) a sporit cu 56%, preponderență avînd statele Uniunii Europene. În 1995 volumul exportului din Moldova în statele occidentale a crescut cu 78% față de anul precedent.

Sînt pe cale de dezvoltare și relațiile economice ale Moldovei cu China, Iran, Japonia, Republica Coreea, Kuwait, Africa de Sud, Egipt, Mexic și Brazilia. Ținînd cont de potențialul economic al acestor țări, ele ar putea impulsiona investițiile de capital în economia Moldovei și ar contribui la implementarea noilor tehnologii necesare pentru dezvoltarea industrială a republicii.

Această abordare pragmatică și multilaterală a politicii externe îi permite Moldovei să valorifice toate posibilitățile pentru consolidarea statalității, încadrîndu-se tot mai larg în

aduce de asemenea aportul său la realizarea scopurilor Cartei ONU. Ea a demonstrat poziția sa de partener internațional, fiind coautorul a unui șir de rezoluții și decizii ale Ansambleei Generale a ONU în probleme foarte însemnate ale vieții internaționale.

6.4. INTENSIFICAREA CONTINUĂ A INTEGRĂRII ÎN COMUNITATATEA MONDIALĂ

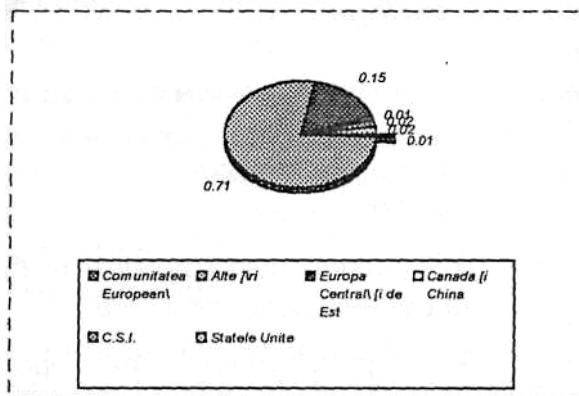
Pentru intensificarea continuă a integrării în comunitatea mondială interesele majore ale Moldovei în prezent dictează insistent:

- continuarea politicii de neaderare la tratatele politico-militare;
- promovarea unei politici de neutralitate, care poate fi asigurată numai în cazul neaderării Moldovei la grupări politico-militare (fie în cadrul C.S.I., fie în Organizația Tratatului Nord Atlantic);
- contribuția maxim posibilă la soluționarea unor imperative ale vieții internaționale ca: interzicerea folosirii armelor nucleare și de exterminare în masă, dezarmarea generală și regională;
- participarea la acțiunile (împreună cu alte state) pentru evitarea primejdiei războaielor și asigurarea securității popoarelor;
- dezvoltarea cooperării europene regionale și subregionale în scopul

independenței statale și asigurării efective a intereselor naționale;

- intensificarea activității în cadrul OSCE și a Consiliului Europei, integrării treptate în Uniunea Europeană în scopul alinierii sale la standardele europene în domeniul edificării statului de drept;

Figura 6.2. Structura comerțului exterior al Republicii Moldova în 1994 (%)

- antrenarea mai insistentă a organismelor internaționale (ONU, OSCE ș.a.) în soluționarea politică a problemei integrității teritoriale a Moldovei (în problemele Transnistriei și evacuării trupelor militare rusești);

- diversificarea geografică maximă a furnizorilor externi (de resurse energetice, materii prime, prefabricate, tehnologii, mărfuri de larg consum) și a piețelor externe de desfacere a mărfurilor, produse în Moldova, în baza tratatelor bilaterale cu diferite țări, inclusiv cu țările din C.S.I., România, Uniunea Europeană, Orientul Apropiat ș.a., fapt care ar contribui la consolidarea economică și politică a Republicii Moldova;

- dinamizarea prezenței Republicii Moldova în UNESCO, Uniunea Latină, Mișcarea Francofonă, dezvoltarea mai intensă a relațiilor culturale cu România în vederea păstrării și îmbogățirii patrimoniului cultural și spiritual național.

- integrarea în structurile ecologice internaționale și internaționale, respectarea principiilor tratatelor internaționale ale protecției mediului promovarea unei politici ecologice naționale eficiente, participarea la implementarea programelor ecologice regionale și globale.

Astfel, tînărul stat Republica Moldova, pășind pe calea democrației, va demonstra consolidarea statalității sale și integrarea graduală în comunitatea mondială.

ÎNCHEIERE

Prezentul Raport Național al Republicii Moldova oglindește schimbările și problemele dezvoltării umane pe parcursul ultimilor ani, inclusiv 1995. În republică a continuat procesul unor profunde mutații politice, economice și sociale, care demonstrează că Moldova pășește ireversibil pe calea democratizării, tranziției la economia de piață și încadrării în comunitatea mondială. Etapa de tranziție a deschis noi orizonturi pentru valorificarea resurselor și a potențialului uman, pentru integrarea și maturizarea societății civile, condiție sine qua non pentru dezvoltarea durabilă. Ea a favorizat schimbări profunde în psihologia socială și conștiința politică, modul de gândire, mentalitatea, comportamentul civic al majorității populației.

În plan politic gradul de democratizare a societății s-a aprofundat prin descentralizarea în continuare a administrației publice, maturizarea sistemului politic pluripartid, apariția numeroaselor organizații nonguvernamentale.

Evenimentele din ultimii ani confirmă faptul că în Moldova a continuat și continuă procesul de instituire și consolidare a statalității republicii pe plan intern, de recunoaștere și de creștere a autorității ei pe plan extern. Au fost adoptate astfel de documente ca Declarația despre suveranitate și cea de Independență a republicii, Decretul 'Despre puterea de stat', Constituția Republicii Moldova, Legea privind alegerile Parlamentului și alegerile locale, Legea privind Curtea Constituțională, Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova, Legea privind alegerile Președintelui Moldova. Prin aceste și alte legi în republică a fost consfințit principiul democratic al separării celor trei puteri de stat. Pe plan internațional Moldova ca stat independent a fost recunoscută de majoritatea țărilor lumii, ea a devenit membru al Organizației Națiunilor Unite, membru al Uniunii Europene, membru al Comunității Statelor Independente, membru al Organizației Cooperării Economice a Mării Negre.

Pe tot parcursul ultimilor ani, în condiții foarte complicate, s-au depus eforturi susținute pentru menținerea și consolidarea integrității societății. Au fost adoptate măsuri și create condiții necesare care asigură respectarea drepturilor tuturor naționalităților și grupurilor etnice conlocuitoare din republică, a fost formată unitatea teritorială administrativă autonomă Gagauz-Yeri, a fost elaborat un proiect de statut al raioanelor din Estul republicii pe baza căruia ar putea fi rezolvată problema Transnistriei și integrarea reală a întregii republici, au fost luate măsuri eficiente pentru integrarea Republicii Moldova în Comunitatea Internațională.

Succesele obținute în consolidarea statalității și integrarea societății în Republica Moldova nu înseamnă că în aceste direcții nu mai există probleme. Rezolvarea lor necesită promovarea în continuare a unor măsuri care ar spori eficiența activității autorităților publice centrale și locale prin perfecționarea cadrului juridic, îmbinarea rațională a administrării de stat cu cea a autoadministrării civile,

măsurile care ar conduce la lichidarea diferendului cu organismul protostatal din Transnistria prin încadrarea mai amplă în procesul de pacificare a păturilor largi ale populației de pe ambele maluri ale Nistrului.

Se cer și măsuri care ar stimula încadrarea în continuare a Republicii Moldova în Comunitatea Europeană și cea mondială, diversificarea geografică a comerțului exterior, dinamizarea prezenței republicii în UNESCO, Uniunea Latină, Mișcarea Francofonă etc, dezvoltarea mai intensă a relațiilor culturale ale Moldovei cu țările lumii și mai ales cu țările vecine.

În plan economic ultimii ani s-au remarcat prin continuarea reformelor economice și consolidarea economiei de piață. Acest proces a avut loc pe fundalul unei adânci crize economice cu toate implicațiile inerente de ordin economic și social. În prezent se atestă primele simptome de depășire a crizei, deocamdată la nivel macroeconomic: s-a redus considerabil nivelul inflației, a scăzut deficitul bugetar, se menține relativ stabil cursul valutei naționale, s-a diminuat rata dobânzii la creditele bancare, în economia națională s-a început constituirea sectorului privat, s-a obținut o relativă stabilizare a pieței alimentare, a sporit potențialul de export al republicii.

În același timp, deși stabilizarea macroeconomică a înregistrat performanțe definitorii pentru redresarea economiei, ea rămâne fragilă, nu garantează ridicarea gradului de dezvoltare și de eficiență a economiei naționale din mai multe motive, între care: ea cuprinde doar raioanele din partea dreaptă a Nistrului, este realizată numai prin metode monetariste, n-a reușit să înviiereze procesul investițional. În ultimii ani suma investițiilor a constituit 12-15% din PIB, atunci când pentru a asigura o creștere anuală a producției de 5-7% ar fi necesar ca această cotă să fie egală cu 25-30% din PIB.

Se știe că politica monetară este doar unul din instrumentele politicii economice generale, al cărui efect poate fi estimat doar în complexitate cu celelalte politici economice menite să facă față problemelor economice ale societății. Efectele integrale ale stabilizării macroeconomice se pot atinge doar printr-un sistem bancar care ar reuși să mobilizeze și să canalizeze capitalul, printr-un proces obiectiv de creditare spre cele mai eficiente investiții de scurtă și de lungă durată. Or, serviciile bancare nu sînt la nivelul corespunzător actualei faze de tranziție, cu atît mai mult că factorii de decizie nu dispun de un concept, de o viziune economică pe termen mediu sau chiar de o strategie coerentă, suficient fundamentată. Piața hîrtilor de valoare, în scopul acumulării și repartizării judicioase a disponibilităților bănești în ramurile prioritare și în sectorul privat, abia se formează. La acumularea resurselor investitionale (în special pentru businessul mic) ar putea contribui la fondarea unor bănci specializate de investiții. Un rezultat actualmente important pentru tranziția la economia de piață îl constituie finalizarea procesului de privatizare.

Cu părere de rău, însă, foarte anevoios și controversat evoluează reforma agrară și privatizarea în agricultură. Pentru accelerarea acestui proces se cere

perfectiunată legislația respectivă reieșind din practica și normele juridice internaționale. Trebuie să fie create servicii de consalting juridic, agrozooveterinar și tehnic, servicii de deservire tehnică, de achiziționare, transportare și prelucrare a producției.

O consecință dramatică a declinului economic o constituie reducerea substanțială a produsului intern brut pe cap de locuitor, care în 1994 s-a estimat doar la 327 DSU. Dacă avem în vedere că paralel cu acestea durata de viață în momentul nașterii și nivelul de instruire al populației au rămas de fapt neschimbate, se poate considera că actualmente, după nivelul de dezvoltare umană, Republica Moldova poate fi clasată la categoria țărilor în curs de dezvoltare (în corespundere cu Indicele Dezvoltării Umane).

Apreciind gradul de integrare socială în republică, trebuie să subliniem că principiile integrării umane într-o societate democratică sînt cu totul altele decît în fostul sistem totalitar.

Deocamdată o parte importantă din societate nu este gata să accepte noile principii democratice, cu atît mai mult că avantajele reformelor încă nu s-au materializat pentru majoritatea populației. Dezaprobarea tranziției la o societate democratică și relațiile de piață s-a manifestat, mai ales în faza inițială a reformelor, sub formă de conflicte locale. Esența lor, însă, după cum arată exemplul separatismului din Transnistria, rămîne de natură politică.

Procesul ascendent de democratizare, constituirea statului de drept, reformele politice și economice, descentralizarea administrației de stat, privatizarea și libertatea conștiinței sînt factori care acționează, posibil încet, dar sigur în favoarea edificării unei societăți mai orientate spre valorile general umane. Pivotalul integrării sociale devine cetățeanul, care își conștientizează drepturile, dar poate și mai mult obligațiile, pe care le are în fața legii.

În același timp decalajul dintre veniturile mari ale unei pături mici de populație și sărăcia pe care o suportă majoritatea poporului, apariția șomajului masiv, declanșarea fenomenelor infracționale, a criminalității și corupției nu pot să nu aducă prejudicii morale procesului normal de integrare a societății. Scăderea veniturilor populației, creșterea prețurilor și cuantumului bugetului minim de consum, șomajul în continuă creștere s-au soldat cu o scădere considerabilă a nivelului de viață, deosebit de gravă a devenit situația păturilor social vulnerabile: a pensionarilor, invalizilor, familiilor cu mulți copii, tineretului neangajat etc. În cazul cînd veniturile populației sînt mizere, iar efectele ei deocamdată pentru majoritatea cetățenilor nu se întrezăresc, chiar cînd suportul legislativ permite un comportament civic activ, constructiv, acesta nu se poate realiza în deplină măsură.

O problemă foarte acută pentru Republica Moldova a devenit și cea a asigurării populației cu spațiu locativ. Avînd în vedere că problema locativă

ÎNCHEIERE

afectează în mod direct situația socială a populației, se cere realizarea urgentă a Concepției locative și participarea activă a statului la înfăptuirea ei.

Pentru soluționarea acestei probleme se cer inițiate din partea statului acțiuni eficiente de stimulare a formării unei pături sociale mijlocii de proporții în baza micului business, a micilor asociații și activității economice individuale care și-ar putea realiza potențialul intelectual și profesional în toate domeniile de activitate și și-ar manifesta capacitatea de afirmare ca producători, ca cetățeni pe care se bazează întotdeauna stabilitatea socială și politică. O asemenea politică ar favoriza apariția locurilor noi de muncă, garanțiile sociale pentru toți cetățenii și, în special, pentru grupurile de risc ale populației, compensarea majorării prețurilor prin sporirea salariilor, pensiilor, indemnizațiilor, burselor.

La etapa actuală pentru Republica Moldova devine tot mai alarmantă și mai globală problema sărăcirii unor largi pături ale populației. Această problemă complexă necesită o atenție deosebită și elaborarea unei politici sociale eficiente pentru ridicarea nivelului de viață a populației afectate de sărăcie și, mai ales, a păturilor ei social vulnerabile.

Criza economică a influențat negativ și sănătatea oamenilor și familiei, procesele demografice. S-a redus considerabil natalitatea, a crescut mortalitatea generală și în special cea infantilă. S-a redus substanțial durata medie de viață care în anul 1994 a constituit numai 67,8 ani.

Diferitele probleme cu care se confruntă în prezent familia ca element fundamental al societății necesită analiza și rezolvarea lor la nivel de politică statală.

Cu serioase dificultăți se confruntă domeniile vitale ale sferei sociale ca învățământul, știința, cultura, ocrotirea sănătății etc. din cauza lipsei de resurse bănești. O țară mică, cu un disponibil insuficient de resurse naturale, poate miza în dezvoltarea sa durabilă doar pe investițiile în valoarea calitativă, buna pregătire și competența factorului uman. Ignorarea acestei valori duce realmente la deprecierea treptată a calității factorului uman de care dispunem azi. Susținerea insuficientă din partea statului a acestor domenii va avea repercusiuni grave pentru dezvoltarea umană durabilă. Nu-i de mirare că a apărut o pronunțată tendință de emigrare din țară a cadrelor de calificare înaltă, tendință care are pondere în rândurile tineretului și chiar a adolescenților.

Problemele indicate mai sus cer o reacție preventivă și adecvată din partea statului. Lipsa unei astfel de reacții va complica rezolvarea lor. Ar fi rațională instituirea unui serviciu de monitoring social, în baza căruia s-ar putea diagnostica situația și pe baza căruia s-ar putea elabora măsurile de prevenire a fenomenelor și tendințelor de agravare a crizei sociale.

Bineînțeles, procesele pozitive și negative examinate în prezentul raport nu sînt caracteristice numai pentru Republica Moldova. Ele sînt proprii și multor altor țări care s-au angajat pe calea reformelor și tranziției la un nou sistem socio-economic.

Republica Moldova speră să iasă din actuala situație de criză printr-o redresare accelerată a economiei naționale, prin consolidarea statalității, prin integrarea durabilă a societății începînd cu cetățeanul, familia, comunitățile locale și terminînd cu statul în întregime. Acestea sînt premisele necesare pentru prosperarea tuturor domeniilor de activitate și pentru o dezvoltare umană durabilă.

ÎNCHEIERE

ANEXĂ - INDICII DEZVOLTĂRII UMANE PENTRU MOLDOVA

Indicele dezvoltării umane

Durata medie a vieții la naștere (ani) 1993	Nivelul de alfabetizare la adulți (%) 1989	Numărul de persoane înmatriculate la instituțiile de învățământ de toate nivelele (%) 1994	Produsul intern brut real pe cap de locuitor (\$ PPC) 1993	Produsul intern brut real corectat pe cap de locuitor (dolari S.U.A.)	Indicele duratei presupuse a vieții	Indicele nivelului de alfabetizare	Indicele produsului intern brut	Indicele dezvoltării umane (1992)	Produsul intern brut pe cap de locuitor (\$ PPC)
67,8	96,4	65	...	2,370	0,71	0,964	...	0,757	2

Date generale despre dezvoltarea umană

Durata medie a vieții la naștere (ani) 1993	Populație cu acces la			Consumul zilnic de calorii pe cap de locuitor 1994	Nivelul de alfabetizare la adulți 1989	Numărul de persoane înmatriculate la instituțiile de învățământ de toate nivelele (%) 1994	Ziare zilnice (exemplare la 100 persoane) 1994	Televizoare (la 100 persoane) 1994	Produsul intern brut real pe cap de locuitor (\$ PPC) 1993	Venitul național global pe cap de locuitor (\$ S.U.A.) 1993
	deservire medicală (%) 1994	apă potabilă curată (%) 1994	comodități de sanitare (%) 1994							
67,8	100	62	...	2,322	96,4	65	32	23	2370	...

Tabelul inaccesibilității la minimumul de bunuri sociale

Refugiați 1993	Populație lipsită de acces la			Numărul de analfabeți maturi (în vîrstă de 15 ani și peste; mln) 1989	Numărul de copii care nu frecventează școala primară (mii) 1994	Numărul de copii în vîrstă de pînă la 5 ani care suferă de subnutriție (mii) 1994	Numărul de copii decedați în vîrstă de pînă la 5 ani (mii) 1994
	deservire medicală (mln persoane)	apă potabilă curată (mln persoane) 1994	comodități de sanitare (mln persoane)				
...	...	1,6	...	0,1	20 (estimare)	...	1,8

Tendințe în dezvoltarea umană

Durata medie a vieții la naștere (an)		Indicele mortalității infantile (la o mie de născuți vii)		Populație cu acces la apă potabilă curată (%)		Pondere copiii cu greutatea sub normă în vîrstă de pînă la 5 ani (%)		Nivelul de alfabetizare la adulți (%)		Numărul de înmatriculați la instituțiile de învățămînt de toate nivelele (în % față de cei în vîrstă de la 6 pînă la 23 ani)	Produsul intern brut real pe cap de locuitor (\$ PPC)	
1959	1993	1960	1994	1975-80	1988-93	1975	1990	1970	1989	1994	1960	1993
68,1	67,8	48,2	22,6	96,4	62*	...	2370

* în vîrstă de 7-24 ani

Disproporții între localitățile rurale și urbane

Populație rurală (% din total (1994))	Populație cu acces la (%)						Disproporții rurale -urbane în servicii		
	deservirea medicală în mediul		apă potabilă curată în mediul		comodități de sanitare în mediul		(100=paritatea rurală-urbană)		
	rural 1994	urban 1994	rural 1994	urban 1994	rural 1994	urban 1994	Ocrotirea sănătății 1994	Apă potabilă curată 1994	Comodități de sanitarie 1994
54	100	100	100

Supraviețuirea copiilor și dezvoltarea

Cota-parte a femeilor gravide în vîrstă de 15- 49 ani afectate de anemie (%) 1994	Cota-parte a nașterilor deservite de personal medical calificat (%) 1994	Cota-parte a nou-născuților cu greutate sub normă la naștere (%) 1994	Indicele mortalității materne (la 100000 născuți vii) 1994	Indicele mortalității infantile (la 1000 născuți vii) 1994	Indicele mortalității copiilor în vîrstă de pînă la 5 ani (la 1000 născuți vii) 1994	Cota-parte a mamelor care alăptează cu pieptul copii în vîrstă pînă la 6 luni (%) 1994	Indicele folosirii terapii paroorale rehidraionale (%)	Cota-parte a copiilor în vîrstă de pînă la 5 ani cu greutatea insuficientă a corpului (%)
38	99	6	26	22,6	28,8	48

Ocrotirea sănătății

Cota-parte a copiilor de pînă la 1 an imunizați contra		Cazuri de SIDA (la 100000 persoane) 1994	Cazuri de îmbolnăviri de malarie (la 100000 persoane) 1994	Numărul de locuitori care revin la 1 medic 1994	Numărul de locuitori care revin la o soră medicală 1994	Cheltuieli pentru ocrotirea sănătății	
tuberculozei (%) 1994	rujeolei (%) 1994					% din PNG 1960	% din produsul intern brut 1993
90	85	...	0,02	249	92	...	5,1

Securitatea alimentară

Indicele producției alimentare pe cap de locuitor (1985=100)	Cota-parte a producției agricole (în % din produsul intern brut)	Cota-parte a consumului de alimente (% din volumul consumului personal total)	Consumul zilnic de calorii pe cap de locuitor	Importul de produse alimentare (% din importul total de mărfuri)		Importul de cereale (mii tone metrice)	Ajutor alimentar de cereale (mii tone metrice)
1994	1992	1994	1994	1970	1994	1995	1995
36	38	62	2322	...	3	181	28

Disproporții în domeniul educației

Raportul dintre elevi și învățători		Înmatriculați în școlile secundare de învățământ tehnic (% din totalul de înmatriculați în școlile secundare) 1994	Înmatriculați în instituții de învățământ de profil natural și tehnic de nivelul III (% din totalul de înmatriculați în instituțiile de învățământ de nivelul III) 1994	Numărul de savanți și specialiști (la o mie locuitori) 1994	Cheltuieli de stat pentru			
în școala primară 1994	în școala secundară 1994				învățământ (% din PND)*	învățământ (% din volumul total al cheltuielilor de stat) 1994	Învățământul primar și secundar (% din cheltuielile pentru învățământul de toate nivelele) 1990	Învățământul superior (% din cheltuielile pentru învățământul de toate nivelele) 1994
22	15	58	8	2,3	6,5	24	61	9

* % din PIB

Angajarea în muncă

Forța de muncă (în % față de populația totală)	Ponderea femeilor în numărul populației angajate (în vîrstă de 15 și mai mulți ani;	Ponderea forței de muncă angajată în:						Ritmul anual de creștere a salariului unui angajat (%)	
		agricultură		industrie		prestarea de servicii		1970-80	1993-94
1994	1994	1965	1994	1965	1994	1965	1994	1970-80	1993-94
47	53	57,1	45,6	12,8	13,8	30,1	40,6	103	347

Disproporții între cheltuielile militare și folosirea resurselor

Cheltuieli pentru apărare*						Cota-parte a cheltuielilor militare (în % față de cheltuielile totale pentru învățămînt și ocrotirea sănătății)		Importul de armament obișnuit (în prețurile a.1990)		Efectivul total al forțelor armate	
mIn \$ S.U.A. (în prețurile a. 1995)		în % din PIB/PNG		pe cap de locuitor (\$ S.U.A. în prețurile a.1985)		1960	199_	mIn\$ S.U.A.	%(1989=100%)	mii oameni	% (1985=100)
1985	199_	1985	199_	1985	199_						
...

*) date cu caracter închis

Creșterea urbanizării

Cota-parte a populației urbane (în % față de populația totală)			Ritmul anual de creștere a populației urbane (%)		Populația orașelor cu peste 750 mii locuitori		Cel mai mare oraș			
					cota-parte din întreaga populație	cota-parte din toată populația urbană (%)	orașul	cota-parte a populației din întreaga populație urbană (%)	Ritmul de creștere (%)	
1960	1995	2000	1960-1995	1995-2000	1995	1995		1995	1970-75	1990-95
23	47	46	3,2	-0,3	Chișinău	33	4,6	-0,4

Tabloul demografic

Estimarea numărului populației (mln oameni)			Ritmul anual de creștere a populației		Anul de dublare a populației (reieșind din ritmul actual de creștere)	Coeficientul general al natalității	Coeficientul general al mortalității	Coeficientul general al fertilității	Rata predominantă de folosire a contraceptivelor, prin orice metodă (%)
1960	1995	2000	1960-1995	1995-2000	1995	1994	1994	1994	1994
3,0	4,3	4,3	1,1	14,3	11,8	1,95	22*

* inclusiv femeile luate la evidență care folosesc contraceptivele prin metode intrauratinale și bucale; în % din numărul femeilor în vârstă de 15-49 ani

Balanța resurselor naturale

Aria totală (AT) a țării (mii km ²)	Păduri și terenuri împădurite (% din AT)	Terenuri arabile (% din AT)	Terenuri irigate (% din terenuri arabile)	Terenuri despădurite (mii ha anual)	Rata anuală a despăduririi (%)	Reîmpăduriri (mii ha)	Volumul producției lemnului pentru foc și a mangalului (mii m ³ pe an)		Resursele interne renovabile de apă pe cap de locuitor (mii m ³ pe an)	Extragerea anuală de apă dulce	
							1992	1994		în % față de resursele de apă	pe cap de locuitor (m ³)
1994	1994	1994	1994	1980-1989	1980-1989	1980-1989	1992	1994	1992	1994	1994
34	12,6	52,0	15,0	25	...	3	194	143	7,4*	35*	598*

* estimare

Consumul de energie

Producția în % față de rezervele naționale de energie			Rata medie anuală de creștere a producției industriale de energie (%)		Rata medie anuală de creștere a consumului comercial de energie (%)		Consumul comercial de energie (kg de țiței echivalent pe cap de locuitor)		Eficiența energiei comerciale (consumul de energie în kg de țiței echivalent la 100\$ din PIB)		Importul de energie comercială (în % față de exportul de mărfuri)	
Cărbune	Gaz natural	Țiței	1971-1980	1980-1992	1971-1980	1980-1992	1971	1992	1965	1991	1971	1992
1991	1991	1991	1600
...

Conturile naționale

PIB (în mlrd \$ S.U.A.)	Cota-parte în PIB a			Consumul		Investiții globale interne (% din PIB)	Economii globale interne (% din PIB)	Venituri din impozite (% din PNG)	Cheltuieli guvernamentale centralizate (% din PNG)	Cota-parte a exportului (% din PIB)	Cota-parte a importului (% din PIB)
	agriculturii (%)	industriei (%)	sferei de deservire (%)	cota-parte a consumului privat (% din PIB)	cota-parte a consumului de stat (% din PIB)						
1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993	1993
1,5	21*	44*	...	46	23	48	43,0	61,2

* cota-parte a valorii adăugate în PIB

Tendințe în funcționarea economiei

PNG (mlrd.\$ S.U.A.)	Rata anuală de creștere a PNG (%)	Rata anuală de creștere a PNG pe cap de locuitor (%)		Rata medie anuală a inflației (%)		Exportul în % din PIB (rata anuală de creștere; %)	Cota-parte a veniturilor din impozite în % față de PNG (rata anuală de creștere; %)	Cota-parte a surplusului/deficitului de buget (în % față de PNG)	
		1965-80	1980-92	1991	1995			1980	1992
1992	1980-91	1965-80	1980-92	1991	1995	1980-92	1980-92	1980	1992
...	7,9	1,8

BIBLIOGRAFIE

- P.Cojocar. Conceptia elaborării strategiei dezvoltării social-economice a Republicii Moldova. Rev. "*Economie și Finanțe*", Nr. 0, 1995. Republica Moldova.
- A. Gudîm. Reforma economică: experiență, direcții principale. Rev. "*Economie și Finanțe*", Nr.1, 1995. Republica Moldova.
- Raportul național asupra dezvoltării umane. Republica Moldova, 1995.
- Moldova's National Report for the World Summit for Social Development. (March 11-12, 1995). Copengagen, Danmark.
- Poverty, children and policy: responses for a brighter future. Economies in Transition Studies, Regional Monitoring Report. Nr. 3, 1995.
- James N.Rosenau. Turbulentă în politica mondială. O teorie a schimbării și continuității. (Traducere din engleză). București, 1994.
- Șișcan N. Conceptia dezvoltării umane în Republica Moldova. Rev. "*Economie și Finanțe*". Nr.3, 1995. Republica Moldova.
- Evoluția social-economică a Republicii Moldova în a.1995. - Ministerul Economiei al Republicii Moldova. Chișinău, 1996.
- Alvin Toffler. Sfaturi pentru secolul XXI. Rev. "Săptămîna", a.V., Nr.2 (163) 12 ianuarie, Chișinău, 1996.
- United Nations Development Programme. Defining and operationalizing sustainable human development. New York, 1994.
- United Nations Development Programme. Human Development Report 1995 . New York, 1995.